

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
«DONBASS STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY»
HORLIVKA INSTITUTE FOR FOREIGN LANGUAGES
KHARKIV NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY NAMED AFTER
G. S. SKOVORODA
ODESSA NATIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER I. I. MECHNIKOV



LINGUISTIC VISNYK

ISSUE 9-10

Bachmut 2020

**УДК 81 (08)
Л 59**

Рекомендовано до друку вченою радою Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 4 від 25 листопада 2020 року)

Редакційна колегія:

М.О. Вінтонів, доктор філол. н., професор (Україна), професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету ім. Б. Грінченка; **А.Р. Габідулліна**, доктор філол. н., професор (Україна), професор кафедри мовознавства та російської мови Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; **В.А. Глушенко**, доктор філол. н., професор (Україна), завідувач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; **Н.В. Дьячок**, доктор філол. н. (Україна), професор кафедри загального та слов'янського мовознавства Дніпровського національного університету ім. О. Гончара; **С.А. Комаров**, доктор філол. н., (Україна), завідувач кафедри зарубіжної літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; **Т.М. Марченко**, доктор філол. н., професор (Україна), заступник директора з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, професор кафедри зарубіжної літератури Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; **О.Ю. Карпенко**, доктор філол. н., професор (Україна), завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова); **І.М. Колегаєва**, доктор філол. н., професор (Україна), завідувач кафедри лексикології та стилістики англійської мови Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова); **В.І. Силантьєва**, доктор філол. н., професор (Україна), завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова); **О.О. Лещінська**, доктор філол. н., професор (Білорусь), професор кафедри білоруської мови Гомельського державного університету ім. Франциска Скорини); **Л.В. Боброва**, кандидат філол. н., професор (США, Університет Майамі); **Т.М. Радіонова**, кандидат філол. н., доцент (Україна), завідувач кафедри української філології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»).

Рецензенти:

Панченко О. І., доктор філол. н., професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна);

Кравченко Н. К., доктор філол. н., професор кафедри англійської філології і філософії мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 20645-10465PISSN 2313-6081 (Print).

Л 59 **Лінгвістичний вісник** : зб. наук. пр. / [наук. ред. А.Р. Габідулліна]. Бахмут : ГПМ ДВНЗ ДДПУ, 2020. Вип. 9-10. 102 с.

У збірнику розглянуто проблеми сучасного мовознавства на матеріалі слов'янських, германських та романських мов. Значну увагу приділено дослідженню лінгвістики тексту, дискурсології, концептології, опису семантичних, морфологічних та синтаксичних аспектів мови. Розміщено рецензію на навчальний посібник.

Для наукових працівників, спеціалістів-філологів, аспірантів і студентів філологічних факультетів, а також для широкого кола читачів, які цікавляться питаннями сучасного мовознавства.

УДК 81 (08)

УДК 811. 111. 81'42

Архіпова Ірина Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Бахмут. Україна

Бурлаченко Аліна Геннадіївна,
магістрантка
Горлівський інститут іноземних мов
ГПМ ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Бахмут. Україна
E-mail: nahemaa@ukr.net

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКА ЖУРНАЛЬНОГО МІКРОТЕКСТУ-ПОВІДОМЛЕННЯ

Постановка проблеми. У контексті соціально-політичного розвитку світового суспільства особливого значення набувають засоби масової інформації, які з розвитком мережі інтернет і виходом у глобальний віртуальний простір, з одного боку, отримали можливість розширення кола своїх читачів та сфери впливу, а з іншого – перебувають у стані підвищеної конкуренції. Ситуація зумовлена тим, що поряд з офіційними виданнями, які набули всесвітньої відомості та визнання, з'являються інші джерела, що заявляють про себе, намагаючись привернути увагу якомога більшої кількості читачів. Окрім того, кожен користувач мережею Інтернет має змогу розмістити власне повідомлення, яке може виступити повноцінним конкурентом до професійної підготовленої журналістської статті.

З урахуванням специфіки читання повідомлень, розміщених у глобальній мережі інтернет, та обмеженості часу, який ділова особа може присвятити ознайомленню з новинами, заголовки інформаційних повідомлень набувають першочергового значення, оскільки від їхньої влучності, експресивності залежить подальше майбутнє тексту – чи дійде він до призначеного реципієнта, чи залишиться поза увагою читацької аудиторії.

Дослідження журнального заголовка є однією з важливих та актуальних проблем у сучасній лінгвістичній науці. Заголовок відіграє роль певного медіатора між текстом, сукупністю попередніх текстів, які формують вертикальний контекст певного художнього твору, і людиною (її емоційно-ціннісною сферою, досвідом і обсягом наявних у неї фундаментальних знань). Природа і сутність заголовка виражаються у взаємодії явищ різних мовних рівнів. Виявлення змістотвірних ролей заголовка у складі журнального мікротексту залишається актуальною та невичерпною проблемою сьогодення, оскільки журнальний заголовок,

виступаючи як предтекст, висловлює цілий ряд різних функцій і здатний забезпечувати семантичні ефекти різноманітних форм та типів. Отже, в умовах сучасного інформаційного простору роль журнального заголовка, безсумнівно, зростає.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній науці накопичений вже чималий досвід вивчення заголовків, здебільшого з позицій літературознавства та лінгвістики тексту. Так, вивчалися структурно-синтаксичні особливості заголовка поетичних, художніх, газетних текстів, а також заголовка в науково-технічній літературі (Л. Ф. Грицюк, Н. О. Кожина, Л. О. Коробова, Л. О. Лебедева, О. С. Толомасова, М. О. Шамелішвілі); лексичні особливості газетного заголовка (О. М. Максютова). Значна увага приділялася проблемі співвідношення заголовка та основного тексту поетичних і художніх творів, рекламних текстів, газет (Н. Л. Волкогон, Л. Ф. Грицюк, Л. О. Коробова, Л. О. Ноздріна, І. С. Стам, О. М. Траченко, Н. В. Шиверська).

Актуальність проведеного дослідження визначається інтересом сучасної лінгвістичної науки до комплексного розгляду факторів, що впливають на побудову і функціональну спрямованість журнального заголовка.

Отже, з огляду на вищезазначене, за мету роботи ми обрали теоретичне обґрунтування та аналіз функцій заголовка журнального мікротексту-повідомлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною функцією тексту, а отже, і заголовка як його компонента, є передача фактів і змісту. Відбираючи матеріал для публікації, автор наділяє заголовок емоційно-експресивною оцінкою. Для залучення уваги читачів журналіст намагається вийти за рамки звичайного, намагається вразити, зацікавити, а в окремих випадках навіть шокувати. Натеперз-поміж функцій заголовка в газетному тексті виділилася рекламна функція як одна з найбільш частотних і типових.

Мабуть, найкращою ілюстрацією експресивно-оцінної складової журнального мікротексту-повідомлення тексту є заголовок. Він співвідноситься з темою тексту, і функція його полягає у вербалізації суті описуваної ситуації. Логічно при цьому буде припустити, що сенс заголовка повинен бути гранично ясним, допускати двозначності. Адже заголовок публікації визначає ставлення читацької аудиторії до публікації, вказує на авторську позицію в тлумаченні того чи іншого факту. Вдалий заголовок несе в собі значне інформаційне навантаження і формує у читача загальне уявлення про матеріал статті.

Вивчення наявних досліджень та власний аналіз заголовків журнальних мікротекстів-повідомлень дозволяють стверджувати, що заголовок є здебільшого дзеркальним відображенням статті. У заголовків існує певний стиль, який характеризується особливою експресивністю

лексичних і граматичних засобів. Тому, окрім зовнішніх засобів привертання уваги читацької аудиторії (великий шрифт, графічне виділення), застосовується низка прийомів лексико-граматичного оформлення повідомлення в заголовку, про які йтиметься нижче.

Заголовки журнальних публікацій – невід’ємний елемент їхнього дизайну. Від їхнього характеру та оформлення передусім залежить «обличчя» видання. Саме тому вибір заголовка публікації є для автора одним із найскладніших і найвідповідальніших творчих завдань.

Дослідження психологів показують, що близько 80% читачів приділяють увагу тільки заголовкам[3]. Заголовки допомагають читачеві орієнтуватися у великому журнальному матеріалі, дають можливість судити про найбільш важливі й цікаві статті, повідомлення.

Отже, заголовок ЗМІ являє з функціональної і семантичної точки зору не тільки лексико-оцінну, а й ідеологічно-оцінну тему публіцистичного тексту з усіма притаманними мовній ситуації функціями. Саме тому його можна розглядати як значного та активного механізму систематизації, формування і модифікації досвіду. Заголовок є прикладом взаємозумовленості й рівноцінності мовної діяльності та досвіду людини. Одним із найбільш поширених прийомів, використовуваних при оформленні заголовків публіцистичних текстів, є гра слів. На це є ряд причин. Передусім необхідно враховувати формальну і оціночну природу самого заголовка. Насправді, журнально-публіцистичний заголовок є словесним відображенням не тільки одномоментного соціокультурного досвіду.

Виходячи з цього, варто виділити основні функції заголовків журнальних мікротекстів-повідомлень (див. праці В. Костомарова, Н. Пешкова, С. Костигіна, О. Лазаревої, І. Сирова).

Дослідники виділяють рекламно-сенсаційну, інформаційно-роз'яснювальну, функцію переконання, декоративну (Г. Вейхман); за класифікацією І. Шамелашвілі, заголовок може виконувати чотири прагматичні функції: інформативну, експресивно-оціночну, спонукальну та рекламну [7, с. 26]. За деякими варіаціями інші дослідники (В. Мужев, В. Погребенков) називають такі функції: номінативну, інформативну, рекламну, експресивну, графічно-видільну, декоративну, функцію переконання.

Ж. Нікфорова виділяє ряд конструктивних ознак, які спираються на виділені функції:

- 1) загальні дискурсивні ознаки – інформативністю і впливом;
- 2) специфічні ознаки жанру – виділенням інформації, встановленням контакту, рекламністю [5, с. 87].

О. Лазарева розглядає заголовок як першу фразу тексту, яка повинна привернути увагу читача, викликати його інтерес (рекламна функція) [3, с. 69-72]. На першому (дотекстовому) етапі сприйняття основні функції

заголовок – номінативна і графічно-видільна. На другому етапі заголовки допомагає читачеві зрозуміти авторську концепцію, усвідомити сенс публікації (інформативна функція), одночасно надаючи емоційний вплив на читача (оціночно-експресивна функція). На третьому етапі сприйняття, після прочитання, основна функція заголовка – номінативна (служить позначенням тексту).

При аналізі питання про функції заголовків журнальних видань Г. Хазагеров здійснює компаративний аналіз безпосередньо заголовків і текстів статей. Він наголошує на низці функцій, при яких заголовки є відокремленим елементом статті, і функції, у яких заголовки – невід'ємна частина тексту. Дослідник виділяє автономні функції заголовка: інформативна, виразна, що зображає авторське ставлення до предмета мовлення та умов спілкування.

Ці функції виконує заголовок як самостійна одиниця, відокремлена від подальшого тексту. З іншого боку існують обумовлені функції (заголовки при цьому виступає у зв'язку з текстом): інформативна, виразна, що зображає авторське ставлення до тексту і тональність тексту. У першому випадку заголовки розглядаються як окрема від статті одиниця, і важливо враховувати позицію, оцінку автора щодо ситуації, предмета мови, яка знайде відображення у заголовку. Обумовлені функції заголовка визначаються жанровою та стилістичною спрямованістю тексту статті. «Функції заголовка як обумовленого засобу включають в себе інформування про зміст повідомлення, зображення авторського ставлення до повідомлення, зображення тону повідомлення, виразність і номінативність» [6, с. 24].

Г. Хазагеров виділяє автономні функції заголовка, що характеризують заголовки як самостійне повідомлення, і обумовлені, властиві заголовку як компоненту тексту [6, с. 20-21]. Автономні функції мають на меті інформування про дійсність, зображення авторського ставлення до предмета мовлення, зображення авторського ставлення до умов комунікації і виразність заголовка. Функції заголовка як обумовленого засобу включають в себе інформування про зміст тексту, зображення авторського ставлення до тексту, зображення тону тексту, виразність і номінативність.

С. Ляпун визначає три основні функції заголовка ЗМІ [4, с. 58]:

- номінативна (служить позначенням тексту);
- інформативна (передає інформацію про текст);
- прагматична (впливає на інтелект і емоції адресата-одержувача інформації).

Остання функція включає рекламну і емотивну складові. Заголовки входять у систему покажчиків, які називають предмети навколишнього світу, але відрізняється від них тим, що має загальну природу за своїм референтом, тобто відноситься до мовних явищ.

Інформативна функція тісно пов'язана з прагматичною, але одна з них, як правило, висувається вперед. Серед складових прагматичної функції слід виділити рекламну функцію, яка є специфічною для журнальних заголовків, оскільки його завдання не тільки інформувати читача, а й викликати інтерес до змісту матеріалу. Рекламна функція створює передумови для виникнення ефекту посиленого очікування. «Чим менше інформативності, тим більшу роль починають грати різні мовні і графічні засоби» [4, с. 43].

З точки зору реалізації інформативної функції заголовки діляться на дві групи: односпрямовані і комплексні. Односпрямовані заголовки можуть бути співвіднесені з будь-яким смисловим елементом тексту (тема, основна думка, аналітична оцінка ситуації, ілюстрації до тез і т.д.). Комплексний же заголовок актуалізує два або кілька смислових компонентів тексту. З точки зору інформативності виділяються заголовки, які повністю інформують про той чи інший елемент тексту, зрозумілі до читання публікації (повноінформативні заголовки); заголовки – знаки смислового елемента, які лише сигналізують про нього (пунктирні заголовки); заголовки, що інформують про той сенс, який вербально не виражений в тексті, а поведений у підтекст; заголовки, які повністю розуміються після прочитання тексту, що сприймаються ретроспективно [4, с. 13].

Однонаправлені заголовки співвідносяться з одним елементом смислової структури тексту: з темою, з фактом, з героєм публікації, цитуванням або відомим виразом, з аналітичною оцінкою ситуації, з ідеєю матеріалу, з другорядними елементами тексту.

Наступний тип заголовка – комплексний. Такий заголовок співвідноситься з кількома елементами структурної схеми тексту одночасно і передає ускладнену інформацію. Ступінь інформативності таких заголовків вище, зв'язки цих заголовків із текстом більш різноманітні, ніж попередні, що є одним із засобів підвищення виразності тексту. Комплексні заголовки актуалізують одночасно тему та аналітичну оцінку ситуації. Комплексні заголовки ґрунтуються на тому, повністю чи не повністю відбивається в них той чи інший елемент тексту. Тут виділяють заголовки повно-і неповноінформативні.

Заголовок може виражати не всю тезу, а лише одну його частину – логічну тему, іноді в такій назві присутній тільки сигнал про предмет мови або його ознаку. У такому випадку заголовок називається неповноінформативним (пунктирним).

Інформативність пунктирних заголовків нижче, ніж повноінформативного, але зате вони дають більше можливостей для залучення читачької уваги. Їх структурною особливістю є те, що всі вони представляють частину речень.

Події, які відбуваються у світі, відображаються у мікротекстах-повідомленнях з різною частотністю і ступенем відношення журналіста (редактора) до них. Тому варто приділити увагу такій особливості заголовків, як конотативна одиниця вираження. Л. Кропотова в роботі «Історія розвитку лексичної конотації» пише: «У лінгвістиці ХІХ в. терміном «конотація» стали позначатися всі емотивно-забарвлені елементи змісту виразів, що співвідносяться з прагматичним аспектом мовлення. Відомий тлумачний словник *Der Grosse Conon* посилається на поняття конотації у зв'язку з використанням його в семантиці – це (асоціативні, емоційні, оціночні) компоненти значення, якими володіє слово, крім свого власного значення (денотата)» [2, с. 34].

І. Арнольд зазначає, що в заголовку ЗМІ елементи інформації поєднуються з елементами оцінки, що в заголовках використовується лексика з різним стилістичним забарвленням, каламбури, розкладання фразеологічних одиниць та інші стилістичні прийоми [1, с. 287].

Саме завдяки цьому аспекту створюються статті з «галасливими», емоційними, оцінюючими заголовками, виходячи з особистих мотивів авторів. І навпаки, якщо творець публікації (або може бути на замовлення держави, регіону, організації) безпосередньо не пов'язаний із тим, що трапилося, заголовок буде просто констатацією факту без супроводу емоційності.

Вищезазначені властивості заголовка журнального мікротексту реалізуються при виконанні ним двох функцій – інтертекстуальної та внутрішньотекстової. Інтертекстуальна функція заголовка ґрунтується на його формально-семантичній автономності, а також відносній самозрозумілості і зумовлена тією обставиною, що всі публіцистичних текстів на сьогоднішній день безліч.

У своїй інтертекстуальній функції заголовок слугує для орієнтації у розмаїтті текстів. У свою чергу, безліч заголовків призначені для вживання окремо від своїх текстів. Одні з них сприяють створенню читацької проєкції тексту, інші, виражені, наприклад, іменами власними, які не є «культурними символами», – ні.

Внутрішньотекстова функція. При сприйнятті заголовка до прочитання тексту він – індексальний знак, який під час читання трансформується в знак умовний, після прочитання і засвоєння тексту – наближається до мотивованого умовного знаку. Якщо в якості заголовка вжито умовний мовний знак, то заголовок поєднує в собі від самого початку властивості умовного і індексального знаків. Від умовного – пам'ять про мовне значення слова, від індексального – вказівка на текст, з яким заголовок знаходиться в стосунках просторової суміжності (він перед і над письмовим текстом).

Взаємодія заголовка з основним текстом повідомлення здійснюється за допомогою двох основних форм зв'язку: експліцитної та імпліцитної.

Основний спосіб вираження експліцитного зв'язку – дистантний повтор, причому найбільш тісний зв'язок між заголовком і основним текстом проявляється тоді, коли дистантний повтор пронизує весь твір, «де початок і кінець розповіді утворюють своєрідне смислове кільце». Коли ж заголовок зв'язується з основним текстом імпліцитно, то зв'язок між ними опосередкований і зміст заголовка може бути виражений символічно.

У дослідженні заголовків журнальних текстів-повідомлень слід зазначити три важливі інтенції, взаємовідношення яких утворює три фундаментальні типи заголовків: референтний – співвіднесеність тексту з соціальним світом; креативна – співвіднесеність тексту з творчою волею автора як організатора деякої комунікативної події; рецептивна – співвіднесеність тексту з співтворчим співпереживанням читача як потенційного реалізатора цієї комунікативної події.

Динамічна співвіднесеність перерахованих інтенцій у кожному окремому випадку утворює один із трьох фундаментальних типів заголовків. При домінуванні референтної інтенції назва твору збігається з ім'ям власним або загальним його героя і тим самим сигналізує «про антропоцентричну тональність тексту» з позначенням події або обставин (хронотопу) основної події; тим самим акцентується інтерсуб'єктивна значимість тексту. У разі домінування креативної інтенції заголовок набуває оціночний відтінок, його авторська інтерпретація виявляється досить явною. Нарешті, домінування рецептивної інтенції заголовка оголює адресність заголовку до сприймаючої свідомості; такий заголовок «проблематизує» подальше повідомлення, воно шукає адекватної читачької інтерпретації.

Заголовок у плані лінгвістичному є ім'ям тексту, а в плані семіотичному – першим знаком тексту. Заголовок особливо ясно ілюструє множинність інтерпретацій і грає важливу роль у створенні інтегрованої єдності тексту. Заголовок стає ключем до розуміння тексту при його повній семантизації. А це можливо лише при прочитанні тексту, тобто тільки тоді, коли здійснюється інтеграція заголовка текстом.

Найбільш повно знаковий статус заголовка може бути визначений тільки «після цілісності», коли з'ясовані його зв'язки з усім текстом. До цього заголовок – текстовий знак переважно в формальному відношенні (завжди стоїть перед текстом) і вказує на нього як на форму, зміст якої невідомо.

«Після цілісності», коли заголовок виявляє тісні формально-семантичні зв'язки з текстом, вказуючи на його зміст і будучи мотивованим їм, він є знаком з унікальним значенням. Унікальність у тому, що значення знака-заголовка формується одержувачем із позицій його гіпотези про цілісність усього тексту. Грубо кажучи, має місце судження такого виду: текст називається «Обрив», тому що ..., – де замість трьох крапок повинне бути представлено формулювання цілісності

названого тексту. Семантика заголовка «після цілісності» має тенденцією до розширення, до того, щоб вмістити зміст цілого тексту. Тому правомірним є твердження про те, що текст і є – розгорнутий до кінця заголовок, заголовок – стягнутий до обсягу двох-трьох слів текст.

Зрозуміло, заголовок «до» і «після» цілісності – це дві крайні позиції даного текстового знаку. Заголовок може бути неодноразово повторений у тексті, тоді він виконує функцію зв'язності, подібну найбільше з іменами власними. Його повтори на початку тексту мають, як правило, тематичний характер, в кінці – рематичний.

Крім того, повторюючись у тексті і, можливо, варіюючи у цих своїх повторях, заголовок бере участь у процесах не тільки когезії, але макрозв'язності та цілісності. З позиції одержувача він активний відносно свого тексту – позначає в читацькій проекції те, що створюється за його участю. Відбувається як би самоорганізація, самоопис цілого тексту в діалозі між заголовком і його текстом-референтом.

Серед вчених-лінгвістів, які займаються вивченням заголовків журнальних мікротекстів, немає єдиної думки про кількість функцій, які виконуються заголовком в тексті та їх особливості. Беручи до уваги їх думки і спираючись на наші власні спостереження, ми виділяємо наступні три основні функції заголовка текстів журнальних статей: 1) номінативна; 2) змістовна; 3) атрактивна.

Заголовок, входячи в систему покажчиків, які називають предмети навколишнього світу, відрізняється від них тим, що має загальну природу зі своїм референтом, тобто відноситься до мовних явищ. Заголовок – ім'я тексту, оскільки позначає і виділяє його серед інших (номінативна функція). Позначаючи текст, заголовок сигналізує про його зміст.

Здатність заголовка забезпечити читачеві адекватне уявлення про основний зміст повідомлення забезпечує реалізацію його змістовної функції. Однак тема тексту не завжди явно відбивається в заголовку. Як цілісно виражений зміст тексту дозволяє осмислити заголовок, так і заголовок в свою чергу дозволяє переосмислити текст відповідно до тієї ідеї, яка закодована в ньому. Заголовок є організуючим елементом тексту. Це виявляється в тому, що, прочитавши текст, читач ретроспективно осмислює заголовок в зв'язку з усім текстом твору, при цьому його семантичне значення може зазнавати значних змін під впливом всього тексту.

Функціонально смислово залежність заголовка зі змістом повідомлення можна висловити через два види семантичного зв'язку: центробіжний і доцентровий. Заголовок, до прочитання тексту, пов'язаний із ним доцентровим зв'язком, а сам текст, після прочитання, пов'язаний із заголовком центробіжним зв'язком. Текст починає послідовно розкриватися через заголовок, частини, розділи, параграфи, пункти і, в кінцевому підсумку, через найнижчий підрозділ цієї ієрархії – диктему.

Центробіжний і доцентровий зв'язок взаємодоповнюють один одного в заголовку. Отже, заголовок – смисловий вузол, що виник із послідовно пов'язаних один із одним зв'язків, а також заголовок є семантично залежною і водночас направляючою основою тексту.

Виконуючи атрактивну функцію, заголовок привертає читача до тексту, викликаючи його інтерес, цікавість, здивування.

Зазначені функції розрізняються за ступенем актуальності. Одна з них, як правило, висувається вперед. Отже, ми можемо стверджувати, що заголовок – це особливий елемент тексту, що виконує велике функціональне навантаження.

Питання про залежність заголовка від змісту тексту як і раніше залишається найважливішим. Адже ми розглядаємо текст не ізольовано, а в його нерозривній взаємодії з заголовком.

Очевидно, що текст, проходячи в своєму формуванні кілька ступенів (вищевказані життя), не може бути семантично одновимірним. Тому можна вважати, що і заголовок журнального мікротексту-повідомлення являє собою складне структурно-семантичне ціле, що включає, поряд із смисловим чинником, також емоційний, психологічний і соціальний аспект.

Смислове розкриття повідомлення насамперед пов'язане з позицією автора, оскільки саме позиція автора визначає його вибір назви. Автор прогнозує сприйняття тексту реципієнтом. А оскільки художні тексти впливають на почуття читача, викликаючи різні образи, то стає очевидним прагнення автора твору не тільки писати і дати своє розуміння фактів і явищ об'єктивної дійсності, а й надати персуазивний вплив на читача, нав'язуючи свою точку зору.

Висновки. Виходячи з цієї обставини, можна зробити такий висновок: перш за все заголовок пов'язаний з авторським ракурсом, що представляє собою ту ідею, яку автор послідовно викладає в тексті. Щодо сюжетної перспективи як особливого прийому, використовуюваного автором у розкритті змісту тексту, то, як нам видається, вона не має прямого відношення до заголовку тексту. Сюжетна перспектива повинна заінтригувати читача самим змістом тексту в плані його психологічного впливу через характер його побудови, а заголовок є формою залучення читача до самого факту його ознайомлення з текстом.

На нашу думку, головна функція заголовків журнальних мікротекстів-повідомлень полягає в тому, щоб привернути увагу читача, зацікавити його і викликати бажання продовжувати читання. Тому характерними ознаками заголовків вважаються оригінальність і помітність. Оцінюючи ситуацію, заголовок формує в читача певне ставлення до події. Заголовок впливає на читача, переконує його через факти (представлені в заголовку) і через авторську оцінку цих фактів. Заголовок формує у людей ставлення до суспільного життя і конкретних подій, актуалізує проблеми

сучасності, що представляють інтерес для суспільства (політичні, економічні, філософські, моральні, питання культури і т.д.), впливаючи на читача, заголовок не тільки занурює його в ці події, а й прагне вплинути на думку читачів, тобто маніпулює їх свідомістю. У заголовках виявляється моральна позиція автора, яка привносить у висловлювання емоційний елемент.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у поглибленому вивченні логіко-семантичних відношень між заголовком і текстом повідомленням.

Література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
2. Кропотова Л. В. История развития лексической коннотации. *Язык и культура.*, 2010. № 1 (9). С. 33–47.
3. Лазарева Э. А. Заголовок в газете. Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 96 с.
4. Ляпун С.В. Лексико-семантические и стилистические особенности современного газетного заголовка: дисс. ... канд. филол. наук., Майкоп, 1999. 163 с.
5. Никифорова Ж. А. Проблема автономности заголовка в структуре гипертекста газетного номера. *Вестник Челябинского государственного университета.* – Сер. Филология. Искусствоведение. – Вып. 42 (11). Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2010. С. 87–92.
6. Хазагеров Г. Г. Функции стилистических фигур в газетных заголовках: автореф. дис. ... канд. филол. наук.. Ростов н/Д, 1984. 157 с.
7. Шамелашвили М. А. Функционально-стилистические и лексико-грамматические особенности газетных заголовков: автореф. канд. филол. наук. М., 1982. 24 с.

Аннотация

Архипова И.М. Бурлаченко А.Г. Основные признаки и функции заголовка журнального микротекста-сообщения

Работа посвящена выявлению основных признаков и функций заголовка журнального микротекста-сообщения. Раскрывается роль заголовка в смысловой организации всего микротекста. Спектр функций, которые выполняет заголовок журнального микротекста-сообщения зависит от его структурной организации. Заголовок связан с авторским ракурсом, что представляет собой идею, которую автор последовательно излагает в тексте. Главная функция заголовков журнальных микротекстов-сообщений заключается в том, чтобы привлечь внимание читателя, заинтересовать его и вызвать желание продолжать чтение.

Ключевые слова: заголовок журнального Микротекст-сообщения, интертекст, функции заголовка, авторский ракурс.

Анотація

Архіпова І.М.Бурлаченко А.Г.Основні ознаки та функції заголовка журнального мікротексту-повідомлення

Робота присвячена виявленню основних ознак та функцій заголовка журнального мікротексту-повідомлення. Розкривається роль заголовка у смисловій

організації всього мікротексту. Спектр функцій, що виконує заголовок журнального мікротексту-повідомлення, залежить від його структурної організації. Заголовок пов'язаний з авторським ракурсом, що представляє собою ту ідею, яку автор послідовно викладає в тексті. Головна функція заголовків журнальних мікротекстів-повідомлень полягає в тому, щоб залучити увагу читача, зацікавити його і викликати бажання продовжувати читання. Характерними ознаками заголовків вважаються оригінальність і помітність.

Ключові слова: заголовок журнального мікротексту-повідомлення, інтертекст, функції заголовка, авторський ракурс.

Summary

Arkhipova I. Burlachenko A. The main features and functions of the informative microtext headline

The work focuses on the main features and functions of the informative microtext headline. The role of the headline in the semantic organization of the entire microtext is revealed. The range of functions that the headline of a journal microtext message performs depends on its structural organization. The title is associated with the author's perspective, which is an idea that the author consistently expresses in the text. The main function of the headlines of journal microtext messages is to grab the reader's attention, interest him. Originality and visibility are considered characteristic features of headlines.

Key words: informative microtext headline, intertext, title functions, author's perspective

Abstract

Arkhipova I. Burlachenko A. The main features and functions of the informative microtext headline

The study of the informative microtext headline is one of the important and topical issues in modern linguistics. The headline plays the role of a mediator between the text, the set of previous texts that form the vertical context of the work of art, and man (his emotional and value sphere, experience and the amount of fundamental knowledge available to him).

Headline of the text and the headline of a news story, in particular, largely determine the readers' interest in the article itself. Attention to headlines has increased greatly in the modern world, since media consumption is arranged in such a way that a headline is the first thing a reader sees and sometimes it remains the only one. In case, the reader finds it interesting he gets acquainted with the text of the publication. This is largely due to mosaic perception of information by modern society.

The work focuses on the main features and functions of the informative microtext headline. The role of the headline in the semantic organization of the entire microtext is revealed.

It should be noted that headline set is a subsystem of an intra-textual system comprising elements outside the text. Headline set includes headlines, rubrics, cross headings, leads, insertions (text in text), and ads. These are so-called advanced elements, united by the common feature – being closely related to the main text in terms of content, in terms of structural speech they retain some independence and are separate from the text.

The range of functions that the headline of a journal microtext message

performs depends on its structural organization. Thus, the main headline functions include informative, advertising (expressive advertising), graphic and highlighting functions, integrative, composition, fixing, text-forming. The main functions of headlines are not mutually exclusive. Many headlines attempt to summarize, generate interest, satisfy immediacy needs, and direct attention. As the first taste of a news story, the headline is a first impression and a critical barometer for news readers on the information that is to follow.

References

1. Arnol'd I. V. Stilistika. Sovremenny`j anglijskij yazy`k. M.: Flinta: Nauka, 2002. — 384 s.
2. Kropotova L. V. Istoriya razvitiya leksicheskoj konnotaczi. Yazy`k i kul`tura., 2010. # 1 (9). S. 33–47.
3. Lazareva E`. A. Zagolovok v gazete. Izd-vo Ural. un-ta, 1989. — 96 s.
4. Lyapun S.V. Leksiko-semanticheskie i stilisticheskie osobennosti sovremennogo gazetnogo zagolovka: diss. ... kand. filol. nauk., Majkop, 1999. 163 s.
5. Nikiforova Zh. A. Problema avtonomnosti zagolovka v strukture giperteksta gazetnogo nomera. Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. — Ser. Filologiya. Iskusstvovedenie. — Vy`p. 42 (11). Chelyabinsk: Chelyab. gos. un-t, 2010. S.
6. Khazagerov G. G. Funkczii stilisticheskikh figur v gazetny`kh zagolovkakh: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk.. Rostov n/D, 1984. 157 s.
7. Shamelashvili M. A. Funkczional`no-stilisticheskie i leksiko-grammaticheskie osobennosti gazetny`kh zagolovkov: avtoref. kand. filol. nauk. M., 1982. 24 s.

УДК 81'42

Безсонова Анна Сергіївна

викладач

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Бахмут. Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЖАНРИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень спостерігається увага науковців до вивчення питань дискурсології, дослідники вивчають різноманітні аспекти різних типів

дискурсу, але тим не менш деякі питання залишаються не досить дослідженими. Особливо такі, що лежать не лише в площині дискурсу, а на перетині вивчення дискурсу та жанру, дискурсу та методології. До таких питань можна віднести спроби дослідити методологічні жанри науково-популярного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень. Методологія (від грец. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – це вчення про правила та алгоритми мислення в ході здійснення наукових досліджень. Зазвичай розрізняють два основних погляди на методологію. У першому випадку під методологією науки переважно розуміють учення про науковий метод пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання. Другий, вужчий погляд на методологію науки, коли вона розглядається як теоретична основа деяких спеціальних, часткових прийомів і засобів наукового пізнання, наприклад, методологія управління, методологія ціноутворення тощо, але в цьому разі доцільніше говорити про методику пізнання і дій. Головною метою методології науки є дослідження тих засобів, методів і прийомів наукового дослідження, завдяки яким суб'єкт наукового пізнання отримує нові знання про реальну дійсність. За допомогою прийомів і методів суб'єкт пізнання виконує певні дії для досягнення заздалегідь поставлених цілей, що можуть бути як практичними, так і теоретичними, пізнавальними [2, с. 30].

Звертає увагу на значущість методологічного компоненту і дослідниця наукового дискурсу М.П. Котюрова, яка наголошує, що саме методологічний компонент разом із рядом інших, не менш значущих, компонентів складають епістемічну ситуацію.

Дослідник угалузі журналістики О.О. Тертичний наголошує на недостатній вивченості методологічного значення жанрових форм та водночаснаголошує на їхній важливості.

Стаття має на меті розглянути приклади функціонування методологічних жанрів у складі науково-популярного лінгвістичного дискурсу на матеріалі англійської, української та російської мов. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути погляди сучасних науковців на визначення жанру; 2) розглянути та охарактеризувати деякі приклади вживання методологічних жанрів НПЛД.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна українська дослідниця Т.В. Яхонтова зауважує, що виникнення і розвиток різних жанрових концепцій у ряді наукових напрямків і шкіл свідчать, з одного боку, про загальний інтерес до жанрів та їх теоретичного осмислення, а з іншого – про їхню складну, багатогранну сутність, яку можна вивчати з наголошенням того чи іншого жанрового аспекту відповідно до методологічних пріоритетів певної науки [5, с. 72]. І насправді важко не погодитись з дослідницею, адже поняття жанр широко застосовується в

дослідженнях, присвячених лінгвістиці тексту, прагмалінгвістиці, соціолінгвістиці, стилістиці, психолінгвістиці, лінгвокультурології. Тому і підходи до його визначення можуть бути досить різними.

Так, О.О. Селіванова характеризує мовленнєвий жанр як «зразок класів комунікативних подій, заснованих на відповідних текстових кліше, що характеризуються певними стандартними установками, комунікативними стратегіями, особливостями інтерактивності, комунікативного середовища» [3]. Ф.С. Бацевич розглядає мовленнєвий жанр як мовленнєве ціле, складний синтез повідомлень (мовленнєвих актів), об'єднаних комунікативною тактикою адресанта, моделлю адресанта і адресата, комунікативною метою, комунікативним смислом, специфічною жанровою тональністю, «закільцьоване» попередніми і наступними мовленнєвими жанрами; це складова дискурсу, типовий спосіб побудови мовного коду, пов'язаний із певними ситуаціями і створений для передачі певного змісту (комунікативного смислу). Група мовленнєвих жанрів формує функціональний стиль мови. Оволодіння певною мовою і культурою неможливе без оволодіння системою Ж.м., притаманною цій мові»[1]. На думку В.А. Салімовського, жанри мовлення є відносно стійкими формами (моделями) духовної соціокультурної діяльності (що здійснюється в побутових ситуаціях, художньої, наукової, правової та інших сферах) на ступені її об'єктивації за допомогою системи мовленнєвих дій в тексті як одиниці спілкування [7, с.49]. Таким чином, беручи до уваги досвід сучасних науковців у вивченні жанру, слід зазначити, що в дослідженні науково-популярного дискурсу доцільним буде розглядати жанр як зразок організації тексту з урахуванням соціально і комунікативно значущих ознак, адресантно-адресатної взаємодії, як стійка форма наукової ситуації, як складова дискурсу.

На думку М.П. Котюрової, методологічно вивірена композиційна структура наукової праці, що відображає динаміку пізнавальної діяльності з акцентуванням її основних етапів, є комунікативно доцільною та ефективною. Така структура формує адекватний ракурс читання тексту, створює чітку перспективу його розгортання, програмує розуміння сенсу, сприяє ясності викладу, спрощує орієнтацію читача в інтелектуальному змісті. Саме на методологічному рівні, на якому характеризується пізнавальна діяльність з боку способів отримання, розвитку і обґрунтування наукового знання можемо зустріти мовні жанри, які описують методи отримання знання. Методологія виконує нормативну, регулятивну і стратегічну функції, тобто забезпечує переклад знання взагалі в статус саме наукового, забезпечує свідомий контроль вченого над розвитком своєї наукової думки і ходом дослідження, а також просування наукової ідеї від постановки проблеми до наукового висновку» [6] .

Складність у виділенні власне методологічних жанрів НПЛД полягає в тому, що вони не існують відокремлено, вони наповнюють

собою весь простір НПЛД. Оскільки вони покликані систематизувати, спростити, логічно вибудувати виклад тих чи інших наукових фактів, вони неминуче будуть перемежовуватись, взаємодіяти з жанрами онтологічними. (Як результат, будуть схильні до жанровому синкретизму).

Отже, умовно можна розглянути методологічний жанр у структурі науково-популярного дискурсу як зразок організації тексту з урахуванням соціально і комунікативно значущих ознак, адресантно-адресатної взаємодії, покликаний логічно викласти матеріал, охарактеризувати пізнавальну діяльність з огляду на шляхи її здійснення.

Оскільки, науково-популярні тексти, перш за все, орієнтовані на реципієнта-неспеціаліста, то однією з основних задач буде залучення, утримання уваги і доступний виклад матеріалу. Тому тут важливіше буде, можливо, не стільки детально відобразити всі стадії здійснення наукового відкриття, а зробити це якомога доступніше.

До методологічних жанрів науково-популярного лінгвістичного дискурсу можна віднести:

1. Запитання-репліка, з метою залучення адресата до діалогу (не дивлячись на те, що в даному випадку діалог буде опосередкованим). Запитуючи, автор стимулює інтерес у потенційних читачів і разом із тим повідомляє про предмет викладу.

«Сколько звуков в русском языке?», «Как же удастся фиксировать произношение в транскрипции?», «А какое ударение в русском языке? – Ударение - комбинированное» [8, с. 92].

«Que faire face à l'anglicisation?» (Що зробити з англізацією?) [10, с. 28].

«... how can something that ought to be so fascinating come to be so boring?» (як може щось, що здавалося таким захоплюючим, опинитися таким нудним?) [9].

«Закономірно постає питання: коли ж уперше зазвучала на землі людська мова, як з'явилася і якою була?» [4, с.57].

Практично завжди такі питання супроводжуються досить розгорнутою відповіддю, оскільки в цьому і полягає завдання автора науково-популярного тексту – передусім надати, донести інформацію, а не перевірити вже наявні знання. Досить часто питання можуть бути риторичними: *«Якщо вилучити їх з ужитку, що ж тоді придумати замість них?» [4].*

Крім того, питання також може бути використане в ході викладу матеріалу.

«Все языки изменяются, «дрейфуют», по образному выражению американского лингвиста Эдуарда Сепира (1884 – 1939). Вопрос состоит в том, есть ли в развитии языков нетто всеобщее (универсальное)?» [8, с.83].

Наприклад, у дитячій енциклопедії, розглядаючи частини слова, при переході від опису однієї частини слова до іншої: «*А що ж сказати про корінь? Він займає панівне становище у слові ...*» [4, с.51].

Таким чином, автор забезпечує перехід до наступного інформаційного блоку в рамках тієї ж тематики. Тут ми бачимо, що виклад як і раніше залишився в рамках морфології, проте, відбувся перехід від одного об'єкта до іншого.

Даний жанр може бути реалізований за допомогою різних типів питань: загальних, спеціальних, альтернативних. Причому речення можуть бути як повними, так і еліптичними.

2. Стислий огляд. Випереджаючи виклад основного матеріалу, даний жанр покликаний дати реципієнту попередній огляд того, з чим йому належить познайомитися.

«This section gives details of the articulation of vowels and consonants, and makes only passing mention of their acoustic characteristics and the mechanisms of audition» (В цьому розділі наводяться подробиці артикуляції голосних і приголосних, а також лише мимохідь згадуються їх акустичні характеристики і механізми прослуховування) [9].

«Ці нариси є спробою розповісти допитливому читачеві про українську мову...» [4].

Огляд може відноситись як до конкретного тексту / параграфу, так і до цілого видання та являти собою передмову предисловіє/ preface.

3. Логічна послідовність. Опис логічних та послідовних операцій. Необхідних для отримання результату.

«Нужно выстроить однокоренные слова в пары, затем в парадигмы и цепи, и лишь тогда мы получим гнездо» [8, с. 112].

«На світанку цивілізації люди ще не замислювались.... Та поступово.... Так з'явилися перші звукові символи....» [4, с. 32].

4. Висновок. Таким чином автор демонструє реципієнту, що виклад матеріалу або його частини добігає свого логічного завершення.

«Итак, мы увидели сколь различны словообразовательные парадигмы у слов разных частей речи и разного значения» [8, с. 147].

«There's no doubt, when we read such accounts, that the field of grammar is fundamental, dynamic, relevant and real» (Коли ми читаємо такі звіти, немає сумнівів, що область граматики є фундаментальною, динамічною, актуальною і реальною) [9, с. 84].

«Значить, такі «помилки», як поєднання непоєднаних слів, переосмислення запозичень теж є своєрідним засобом лексичного розвитку мови» [4, с. 96].

Беручи до уваги проаналізовані приклади, зауважимо, що наведені жанри функціонують як на лексичному, так і на синтаксичному рівнях.

Висновки. Наведені приклади демонструють, що методологічні жанри повідомляють адресата про способи та методи отримання знання.

Слід зазначити, що перелік жанрів у цій статті не є вичерпним, нами лише здійснена спроба дослідити та охарактеризувати деякі приклади функціонування методологічних жанрів у структурі науково-популярного лінгвістичного дискурсу. Цей рівень можуть складати будь-які методи дослідження, прийняті в сучасній науці. Однак у випадку з власне науковим текстом, вибір методу – ініціатива дослідника, а у випадку з науково-популярним текстом, автор може презентувати як методи, обрані ним, так і ті, які використовувалися в оригінальному тексті.

Перспективи подальших розвідок у галузі жанрової будови науково-популярного дискурсу полягають у можливості створення розгорнутих класифікаційних моделей його жанрової структури, дослідженні міжжанрових відносин складових науково-популярного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/peredmova>
2. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). – К. : ВПЦ "Київський університет", 2018. – 607 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
4. Українська мова: Дит. Енцикл./Авт.-упоряд. А. М. Матвієнко. Київ: Школа, 2006. 384 с.: (Я пізнаю світ).
5. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 420 с.
6. Котюрова М.П. Культура научной речи: текст и его редактирование : учеб. пособие / М.П. Котюрова, Е.А. Баженова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Флинта : Наука, 2008. - 280 с.
7. Салимовский В. А. Жанры речи в функционально-стилистическом освещении (научный академический текст) / Салимовский В. А. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2002. – 238 с.
8. Энциклопедия для детей. Т. 10. Языкознание. Русский язык / Глав. ред. М. Д. Аксёнова. Москва: Аванта+, 1998. 704 с. 26
9. The Cambridge encyclopedia of the English language / David Crystal. – Cambridge University Press, 2004. - 499 p.
10. Christine Bolton / Essentiel des pièges et difficultés de la langue française pour les Nuls Éditions/ Publié en accord avec Wiley Publishing, Inc. 2014.

Анотація

Безсонова А.С. Методологічні жанри науково-популярного лінгвістичного дискурсу: до питання визначення та функціонування. У статті розглянуто погляди сучасних науковців на визначення жанру, зроблена спроба визначення методологічних жанрів у складі науково-популярного лінгвістичного дискурсу, розглянуті приклади функціонування методологічних жанрів у складі НПЛД на матеріалі англійської, української та російської мов.

Ключові слова: жанр, методологія, методологічні жанри.

Аннотация

Бессонова А.С. Методологические жанры научно-популярного лингвистического дискурса: к вопросу определения и функционирования.

В статье рассмотрены взгляды современных ученых на определение жанра, предпринята попытка определения методологических жанров в составе научно-популярного лингвистического дискурса, рассмотрены примеры функционирования методологических жанров в составе НПЛД на материале английского, украинского и русского языков.

Ключевые слова: жанр, методология, методологические жанры.

Summary

Bezsonova A. Methodological genres of popular science linguistic discourse: to the question of definition and functioning.

The article studies the views of modern scholars on the definition of genre, an attempt has been made to define methodological genres in the popular science linguistic discourse, examples of the functioning of methodological genres in the popular science linguistic discourse on the material of English, Ukrainian and Russian.

Key words: genre, methodology, methodological genres.

Abstract

Bezsonova A. Methodological genres of popular science linguistic discourse: to the question of definition and functioning

At the present stage of development of linguistic research, scientists pay attention to the study of discourse, researchers study various aspects of different types of discourse, but nevertheless some issues remain insufficiently studied. Especially those that lie not only in the plane of discourse, but at the intersection of the study of discourse and genre, discourse and methodology. Such questions include attempts to explore the methodological genres of popular science discourse.

Modern Ukrainian scientists note that the emergence and development of various genre concepts in a number of scientific areas and schools indicate, on the one hand, a general interest in genres and their theoretical understanding, and on the other - their complex, multifaceted essence, which can be studied with emphasis on another genre aspect in accordance with the methodological priorities of a particular science. And in fact it is difficult to disagree with the researcher, because the concept of genre is widely used in research on text linguistics, pragmalinguistics, sociolinguistics, stylistics, psycholinguistics, linguoculturology. Therefore, approaches to its definition can be quite different.

The difficulty in distinguishing the actual methodological genres of popular science linguistic discourse is that they do not exist in isolation, they fill the entire space of the discourse. Since they are designed to systematize,

simplify, logically build a statement of certain scientific facts, they will inevitably alternate, interact with ontological genres. (As a result, will be prone to genre syncretism).

Thus, we can conditionally consider the methodological genre in the structure of popular science discourse as a model of text organization taking into account socially and communicatively significant features, addressee-addressee interaction, designed to logically present the material, to characterize cognitive activity in terms of its implementation.

Since popular science texts are primarily focused on the non-specialist recipient, one of the main tasks will be to attract, retain attention and accessible presentation of the material. Therefore, it will be more important here, perhaps, not so much to detail all the stages of the scientific discovery, but to make it as accessible as possible.

Taking into account the analyzed examples, it can be noted that these genres function at both lexical and syntactic levels. These examples demonstrate that methodological genres inform the recipient about the ways and methods of obtaining knowledge. It should be noted that the list of genres in this article is not complete, we have only attempted to explore and characterize some examples of the functioning of methodological genres in the structure of popular science linguistic discourse. By and large, this level can be any research methods adopted in modern science. However, in the case of the actual scientific text, the choice of method is the initiative of the researcher, and in the case of popular science text, the author can present both the methods chosen by himself and those used in the original text.

References

1. Batsevych F.S. Slovník terminiv mizhkul'turnoyi komunikatsiyi. Elektronnyy resurs. Rezhym dostupu:<http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/peredmova>
2. Metodolohiya ta orhanizatsiya naukovykh doslidzhen' : navch. posib. / I. S. Dobronravova, O. V. Rudenko, L. I. Sydorenko ta in. ; za red. I. S. Dobronravovoyi (ch. 1), O. V. Rudenko (ch. 2). – K. : VPTs "Kyyivs'kyi universytet", 2018. – 607 s.
3. Selivanova O.O. Suchasna linhvistyka: napryamy ta problemy: Pidruchnyk / O.O. Selivanova. – Poltava: Dovkillya-K, 2008. – 712 s.
4. Ukrayins'ka mova: Dyt. Entsykl./Avt.-uporyad. A. M. Matviyenko. Kyyiv: Shkola, 2006. 384 s.: (Ya piznyu svit).
5. Yakhontova T.V. Linhvistychna henolohiya naukovoyi komunikatsiyi : monohrafiya. – L'viv: Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2009. – 420 s.
6. Kotyurova M.P. Kul'tura nauchnoy rechy: tekst y eho redaktyrovanye : ucheb. posobye / M.P. Kotyurova, E.A. Bazhenova. — 2-e yzd., pererab. y dop. — M.: Flynta : Nauka, 2008. - 280 s.

7. Salymovskyy V. A. Zhanry rechy v funktsyonal'no-stylistycheskom osveshchenyy (nauchny akademicheskiy tekst) / Salymovskyy V. A. – Perm': Yzd-vo Perm. un-ta, 2002. – 238 s.
8. Entsiklopedyya dlya detey. T. 10. Yazykoznanye. Russkiy yazyk / Hlav. red. M. D. Aksënova. Moskva: Avanta+, 1998. 704 s. 26
9. The Cambridge encyclopedia of the English language / David Crystal. – Cambridge University Press, 2004. - 499 p.
10. Christine Bolton / Essentiel des pièges et difficultés de la langue française pour les Nuls Éditions/ Publié en accord avec Wiley Publishing, Inc. 2014.

УДК 81'42

Габидуллина Алла Рашатовна

доктор филологических наук, профессор

Горловский институт иностранных языков

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

г. Бахмут. Украина

allagabidullina54@gmail.com

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ КОНЦЕПТ «ЛЕСТНИЦА» В РУССКОЙ ПОЭЗИИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Всякая ли лексема может быть экспликатором концепта? Лингвисты отвечают на этот вопрос так: да, если она «обрастает» в сознании представителей того или иного социума дополнительными к словарному значению «фоновыми» семами. **Цель нашей статьи** – доказать, что лексема *лестница* является представителем одноименного художественного концепта, хотя известный специалист в области лингвокогнитологии В. А. Маслова считает, что концепт «лестница» «в сознании большинства носителей русского языка существует в виде понятия» [4, с. 17].

Слово *лестница*, по данным этимологических словарей, произошло от старославянского «лѣствица», которое в свою очередь возникло из «лѣства», связанного с «лѣзти». *Лестница* буквально — ‘то, с помощью чего лезут’ [6]. Его лексическое значение в толковых словарях следующее: ‘1) Сооружение в виде ряда ступеней или перекладин для подъема и спуска. 2) перен. Последовательное, постепенное продвижение кого-л., чего-л. по восходящей линии’ [1].

Оба лексико-семантических варианта лексемы зафиксированы в фольклоре, во фразеологии русского языка (в том числе поговорках и эпитимах): *подняться по служебной лестнице, карьерная лестница, скатиться по лестнице жизни; Никто лестницу в один прыжок не*

одолеет (посл.); *Виноват не только тот, кто крадёт, а и тот, кто лестницу подаёт* (посл.); *Заносчивый да гордый, как высоко лестницу ни ладит, а до неба не достанет* (посл.). Фразеологизмом («крылатой фразой») стало со временем словосочетание *лестница-чудесница* из стихотворения Е. Я. Тараховской «Песенка про лестницу», опубликованном в 1932 году в сборнике «Метрополитен». Речь шла об эскалаторе.

По данным Национального корпуса русского языка, в русской поэзии первой половины 20 века прямое значение слова является преобладающим.

*«Кто грузный там втащил, смотрите, тюк
По лестнице с приморского вокзала?
Друзья, под бомбой, над которой — «дюк»,
Он сел и пот отер со лба устало.*

М. А. Тарловский. «Столетие, не больше, с
небольшим...» (1935)

В то же время и переносные значения частотны. Причем речь идет не только о холониме *лестница*, но и меронимах: *ступени*, *перила*, *лестничный пролет (марш)* и др. Чаще всего встречается лексема *ступени*. Приведем пример персонификации лестницы в стихотворении Нины Хабиас.

*Черный рубин изрубленной муки
Косяку головы прошил.
Подъезд твой тянет монашком
Клавишу ступеней вверх,
Не могут собачьи вериги
Рот раскрыть дверей.
Молится лестница стоя,
На колени спустился лифт.
Может ресницу откроет
Номер твоей квартиры.*

Н. П. Хабиас. «Черный рубин изрубленной муки...»
(1926)

Мировая культура привнесла в художественный концепт *лестница* ряд смыслов, которые отразились в русской литературе первой половины XX века. Метафорически лестница отражает многие явления природы: очертания гор, движение реки, радуга, полет птиц, порыв ветра. М.И. Цветаева считает земные реки лестницами, ведущими вниз: «*Так, лестницею нисходящей, / Речною – в колыбель зыбей*». Лестницей именуется в стихотворении «Так плыли голова и лира...» Гебр. В стихотворении «Разлука» Лета названа *струистой лестницей*, текущей в царство мертвых, в Аид.

«Водные» ступени встречаем в стихотворении Л. Андерсен «Нарцисс». Многозначным иероглифом «Шуй-сен хуа» здесь обозначаются и цветок, и богиня, связанная с водной стихией. Создается образный ряд текста: в китайской традиции нарцисс символизирует счастье, бессмертие, дружбу, а также выступает цветком богини чистоты, растительного мира и воды [3]:

*Шуй-сен хуа — цветок нарцисса...
Тонкой струйкой вьется запах сладкий,
Словно чье-то вкрадчивое пенье,
И ведут дремотные ступени
Вас в страну мерцающей загадки,
Где поет, колдуя, запах сладкий...
Л. Н. Андерсен. Нарцисс (1940)*

В русской поэзии «серебряного» века нередко встречается образ «черной лестницы» - подсобной лестницы, предназначенной для хозяйственных нужд и выходящей во двор. У М.И. Цветаевой есть «Поэма лестницы», которую автор назвал произведением о том, «как живет и работает черная лестница». Лестница описывается здесь *тряской, шаткой, падкой, чуткой, гудкой, спешной, щипкой, сыпкой, шлепкой, хлопкой, каткой, хлипкой, плёвкой* – все атрибуты подсобного сооружения. Она в художественном мире М.И. Цветаевой ведет вниз. Это признак деградации, символ жизни обездоленных людей. Лестница имеет свою иерархию: у нее есть «свои радости и свои несчастья, свой час тишины (иссяк даже кашель больных), и свой час чистоты (темнота всё стирает), своя карта звёзд (узорные тени на асфальте двора, отбрасываемые ночной листвой)» [2, с. 117].

*Короткая ласка
На лестнице тряской.
Короткая краска
Лица под замазкой.
Короткая -- сказка:
Ни завтра, ни здравствуй.
Короткая схватка
На лестнице шаткой,
На лестнице падкой.
В доме, где по ночам не спят,
Каждая лестница водопад --
В ад...*

По мифам, лестница связывает небо и землю, разные миры: астральный и inferнальный; она объединяет богов, людей и представителей подземного царства. Она обычно рассматривается как

реминисценция лестницы вавилонского зиккурата, ведущей к местопребыванию бога на её вершине.

Основные значения:

- идея невидимого присутствия ангелов, связующих земной и небесный миры;
- образ живого общения между Богом и человеком;
- человек мыслящий, посредник между небом и землей; существо, способное воспринимать божественную волшебную силу благодаря обретению мудрости.

Центр лестницы находится на земле, что создает лирическому герою возможность коммуникации между мирами.

*Когда я по лестнице алмазной
поднимусь из жизни на райский порог,
за плечом, к дубине легко привязан,
будет заплата узелок.*

В. Набоков «Когда я по лестнице алмазной...»

Ее эквивалентами являются золотая нить, ось мира, которая связывает землю с Космическим деревом и столбом; мировое дерево, мировая гора, радуга и др.

*Я собрал цветов отряды с радугой в подмогу
И воздушную построил лестницу — дорогу.
Из тумана, вышито на горной палатке,
Солнечными ножницами выкроил перчатки.*
О. Э. Мандельштам. Перчатки (1921-1929).

Лестница может обозначать переход от одного плана бытия к другому:

*Облачная лестница
Если хочешь в край войти вечно-золотой,
Облачную лестницу нужно сплести мечтой,
Облачные лестницы нас ведут туда,
Где во сне бываем мы только иногда.*
К. Бальмонт. Облачная лестница (1908)

Библейская аллюзия на ветхозаветный рассказ о приходе на землю Христа - «лестница Иакова» в поэзии первой половины 20 в. нередкое явление. Подниматься вверх по лестнице означает расти духом, спускаться – деградировать.

*И все зовут, зовут глухие голоса...
О камни острые изранены колени,
еще не пройдены последние ступени
широкой лестницы, ведущей в небеса.
Широкой лестницы... Ее во сне Иаков
взыскующей душой восторженно прозрел...*

*Но как мне угадать положенный предел?
И отчего мой путь с твоим не одинаков?
Черубина де Габриак*

«И все зовут, зовут глухие голоса...»

Лестница Иакова в стихотворении Е. И. Дмитриевой – это тернистый путь поэта к вершинам творчества.

Лестница – любимый образ В. Брюсова. В одноименном стихотворении (1902) лирический герой совершает подъем вверх по каменным ступеням, но читатель догадывается о том, что речь идет не об обычном восхождении, а о творческом пути поэта. Он сомневается в правильности выбора, его одолевают не только страхи, но и чувство безнадежности. Ведь сияющей вершины, к которой так стремится лирический герой, еще не видно, зато позади остался “ступеней острый ряд”, которые символизируют прожитые годы. В 29 лет поэт ощущает себя если и не старцем, то уже умудренным жизненным опытом человеком. Лирический герой задается вопросом: а под силу ли ему преодолеть это жизненное восхождение, не слишком ли крута для него выбранная лестница, такая манящая в начале пути и столь опасная во время подъема? Он не знает ответа, но панически боится того, что однажды станет «звездой падучей на склоне бытия». Тот же мотив встречаем в стихотворении «Пятьдесят лет».

*Пятьдесят лет —
пятьдесят веж;
пятьдесят лет —
пятьдесят лестниц;
Медленный всход
на высоту;
всход на виду
у сотен сплетниц.*

В. Брюсов. Пятьдесят лет (1923-1928)

Если художник слова талантлив, то его произведения бессмертны, а жизнь – это лишь определенный этап его творческого существования: таков смысл лексемы *ступень* в стихотворении Павла Антокольского, посвященного Н. В. Гоголю:

*И то, что я сжигал когда-то,
Моя болезнь, а не венец.
И если есть на камне дата,
Она ступень, а не конец».*

П. Г. Антокольский. Памятник Гоголю (1931)

Лестница - путь к самосовершенствованию:

*Всхожу, бледнея, на ступени,
Конец которых — в облаках,*

*Под шепот, трепеты и пенье
Многокрылатого стиха.*

Т. П. Андреева. Лестница в облака (1929)

Лестница «серебряного века» - это и графическое оформление стихов с разрывами строк на определённом слове и продолжением записи с новой строки. Подобное построение, по мнению В. В. Маяковского, способствует более чёткому оформлению ритма стиха, так как традиционные знаки пунктуации недостаточно для этого приспособлены («Как делать стихи»).

Работай

только

на прочной лестнице.

Убьешься,

если

лестница треснется.

В. Маяковский. Лозунги по безопасности труда.

Итак, наше исследование показало, что лексема *лестница* выступает в поэзии «серебряного века» в роли художественного концепта – вербализованной в художественном произведении ценностно значимой ментальной единицы индивидуально-авторской картины мира, представляющей, с одной стороны, общепринятые знания, а с другой – отражающей субъективный авторский опыт переживания действительности [5]. Помимо предметно-понятийного слоя (строительного сооружения), концепт «лестница» включает в себя многочисленные ассоциативные, образные, символические и ценностно-оценочные слои, отражающие особенности мирозерцания того или иного художника слова.

Литература

1. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-образовательный. В 2 т. М.: Рус. яз. 2000. Т. 1. 1209 с.
2. Лаврова Е. Л. Художественный мир М. Цветаевой : поэтика стихий : монография. Горловка : Издавництво «Коллегия», 2014. 323 с.
3. Лалетина О. С., Фу Тяньци. Методологические проблемы исследования литературы восточной ветви русской эмиграции: лирика Л.Н. Андерсен в аспекте межкультурной коммуникации. *Мир русского слова*. 2018. №4. С. 88-92
4. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособие. Минск : Тетрасистемс, 2004. 266 с.
5. Петрова Л. А. Художественный концепт в современной лингвокогнитологии. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Мовознавство». 2011. Вип. 17. Т. 3. №11. С. 137-145
6. Шанский Н. М., Боброва Т. А. Этимологический словарь русского языка. М. : Прозерпина, 1994. 400 с.

Анотація

Габидулліна А. Р. Художній концепт «сходи» в російській поезії першої половини ХХ століття

Мета статті – довести, що лексема «сходи» є представником однойменного художнього концепту. У поезії «срібного століття» сходи метафорично відображає багато явищ природи: обриси гір, рух річки, веселка, політ птахів, порив вітру. Нерідко зустрічається образ «чорної сходи» – підсобного приміщення, призначеного для господарських потреб.

За міфами, лексема «сходи» пов'язує небо і землю, різні світи: астральний і інфернальний; вона об'єднує богів, людей і представників підземного царства.

Основні значення: ідея невидимої присутності ангелів, які сполучають земний і небесний світи; образ живого спілкування між Богом і людиною; людина мисляча, посередник між небом і землею; істота, здатна сприймати божественну чарівну силу завдяки набуттю мудрості.

Отже, крім предметно-понятійного шару (будівельної споруди), концепт «сходи» включає в себе численні асоціативні, образні, символічні та оціночні шари, що відображують особливості світогляду того чи іншого художника слова.

Ключові слова: концепт «сходи», поезія «срібного століття», лексема, художній концепт

Аннотация

Габидуллина А. Р. Художественный концепт «лестница» в русской поэзии первой половины XX века

Цель статьи – доказать, что лексема *лестница* является представителем одноименного художественного концепта. В поэзии «серебряного века» лестница метафорически отражает многие явления природы: очертания гор, движение реки, радуга, полет птиц, порыв ветра. Нередко встречается образ «черной лестницы» - подсобного помещения, предназначенного для хозяйственных нужд.

По мифам, лестница связывает небо и землю, разные миры: астральный и инфернальный; она объединяет богов, людей и представителей подземного царства.

Основные значения: идея невидимого присутствия ангелов, связующих земной и небесный миры; образ живого общения между Богом и человеком; человек мыслящий, посредник между небом и землей; существо, способное воспринимать божественную волшебную силу благодаря обретению мудрости.

Таким образом, помимо предметно-понятийного слоя (строительного сооружения), концепт «лестница» включает в себя многочисленные ассоциативные, образные, символические и оценочные слои, отражающие особенности мирозерцания того или иного художника слова.

Ключевые слова: концепт «лестница», поэзия «серебряного века», лексема, художественный концепт

Summary

Gabidullina A. R. Artistic concept "ladder" in russian poetry of the first half of the XX century

The purpose of the article is to prove that the lexeme *ladder* is a representative of the artistic concept of the same name. In the poetry of the "Silver Age", the ladder metaphorically reflects many natural phenomena: the outlines of mountains, the movement of a river, a rainbow, the flight of birds, a gust of wind. The image of a "black ladder", which is a utility room designed for household needs, is often encountered. According to myths, the ladder connects heaven and earth, different worlds: astral and infernal; it unites gods, people and representatives of the underworld. Basic meanings: the idea of the invisible presence of angels

connecting the earth and heaven worlds; the image of live communication between the God and a man; thinking person, mediator between heaven and earth; living being able to perceive divine magical power through the acquisition of wisdom. Thus, apart from the subject-conceptual layer (a building structure), the concept "ladder" includes numerous associative, figurative, symbolic and evaluative layers, reflecting the peculiarities of the world outlook of a particular artist of the word.

Key words: concept "ladder", poetry of the "Silver Age", lexeme, artistic concept

ABSTRACT

Gabidullina A. R. Artistic concept "ladder" in russian poetry of the first half of the XX century

The purpose of the article is to prove that the lexeme *ladder* is a representative of the artistic concept of the same name. The word denotes a structure in the form of a series of rungs or crossbars for ascent and descent. Figuratively, it's the sequential gradual movement of somebody or something along the ascending line. Both lexico-semantic variants of the lexeme are recorded in folklore, in the phraseology of the Russian language (including paremias and eponyms). And we are talking not only about the holonym *ladder*, but also about meronyms: *steps, railings, staircase (march)*, etc.

In the poetry of the "Silver Age", the ladder metaphorically reflects many natural phenomena: the outlines of mountains, the movement of a river, a rainbow, the flight of birds, a gust of wind. The image of a "black ladder", which is a utility room designed for household needs, is often encountered. In the artistic world of M.I. Tsvetaeva it leads down. This is a sign of degradation, a symbol of the life of disadvantaged people.

According to myths, the ladder connects heaven and earth, different worlds: astral and infernal; it unites gods, people and representatives of the underworld. It is commonly seen as a reminiscence of the Babylonian ziggurat ladder leading to the abode of the god at its summit.

Basic meanings:

- the idea of the invisible presence of angels connecting the earth and heaven worlds;
- the image of live communication between the God and a man;
- thinking person, mediator between heaven and earth; living being able to perceive divine magical power through the acquisition of wisdom.

The center of the ladder is situated on the Earth, which creates the opportunity for the lyric hero to communicate between worlds. Its equivalents are the golden thread, the axis of the world that connects the earth with the Cosmic tree and pillar; world tree, world mountain, rainbow, etc. A ladder can denote a transition from one plane of being to another:

Biblical allusion to the Old Testament story about the coming to earth of Christ - "Jacob's Ladder" in poetry of the first half of the 20th century is pretty frequent. Ascending the stairs means growing in spirit, descending means

degrading. Jacob's Ladder in the poem by E. I. Dmitrieva is the poet's thorny path to the heights of creativity.

The ladder of the "Silver Age" is also the graphic design of verses with line breaks on a certain word and continuation of the recording from a new line. Such a construction, according to V.V. Mayakovsky, contributes to a clearer design of the poem's rhythm, since traditional punctuation marks are not enough for this.

Thus, apart from the subject-conceptual layer (a building structure), the concept "ladder" includes numerous associative, figurative, symbolic and evaluative layers, reflecting the peculiarities of the world outlook of a particular artist of the word.

References

1. Efremova T. F. Novyj slovar' russkogo yazyka. Tolkovo-obrazovatel'nyj. V 2 t. M.: Rus. yaz. 2000. T. 1. 1209 s.
2. Lavrova E. L. Hudozhestvennyj mir M. Cvetaevoj : poetika stihij : monografiya. Gorlovka : Vidavnictvo «Kollegiya», 2014. 323 s.
3. Laletina O. S., Fu Tyan'ci. Metodologicheskie problemy issledovaniya literatury vostochnoj vetvi russkoj emigracii: lirika L.N. Andersen v aspekte mezhkul'turnoj kommunikacii. Mir russkogo slova. 2018. №4. S. 88-92
4. Maslova V. A. Kognitivnaya lingvistika : ucheb. posobie. Minsk : Tetrasystems, 2004. 266 s.
5. Petrova L. A. Hudozhestvennyj koncept v sovremennoj lingvokognitologii. Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriya «Movoznavstvo». 2011. Vip. 17. T. 3. №11. S. 137-145
6. Shanskij N. M., Bobrova T. A. Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka. M. : Prozerpina, 1994. 400 s.

УДК 811.111+811.161.2+811.161.1

Круть Олена Володимирівна,

кандидат філологічних наук, старший викладач

ГПМ ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Бахмут. Україна

olenakrut1@gmail.com

ПОХІДНІ ІМЕННИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЯЧА АГРЕСІЇ: СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Сучасні розвідки у мовознавстві зумовлюють зацікавленість науковців до виявлення когнітивних процесів у мові та мовленні, до визначення результатів пізнання навколишньої дійсності, що

ґрунтуються на основних засадах теорії номінації та на здобутках у визначенні ономасіологічної структури. Остання, у свою чергу, виокремлюється на базі даних, отриманих на попередньому, словотвірному етапі.

Аналіз останніх досліджень. Сучасне розуміння ономасіологічної структури має підґрунтя вчення про внутрішню форму слова [3; 5; 6], сучасної семасіології, ономасіології та когнітивної лінгвістики [4; 7; 8] тощо. Згідно з поглядом О.О. Потебні «внутрішня форма» слова набуває об'єктивного, загальнономовного характеру лише за умови спілкування [6], що містить паростки функціонального підходу до трактування ономасіологічної структури, що було введено до наукового обігу М. Докулілом [10].

Сучасні ономасіологічні студії [4; 7; 8] вважаються основою когнітивної вмотивованості словотворчих засобів, що фіксують фрагменти знань про позначуване, виконуючи номінативну функцію; на визначенні синтаксичної природи деривації через реконструкцію пропозитивних структур, що мотивують словотвірні моделі. Отже, звернемося до словотвірного аспекту утворення похідних на позначення діяча агресії.

Мета роботи полягає у словотвірному аналізі похідних іменників на позначення діяча агресії.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) установити основні словотвірні моделі похідних; 2) визначити основні словотвірні значення відповідних словотвірних типів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Словотвірний аналіз, що здійснюється на цьому етапі, спрямований на дослідження семантики одиниць у взаємозв'язку з його структурою та словотвірним значенням.

Належність одиниць на позначення агресії до одного словотвірного типу зумовлена наявністю таких загальних характеристик: *загальна словотвірна модель, загальна твірна основа, формант (суфікс) як морфологічний показник* [1]. Словотвірне значення одиниць на позначення агресії визначається шляхом співвідношення похідного слова з твірною основою за допомогою форманта [9, с. 114].

Похідні іменники на позначення діяча агресії належать до словотвірної категорії *предметності*, характеризуються спільними способами словотвору – афіксацією, наявністю спільного форманта – суфікса, префікса в основі іменників досліджуваних мов та спільного словотвірного значення [1].

Похідні іменники мають три типи моделювання похідних іменників у досліджуваних мовах: 1) *іменникова твірна основа + суфікс*; 2) *(префікс)+ дієслівна твірна основа+суфікс*; 3) *прикметникова твірна основа + суфікс*.

До похідних іменників на позначення діяча агресії належать:

а) відіменникові похідні, які структуруються за моделлю *іменникова твірна основа + суфікс із значенням діяча*:

англ. *sworder* ‘головоріз’, укр. *скляр* ‘зłodій, що проникає у приміщення через скло’, рос. *алмазник* ‘зłodій, склоріз’.

б) віддієслівні похідні, які мають модель ‘(префікс)+дієслівна твірна основа+суфікс із значенням діяча’:

англ. *killer*, укр. *несун* ‘людина, що займається крадіжкою товару, сировинитощо’, рос. *обижник* ‘зłodій, що вступає до конфлікту з іншим зłodієм та вимагає проведення зборищ для вирішення суперечок’;

в) похідні іменники, що структуруються за моделлю ‘прикметникова твірна основа + суфікс із значенням діяча’:

укр. *чорн-уш-ник* ‘шахрай’, рос. *тих-уш-ник* ‘прихований стукач’.

Проаналізовані джерела дозволяють стверджувати, що у досліджуваних мовах похідні іменники організуються за трьома словотвірними моделями, найчастотнішими є віддієслівні одиниці на позначення діяча агресії.

Слід зазначити, що для іменників, що утворюються за моделлю ‘іменникова твірна основа + суфікс’ характерними є шість словотвірних значень, для віддієслівних та відприкметникових – лише одне значення. В англійській мові одиниці зі структурою похідного іменника вживаються удвічі менш, ніж у слов’янських мовах (пор. англ. – 17,4%, укр. – 31,4%, рос. – 30,75)

У досліджуваних мовах відіменникові одиниці на позначення діяча агресії утворюються за шістьма словотвірними значеннями:

а) суб’єкт, який діє на об’єкт, названий твірною основою:

англ. *header* ‘головоріз, кат’,

укр. *бачкист* ‘грабіжник, що спеціалізується на крадіжках *бачат* (годинників)’,

рос. *бердан-оч-ник* ‘зłodій, який здійснює крадіжки ручної поклажі *бердан(к)и* на вокзалах’;

б) суб’єкт, схожий на те, що названо твірною основою:

англ. – не зареєстровано,

укр. *змій-єня* ‘худорлявий хлопчик, який проникає у квартиру для обкрадання через кватирку’,

рос. *крыс-ят-ник* ‘дрібний зłodій, який здійснює крадіжки продуктів харчування із сараїв’;

в) суб’єкт, який діє на місці, названий твірною основою:

англ. *street-er* ‘хуліган’,

укр. *банщик* ‘вокзальний зłodій, де *баня* – вокзал’,

рос. *майдаицик* ‘вокзальний, поїзний зłodій, *майдан* - вокзал, поїзд’;

г) суб’єкт, який діє в час, названий твірною основою:

англ. – не зареєстровано,

укр. *денник* ‘грабіжник, який діє вдень’,

рос. *лунарик* ‘грабіжник уночі’;

д) суб’єкт, який використовує те, що названо твірною основою:

англ. *sworder* ‘головоріз’,

укр. *алмазник* ‘зłodій, склоріз, де *алмаз* – ніж, пінцет’,

рос. *мойщик* ‘зłodій, який використовує при крадіжках карманів “мойку”, где *мойка* – лезо бритви’;

е) суб’єкт, який діє, використовуючи те, що названо твірною основою:

англ. – не зареєстровано,

укр. *скляр* ‘зłodій, який здійснює крадіжки через вікно, скло’,

рос. *десантник* ‘зłodій, який скидає вантажі з транспорту’

Словотвірна модель ‘іменникова твірна основа + суфікс’ є джерелом формування нових трьох словотвірних значень в англійській мові та шести – у слов’янських мовах. Розглянемо деякі приклади.

Похідні іменники англ. *head-er* ‘той, хто діє на об’єкт – голова з метою позбавлення життя’, укр. *бачк-ист* ‘той, хто діє на об’єкт – бачата з метою привласнення’, рос. *бердан-очн-ник* ‘той, хто діє на об’єкт – берданка з метою привласнення’ є носіями словотвірного значення суб’єкта, який діє на об’єкт, названий твірною основою, як результату взаємодії іменникових твірних основ та суфіксальних формантів із значенням суб’єкта дії (діяча), пор. англ. *-er*, укр. *-ист*, рос. *-ник*. Твірна основа похідних іменників на позначення діяча агресії асоціюється з напрямком дії суб’єкта на об’єкт, наприклад, англ. *head*, укр. *бачата*, рос. *берданка*. Цей факт є підставою вважати, що зміст похідних такого типу міститься у їхній твірній основі, потенційна сема «мета діяльності» імплікована у семантиці таких похідних.

Модель іменників укр. *змі(й)-єня* ‘той маленький, який схожий на змія, джерело порівняння – манера поведінки’, рос. *крас-ят-ник* ‘той, хто схожий на щура, джерело порівняння – манера поведінки’ є носієм словотвірного значення суб’єкта, схожий на те, що названо твірною основою, відповідно. Твірні основи цих похідних прагнуть до синтагматичних зв’язків із суфіксальним формантом із значенням суб’єкта дії (діяча), пор. укр. *-єня*, рос. *-ят-ник*. Значення таких похідних іменників уточнюється додатковим змістом їхньої семантики, а саме – об’єктно-просторової діяльності суб’єкта. Однак таке словотвірне значення не є типовим для формування похідних іменників в англійській мові.

Словотвірне значення ‘суб’єкту, який діє на місці, названому твірною основою’ є характерним для формування похідних іменників англ. *street-er* ‘той, хто діє на вулиці’, укр. *бан-щик* ‘той, хто діє на бані – вокзалі’, рос. *майдан-щик* ‘той, хто діє на майдані – привокзальній площі’. Формування таких похідних можливе у тому випадку, коли їхні твірні основи взаємодіють із типовими для цих основ синтагматичними

асоціативними суфіксами-формантами (англ. *-er*, укр. *-щик*, рос. *-щик*). Значення об'єктно-просторової дії суб'єкта міститься у твірній основі одиниць на позначення агресії.

Моделі похідних іменників на позначення діяча агресії *ден-ник* 'той, хто діє вдень', *лун-а-тик* 'той, хто діє вночі' формуються на підставі словотвірного значення 'суб'єкт, який діє в час, названий твірною основою', відповідно. Формування таких похідних можливо у тому випадку, коли твірні основи вступають у синтагматичні асоціативні зв'язки з суфіксами-формантами – *-ник*, *-тик*. Семантика слів *ден-ник* 'грабіжник, який діє вдень', *лун-а-тик* 'грабіжник уночі' набуває додаткового значення просторово-часової діяльності суб'єкта. Значення агресивної діяльності імпліковано у їхній семантиці. Однак таке словотвірне значення не є типовим для формування похідних іменників в англійській мові.

Зазначимо, що похідні іменники зі структурою 'іменникова твірна основа + суфікс' набувають характеристик, які є необхідними для найменування дійсності. Наприклад, дія суб'єкта, що позначена суфіксами англ. *-er*, укр. *-ник*, рос. *-щик* може бути пов'язана не тільки з об'єктно-просторово-часовою дійсністю, але й з інструментальною, типу англ. *sword* 'меч', укр. *алмаз* 'ніж', рос. *мийка* 'бритва'. У семантиці іменників англ. *sword-er* 'той, хто діє за допомогою *sword*' 'меч', укр. *алмаз-ник* 'той, хто діє за допомогою *алмазу* (ножу)', рос. *мой-щик* 'той, хто діє за допомогою *мойки*' закладено словотвірне значення 'суб'єкт, який використовує те, що названо твірною основою'. Потенціально сему "привласнення" імпліковано у структурі таких похідних.

Моделі похідних укр. *скл-яр* 'той, хто діє, використовуючи *скло*, мета – привласнення', рос. *десант-ник* 'той, хто діє через *десант*, мета діяльності – привласнення' є носіями словотвірного значення 'суб'єкт, хто діє за допомогою того, що названо твірною основою' завдяки реалізації синтагматичних зв'язків іменникової твірної основи з найменуванням засобу здійснення дії (укр. *скло*, рос. *десант* з суфіксами суб'єкта дії *-яр*, *-ник*) у структурі 'іменникова твірна основа+суфікс зі значенням діяча'. Таке словотвірне значення не є типовим для формування похідних іменників на позначення агресії в англійській мові.

Розглянемо утворення віддієслівних іменників на позначення діячів агресії. У досліджуваних мовах одиниці на позначення агресії, що утворені за моделлю (префікс)+дієслівна твірна основа+суфікс, допускають реалізацію оного словотвірного значення:

- суб'єкт, виконуючий дію, названою твірною основою:
англ. *break-er*, *kill-er*, укр. *граб-іж-ник*, рос. *граби-тель*;

Модель похідних віддієслівних іменників утворюється за допомогою 'дієслівної твірної основи зі значенням дії та суфіксу', що є як морфологічним показником, так й носієм значення найменування суб'єкта та об'єкта дії.

Звернемося до утворення відприкметникових похідних іменників. Іменники на позначення агресії, що утворюється за моделлю 'прикметникова твірною основою+суфікс', мають одне словотвірне значення:

- суб'єкт, названий твірною основою:

англ. – не зареєстровано, укр. *чорн-уш-ник* 'шахрай', рос. *тих-уш-ник* 'прихований стукач'

Словотвірне значення *суб'єкт, названий твірною основою*, не є типовим для утворення похідних іменників в англійській мові, на відміну від слов'янських мов, де таке словотвірне значення вважається базовим. У цьому випадку суфікси укр. *-уш-*; рос. *-уш-* репрезентують негативну, зневажливу оцінку, суфікси укр. *-ник*; рос. *-ник* – є показниками лексико-граматичного класу іменника та мають значення суб'єкта дії. Прикметникові твірні основи укр. *чорн-*, рос. *тих-* є носіями як найменування кольору у словах укр. *чорн-уш-ник* 'той, хто є чорний', так й якісної характеристики людини у словах рос. *тих-уш-ник* 'той, хто є тихий'. Наведені властивості підлягають інтерпретації на наступних етапах аналізу.

Отже, похідні іменники на позначення діяча агресії є результатом взаємодії їхньою структурно-семантичної організації, яка створюється за трьома типами моделювання. Але відіменникові похідні характеризуються чотирма словотвірними значеннями в англійській та шістьма – у слов'янських мовах. Моделювання відприкметникових іменників не є типовим для англійської мови, на відміну від слов'янських мов. Національно-культурна специфіка української та російської мов визначається високою здатністю знаку до формантного утворення похідних слів, що свідчить про унікальну «концентрацію в них лінгвістично значущих елементів», які відображають образ мислення та світосприймання людей, що спілкуються українською та російською мовами [2]. Значення агресивної діяльності людини експліковано в структурі віддієслівних похідних та імпліковано в семантиці відіменникових та відприкметникових. Суфікс демонструє семантичне «зміщення» у значенні слова або конкретизацію твірної основи, що обумовлює перехід у ЛГК іменників.

Оскільки процес породження нового слова на позначення діяча агресії розглядається нами як формування одиниці на різних етапах аналізу, необхідно провести подальше дослідження семантики похідного іменника на ономасіологічному та когнітивному етапах аналізу.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**: 1) похідні іменники на позначення діяча агресії організуються на базі трьох типів словотвірного моделювання; 2) утворення похідних трьох словотвірних типів за допомогою значної кількості словотвірних значень є типовим для

слов'янських мов; 3) словотвірний вважається підготовчим етапом до ономасіологічного та когнітивного.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у поглибленому вивченні похідних слів на позначення діяча агресії на ономасіологічному та когнітивному етапах аналізу, що сприяє визначення феномену агресії і одиниць на його позначення в мовному і мовленнєвому ракурсах.

Література

1. Балтова Ю. Рабочая модель для сопоставительного исследования близкородственных языков. *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков* / Под ред. Г. П. Нешименко. М.: Наука, 1987. С. 5-10.
2. Вихованець, І. Р., Городенська, К. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
3. Гумбольдт, В. фон. Избранные труды по языкознанию: Пер. с нем. М.: Прогресс, 2000. 408 с.
4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов *Когнитивная семантика: Материалы II Международ. школы-семинара по когн. лингвистике* / Под ред. Н. Н. Болдырева. Тамбов: Изд-во Тамбов. ун-та, 2000. С. 10-13.
5. Лосев А. Ф. Философия имени. СПб: Изд-во О. Абышко, 2016. 672 с.
6. Потемня А. А. Собрание трудов: Мысль и язык. с М.: Лабиринт, 1999. 263 с.
7. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: моногр. К.: Изд-во укр. Фитосоциоцентра, 2000. 248 с.
8. Селиванова Е. А. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 721 с.
9. Ширшов, И. А. Проблемы словообразовательного значения в современной отечественной науке. *Вопросы языкознания*. 5. 1979. С. 113-119
10. Dokulil M. Tvoření slov v češtině 1. Teorie odvožování slov. *Word Formation in Czech 1: Theory of word derivation*. Prague: Nakladatelství ČSAV, 1962.

Анотація

Круть О. В. Похідні іменники на позначення діяча агресії: словотвірний аспект.

У статті розглянуто словотвірний аспект утворення похідних іменників на позначення діяча агресії. Доведено, що похідні іменники на позначення діяча агресії утворюються за трьома словотвірними моделями. Похідні іменники характеризуються певними словотвірними типами, що встановлюються в кожній із мов, що досліджуються. Обґрунтовано необхідність словотвірного етапу аналізу, що передуює ономасіологічний та когнітивний як засіб визначення ментальних структур.

Ключові слова: ономасіологічна структура, словотвірний аналіз, словотвірна модель, словотвірний тип, твірна основа, когнітивний аналіз.

Аннотация

Круть Е. В. Производные имена существительные с обозначением деятеля агрессии: словообразовательный аспект.

В статье рассматривается словообразовательный аспект образования производных имен существительных с обозначением деятеля агрессии. Доказано, что производные существительные образуются на основе трех словообразовательных моделей. Производные существительные с обозначением деятеля агрессии характеризуются определенными словообразовательными типами, которые устанавливаются в каждом из исследуемых языков. Обоснована необходимость словообразовательного этапа анализа, который предшествует ономаσιологический и когнитивный как способ выявления ментальных структур.

Ключевые слова: ономаσιологическая структура, словообразовательный анализ, словообразовательная модель, словообразовательный тип, производящая основа, когнитивный анализ.

Summary

Krut O. V. Derivative nouns denoting the doer of aggression: the word-building aspect.

The article gives the word-building aspect of the formation of the derivatives denoting the doer of aggression. The formation of the derivatives on the basis of three word-building patterns is proved. The derivational nouns denoting the doer of aggression are characterized by definite derivational types, distinguished in each of the languages compared. The necessity of the derivational stage of analysis is given and it precedes the onomasiological and the cognitive ones as means of defining the mental structures.

Key words: onomasiological structure, derivational analysis, word-building pattern, derivational type, derived stem, cognitive analysis.

ABSTRACT

**Krut O. V. Derivative nouns denoting the doer of aggression:
the word-building aspect**

The article gives the word-building aspect of the formation of the derivatives denoting the doer of aggression. The formation of the derivatives on the basis of three word-building patterns is proved. The derivational nouns denoting the doer of aggression are characterized by definite derivational types, distinguished in each of the languages compared.

The work elaborates a classification of the words denoting the doer of aggression based on structural, semantic and morphological criteria as well as the method of word building. Allomorphic features are identified to the realization of the derivatives in the languages compared. The derivational analysis shows the high activity to the realization of the derivatives in Ukrainian and Russian and low tendency to their formation in English.

The nouns formed by means of “noun-building stem + suffix” pattern are characterized by six derivational meanings in Ukrainian and in Russian, while the formation of such nouns in English is realized by four derivational meanings.

The nouns derived from verb-stem are identified by one derivational meaning in the languages compared.

The isomorphic feature is observed in the formation of adjectival nouns in Ukrainian and in Russian. The words formed by “adjective-building stem + suffix” pattern are marked by one derivational meaning. This pattern is not distinguished in English.

So, the derivatives denoting the doer of aggression show the result of interaction of their structural and semantic organization, based on three types of word-building. The meaning of aggressive activity is explicated in the structure of verb-derived nouns and implied in the semantics of nominal and adjectival ones. The suffix demonstrates the semantic “change” in the meaning of the word and actualization of the derived stem, which is the condition of the transmission to noun lexical grammatical class.

The necessity of the derivational stage of analysis is given and it precedes the onomasiological and the cognitive ones as means of defining the mental structures.

Key words: onomasiological structure, derivational analysis, word-building pattern, derivational type, derived stem, cognitive analysis.

References

1. Baltova Yu. Rabochaya model' dlya sopostavytel'noho yssledovanyya blyzkorodstvennykh yazykov. Sopostavytel'noe yzuchenye slovoobrazovanyya slavyanskykh yazykov / Pod red. H. P. Neshchymenko. M.: Nauka, 1987. С. 5-10.
2. Vykhovanets', I. R., Horodens'ka, K. Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy. Kyiv: Pul'sary, 2004. 398 s.
3. Humbol'dt, V. fon. Yzbrannyye trudy po yazykoznanyyu: Per. s nem. M.: Prohress, 2000. 408 s.
4. Zhabotynskaya S. A. Kontseptual'nyy analiz: typy freymov Kohnytyvnaya semantyka: Materyaly II Mezhdunar. shkolы-semynara po kohn. lynchvystyke / Pod red. N. N. Boldyreva. Tambov: Yzd-vo Tambov. un-ta, 2000. S. 10-13.
5. Losev A. F. Fylosofyya ymeny. SPb: Yzd-vo O. Abyshko, 2016. 672 s.
6. Potebnya A. A. Sobranье trudov: Mysl' y yazyk. s M.: Labyrynt, 1999. 263 s.
7. Selyvanova E. A. Kohnytyvnaya onomasyyolohyya: monohr. K.: Yzd-vo ukr. Fytosotsyotsentra, 2000. 248 s.
8. Selyvanova E. A. Suchasna lynchvystyka: napryamy ta problemy: Pidruchnyk. Poltava: Dovkillya-K, 2008. 721 s.
9. Shyrshov, Y. A. Problemy slovoobrazovatel'noho znachenyya v sovremennoy otechestvennoy nauke. Voprosy yazykoznanyya. 5. 1979. S. 113-119
10. Dokulil M. Tvoření slov v češtině 1. Teoriě odvožování slov. Word Formation in Czech 1: Theory of word derivation. Prague: Nakladatelství ČSAV, 1962.

Осипенко Віра Юрїївна,
викладач кафедри германської філології
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Бахмут. Україна
E-mail: verchiky@ukr.net

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛЮДИНИ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. В останні роки проблема інтеграції культурних компонентів у процесі навчання та освіти за допомогою іноземних мов постійно привертає увагу науковців. Глобалізаційні тенденції розвитку сучасного суспільства ставлять нові вимоги перед освітою. Зростаюча інтенсивність взаємозв'язків між країнами визначає зміни в соціокультурному пріоритеті мовної освіти. Через відмінності у мові, релігії, стандартах, цінностях, звичаях, традиціях, способах мислення та поведінки проблема формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів набуває особливого значення у суспільстві. Сформована лінгвосоціокультурна компетентність є гарантом ефективної міжкультурної взаємодії та комунікації між представниками інших країн.

Актуальність. Якщо розглядати поняття компетентності з точки зору навчального процесу, то можна сказати, що компетентність, у першу чергу, це результат навчання. Завдяки засвоєнню навчального матеріалу студент набуває певної компетентності – отримує знання та навички, а також набуває досвіду, що надає можливість спілкуватися іноземною мовою в різних ситуаціях відповідно до норм мовлення і поведінки, а також культури і традицій. Лінгвосоціокультурна освіта і компетентність поступово стає важливим аспектом сучасної концепції освіти. Особливо це стосується занять з іноземної мови. Крім того, лінгвосоціокультурна компетентність у навчальному процесі є результатом інтегрованого навчання (інтеграція теорії і практики, інтеграція методів навчання та освітніх технологій, інтеграція навчальних дисциплін).

Метою даної роботи є висвітлення процесу формування лінгвосоціокультурної компетентності у навчанні іноземних мов та можливість її використання для досягнення завдань компетентності за допомогою удосконалення методів навчання.

Основні завдання роботи – виявити нові концепції у галузі викладання іноземних мов за допомогою формування *мовленнєвої ідентичності*. Оскільки основною метою будь-якого інтерактивного процесу є бажання бути зрозумілим під час спілкування, то ефективність

спілкування безпосередньо пов'язана з досягнутим рівнем взаєморозуміння між учасниками спілкування. З метою досягнення взаєморозуміння учасники спілкування повинні мати бажання та здатність до спілкування та участі в діалозі культур, що передбачає наявність їх лінгвосоціокультурної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурна компетентність включає такі складові, як лінгвосоціокультурна компетентність, соціолінгвістична компетентність та лінгвосоціокультурна складова. Вже лінгвосоціокультурна компетентність пов'язана зі знаннями особливостей мовленнєвої і немовленнєвої поведінки, які є важливими для спілкування, та вмінням поводити себе відповідно до цих навичок, а саме: загальної інформованості (про умови й особливості повсякденного життя, міжособистісні стосунки, суспільні цінності тощо), соціальні умовності (початок і завершення бесіди, привітання, вибачення, жести), соціальні звичаї (візити, їжа, напої, запрошення).

Необхідно зазначити, що ідею інтеграції мови та культури підтримує багато дослідників. Проблеми лінгвосоціокультурної компетентності вивчали В.В. Сафонова, О.П. Садохин, П.В. Сулейманова та ін. [5; 7; 9]. Р.П. Мільруд зазначає, що оволодіння іншомовною культурою передбачає не тільки засвоєння культурологічних знань (фактів культури), але й формування здатності та готовності до розуміння ментальності носіїв іноземної мови, а також національних особливостей. [2, с.17].

У сучасному лінгвосоціокультурному навчанні існують **тенденції**, одна з яких передбачає отримувати знання, які дають можливість використання іноземних мов, а інша – наголошує, що зайняття з іноземної мови та культури допомагають глибше розуміти ментальність іншомовних країн. Також, вважається, що водночас необхідно заохочувати студентів до вивчення культури власної країни. Міжкультурна комунікація забезпечує високий рівень знань про власну культуру та культуру країни, мова якої вивчається. Мова – як дзеркало (відображення) дійсності у свідомості певних мовленнєвих та культурних громад, тому дискусії щодо культурних особливостей країни, а також знайомство з проблемами повсякденного життя може пробудити цікавість до іноземної культури та глибокого її розуміння.

Концепцію розвитку індивідуальності в діалозі культур підтримує Н.Д. Гальськова [3], стверджуючи, що процес занурення у світ іншомовної культури сприяє розвитку особистості як суб'єкта рідної культури. Оволодіння іншомовною культурою, на їх погляд, – це осягнення системи ціннісних норм представників іншої культури, прийняття чужих цінностей, повага до цих цінностей, прояв емпатії (взаєморозуміння) та толерантності (терпимість до чужого способу життя, поведінки, традицій, вірувань).

Отже, лінгвосоціокультурна компетентність охоплює такі **аспекти**, як: досягнення компетентності у світовій культурі і одночасно формування

цієї компетентності, рефлексії власної культури та вміння говорити про неї іноземною мовою, а також досягнення міжкультурного порозуміння, що веде до поваги інших та до толерантності.

Необхідно зазначити, що під час навчання іноземній мові в навчальному закладі актуальним є використання традиційних *методів навчання* – теоретичних та емпіричних. Емпіричні методи використовуються для створення, збору та упорядкування емпіричного матеріалу. Сюди входять опитування, метод вимірювання та контролю, педагогічний експеримент. Теоретичні методи дозволяють надавати науково обґрунтовані фактичні дані.

Для успішного вирішення проблем, спрямованих на формування лінгвосоціокультурної компетентності, необхідно включати різноманітні соціокультурні **завдання** в педагогічний процес. Серед них когнітивний пошук, когнітивні дослідження, рольові комунікативні ігри, різноманітні проекти та дискусії які мають потенціал до формування особистості, сприяють розвитку культури спілкування та пізнання і найголовніше високий рівень сформованості іншомовної комунікативної компетентності. Слід звернути особливу увагу на бікультурний розвиток студентів як суб'єкта діалогу культур. Як зазначає С.Ю. Ніколаєва, успішною запорукою формування лінгвосоціокультурної компетентності є, також, правильно підібраний навчально-методичний комплекс, який ознайомлює учнів із соціокультурними, соціальними, та соціолінгвістичними особливостями у межах тих тем, що опрацьовуються [1, с.441].

Метою лінгвосоціокультурного навчання є не лише ознайомлення з власною культурою та культурою інших країн, а й здатність критично оцінювати власну культуру. Викладання іноземної мови – це не лише знання мови. Знання та навички в соціокультурній сфері мають важливе значення в комунікативній компетентності. Багато західних навчальних програм з навчання іноземної мови включають функціональні знання, інформацію з повсякденного життя, розширення духовного кругозору, порівняння власної та інших культур з метою пізнання власної (і зарубіжної) культури як однієї з багатьох інших.

Щоб мати можливість ефективно спілкуватися з носіями мови, учні повинні мати певні знання з географії, політики, соціальної сфери, культури та науки. Лінгвосоціокультурна компетентність може застосовуватися лише в тому контексті, де вона пропонується. На думку С.О. Шехавцевої, оволодіння знаннями, що базуються на конкретних соціальних умовах спілкування забезпечує успішну комунікацію з представниками інших країн, дозволяє почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі [6, с. 10].

Дослідники С.О Шехавцева [6] й О.П. Садохін [3] також вважають більш дієвим дослідження культури крізь діалог культур та адекватне розуміння іншої культури з позицій рідної культури. На їхню думку,

відсутність компетентних знань рідної та іншомовної культур є джерелом конфліктів та непорозуміння. В.В. Сафонова [4] стверджує, що оволодіння іншомовною культурою в процесі вивчення іноземної культури відбувається під впливом загального соціокультурного фону рідного середовища; студенти спираються на вже накопичені знання з географії, історії, сформовані певні уявлення про культуру, що вивчається. У процесі взаємопроникнення культур студенти застосовують пізнавальні способи рідної культури та використовують набутий досвід для усвідомлення іншомовної культури, починають орієнтуватися під час міжкультурного спілкування та діяти відповідно до загальноприйнятих норм даної культури.

Формування лінгвосоціокультурної компетентності здійснюється у **три етапи**, кожен з яких має свої власні характеристики. **Перший етап** – мотиваційний, що означає забезпечення психологічної готовності до спілкування. Мета цього етапу – зацікавити учнів у здобуванні знань про різні народи та їх культури, показати, наскільки різноманітний і світ, і люди, що живуть у цьому світі, досягти позитивного ставлення до процесу пізнання інших культур та спонукати в них бажання взаємодіяти з іншими культурами. Перегляд художніх фільмів та документальних фільмів, що описують побут, традиції та звичаї різних національностей та обговорення є ефективним. Н. А. Асташова[2] стверджує, що вміло організована дискусія є найважливішою формою методичного розвитку толерантності. Є.М. Аджиева [1] вважає, що моральна цінність ідеї діалогу полягає в об'єктивному сприйнятті різноманітності оточуючих людей, націй та культур. Обговорення побачених фільмів, дискусії допомагають студентам досягти мети – сформувати нову якість людини – готовність до співпраці.

Другий етап формування соціокультурної компетентності – інформативний. Основні його цілі – збір та обробка навчального матеріалу, який є змістом навчання. Завдання – збагатити свідомість студента шляхом ініціації в образ мовної свідомості України, що його однолітки за кордоном - носії інших концептуальних систем світу. Студенти готують монологічну промову з цього питання та складають запитання. Таким чином, це не тільки ознайомлення студента з живою сучасною англійською мовою, але також збагачення словникового запасу, розширення світогляду, «занурення» в іноземне культурне середовище та підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. Парна або групова робота створює ситуацію, близьку до реальних умов іншомовного спілкування в Україні. Також ефективною формою групової роботи є ігрові технології. Гра розвиває творче мислення, сприяє розвитку культури спілкування і дозволяє організувати спонтанне спілкування на занятті під час навчання. Розглядаючи гру як явище культури, вважається, що гра є одним із способів пізнання світу і самоствердження особистості, коли

людина бере на себе роль (не реальну, а уявну) і ставить себе в певну умовну ситуацію.

Завершальним етапом роботи є формування поняття лінгвосоціокультурної компетентності разом зі студентами, визначення засобів його прояву в сучасних умовах та його практичних наслідків. Студенти складають кілька можливих стратегій протидії упередженням. Заповнення анкети з перелік країн і національностей супроводжується обговоренням і визначенням девізу життя. Наприклад: "Ви хочете змінити світ на краще? Почніть із себе"; "Ставтеся до людей так, як хотіли щоб вони відносилися до вас"; "Будьте доброзичливі, і ви побачите, як зміниться світ навколо вас"; "Людина народжена для щастя".

Отже, на сьогодні існують такі **сучасні методи** формування лінгвосоціокультурної компетентності:

1) Порівняльний метод, який включає різні види дискусій. Традиції та звичаї, які відрізняються від рідної культури, обговорюються на заняттях.

2) Метод критичних ситуацій, який спрямований на виділення відмінностей у вербальному та невербальному спілкуванні.

3) Метод культурних капсул, який підкреслює одну з відмінностей в культурі, наприклад відмінності у спілкуванні в Україні та Великобританії.

4) Рольова гра. Наприклад, викладач надає завдання у групі організувати вечірку, в якій будуть брати участь представники іншої культури. Студенти повинні зустріти гостей згідно з етикетом. Вони повинні пам'ятати про доцільне використання інструментів гумору – жартів та анекдотів, так як дуже часто невдачі у спілкуванні можуть бути спричинені саме непорозумінням у таких ситуаціях.

Зростаюча інтенсивність контактів між країнами визначає зміну соціокультурних пріоритетів мовної освіти. Завданням у вивченні іноземної мови виступає формування культурно-мовної ідентичності, що в свою чергу, визначає появу нових **концепцій** у галузі викладання іноземних мов, а саме концепції міжкультурної комунікації та міжкультурного навчання, здійснення систематичної співставленості з міжнародною сертифікацією організації навчального процесу реалізація компетентнісного підходу в викладанні іноземної мови; розвиток комунікативної компетенції, яка необхідна для академічної та професійної діяльності з використання іноземної мови.

Необхідно відмітити, що компетентнісний підхід до дослідження професійної орієнтації мови викладання майбутніх учителів іноземних мов відкриває можливості для нового підходу до вирішення наступних завдань:

1) створення нової методичної моделі в структурі лінгводидактичної компетентності;

2) обґрунтування системного формування методичної компетентності у навчанні в межах єдності цілей, змісту, принципів, методів, засобів та форм у навчальному процесі;

3) розробка критеріїв оцінки рівня формування методичної компетентності в процесі програми вищої освіти.

Отже, розвиток лінгвосоціокультурної компетентності неможливий без оволодіння соціокультурними знаннями, які необхідні не лише як засіб спілкування. Формування лінгвосоціокультурної компетентності може бути досягнуто шляхом вивчення не тільки правил побудови речення та системи слова, а і вмінням впоратися з потенційними труднощами у спілкуванні, використовуючи вербальний та невербальний типи спілкування. Важливо зазначити, що міжкультурне спілкування є складним процесом взаємодії між учасниками та представниками мовленнєвого та культурного різноманіття країн. Ідея толерантності до лінгвосоціокультурного різноманіття повинні стати звичним для навчання і тим самим забезпечити успішне досягнення комунікативних цілей через попередження можливих міні-конфліктів без шкоди для почуттів співрозмовника. Таким чином, сфера освіти, будучи невід'ємною частиною громадянського суспільства, повинна ініціювати та підтримувати створення законів та правових стандартів, що регулюють толерантні стосунки на індивідуальному та громадському рівнях, а також на рівні міжурядових відносин.

Перспективи подальших досліджень. Нова концепція лінгвосоціокультурної освіти вимагає подальшого дидактичного осмислення, вибору підходу до навчання іноземної мови, який зможе забезпечити соціалізацію навчання іншомовного спілкування та зв'язок комунікативної діяльності студентів із когнітивними дослідженнями під час вивчення соціокультурних портретів носіїв мови. Проблеми культури та міжкультурного спілкування можуть бути представлені в навчальному процесі як глобальні цілі освіти.

Література

1. Аджиева Е.М. Этнопедагогические и этнопсихологические условия воспитания толерантности. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика). М., 2002. С.85-99.

2. Асташова Н.А. Проблема воспитания толерантности в системе образовательных учреждений. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003. – С. 80-85.

3. Гальськова Н.Д., Гез Н.И. Теория и методика преподавания иностранных языков и культур. 3-е издание. Москва. Е-. АCADEMA. 2006.

4. Методика навчання іноземних мов і культур: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів Бігич О.Б.,

Бориско Н.Ф., Богещька Г.Е. та ін. за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої . К. : Ленвіт, 2013. 509 с.

5. Мильруд Р. П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур. *Иностранные языки в школе*. 1997. №4. С.17–22.

6. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2007. №1. С.125–139.

7. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования. *Иностранные языки в школе*. 2001. №3. С. 17–23.

8. Сафонова В.В. *Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Истоки Воронеж, 1996. 237 с.*

9. Сулейманова П. В. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов. *Электронный ресурс*. П. В. Сулейманова. Режим доступа : www.science-education.ru/113-11137

10. Шехавцова С. О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету : автореф. дис. канд. пед. наук : Теорія і методика професійної освіти С. О. Шехавцова. Луганськ, 2009. 20с.

Анотація

Осипенко В.Ю. Шляхи формування лінгвосоціокультурної компетентності викладанні іноземної мови.

У дослідженні обговорюється проблема розвитку лінгвосоціокультурної компетентності як ключової компетенції людини у викладанні іноземної мови. У роботі зазначені концепції у галузі викладання іноземних мов за допомогою формування мовленнєвої ідентичності, а також розглянуто питання удосконалення методів навчання. Оскільки зростає роль міжкультурної контактів, то соціокультурні проблеми стають більш значущими. Зокрема в роботі обговорюється проблема формування соціокультурних знань та її культурні, мовленнєві, соціально-психологічні, соціолінгвістичні та комунікаційні аспекти, адже сформованість соціокультурних знань свідчить про розвиток лінгвосоціокультурної компетентності. Під час вивчення був зроблений висновок, що соціокультурні знання роблять можливим розвиток лінгвосоціокультурної компетентності.

Ключові слова: соціокультурні знання, соціокультурні компетентність, діалог культур, мовленнєва ідентичність.

Аннотация

Осипенко В.Ю. Пути формирования лингвосоциокультурной компетентности в преподавании иностранного языка.

В исследовании обсуждается проблема развития лингвосоциокультурной компетентности как ключевой компетенции человека в преподавании иностранного языка. Освещен процесс формирования лингвосоциокультурной компетентности, указаны концепции в области преподавания иностранных языков посредством формирования речевой идентичности, а также рассмотрены вопросы совершенствования методов обучения. Так как растет роль межкультурных контактов, то социокультурные проблемы становятся более значимыми. Также, в работе обсуждается проблема формирования социокультурных знаний и ее культурные,

языковые, социально-психологические, социолингвистические и коммуникационные аспекты, так как сформированность социокультурных знаний свидетельствуют о развитии лингвосоциокультурной компетентности. При изучении был сделан вывод, что социокультурные знания делают возможным развитие лингвосоциокультурной компетентности.

Ключевые слова: социокультурные знания, социокультурные компетентность, диалог культур, речевая идентичность.

Summary

The study discusses the problem of developing linguistic and socio-cultural competence as a key human competence in teaching a foreign language. In this article the process of formation of linguistic and sociocultural competence is covered, the concepts in the field of teaching foreign languages by means of formation of speech identity are specified, and also the question of improvement of teaching methods is considered. As the role of intercultural contacts grows, sociocultural issues become more significant. In particular, the article discusses the problem of formation of socio-cultural knowledge and its cultural, speech, socio-psychological, sociolinguistic and communication aspects, as the formation of socio-cultural knowledge indicates the development of linguistic and socio-cultural competence. During the study it was concluded that socio-cultural knowledge makes possible the development of linguistic and socio-cultural competence.

Keywords: Sociocultural knowledge, sociocultural competence, dialogue of cultures, linguistic identity.

Abstract

Osypenko V. Ways of formation of language sociocultural competence in foreign language teaching

In recent years, the problem of integrating cultural components in the process of teaching and education with the help of foreign languages has constantly attracted the attention of scholars. Globalization trends in modern society place new demands on education. The growing intensity of relations between countries determines changes in the socio-cultural priority of language education. Due to differences in language, religion, standards, values, customs, traditions, ways of thinking and behaving, the problem of formation of linguistic and sociocultural competence of students acquires special significance in society. Linguosociocultural education and competence are gradually becoming an important aspect of the modern concept of education.

The purpose of this article is to highlight the process of formation of linguistic and sociocultural competence in foreign language teaching and the possibility of using this discipline to achieve the objectives of competence through the improvement of teaching methods. The main objectives of the article are to identify new concepts in the field of teaching foreign languages through the formation of speech identity.

Sociocultural competence includes such components as linguosociocultural competence, sociolinguistic competence and linguosociocultural component. Linguosociocultural competence is already associated with knowledge of the features of speech and non-speech behavior that are important for communication, and the ability to behave in accordance with these skills, namely general awareness, social conventions, social customs.

There are some trends in modern linguistic and socio-cultural education, one of which encourages the acquisition of knowledge that enables the use of foreign languages, and the other emphasizes that lessons in foreign languages and culture help to understand the mentality of foreign languages. At the same time, it is necessary to encourage students to study the culture of their own country. Intercultural communication provides a high level of knowledge about one's own culture and the culture of the country whose language is being studied.

Linguosociocultural competence covers such aspects as achieving competence in world culture and at the same time forming this competence, reflection on our own culture and the ability to speak about it in a foreign language, as well as achieving intercultural understanding that leads to respect others and to be tolerant.

It should be noted that when learning a foreign language in an educational institution, we use the traditional teaching methods - theoretical and empirical. Empirical methods are used to create, collect and organize empirical material. These include surveys, methods of measurement and control, pedagogical experiment. Theoretical methods allow to provide scientifically substantiated factual data.

The formation of linguistic and sociocultural competence is carried out in three stages, each of which has its own characteristics. The first stage is motivational, which means ensuring psychological readiness for communication. The second stage of formation of sociocultural competence is informative stage. The final stage of the work is the formation of the concept of linguistic and socio-cultural competence together with students, determining the means of its manifestation in modern conditions and its practical consequences.

The formation of linguistic and sociocultural competence can be achieved by the ability to cope with potential difficulties in communication, using verbal and nonverbal types of communication. The education sector should initiate and support the creation of laws and legal standards governing tolerant relations at the individual and public levels, as well as at the level of intergovernmental relations.

References

1. Adzhyeva E.M. Этнопедагогические и этнопсихологические условия воспитания толерантности. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика). М., 2002. С.85-99.
2. Astashova N.A. Problema vospitaniya tolerantnosti v sisteme obrazovatelnykh uchrezhdeniy. – Voronezh: NPO «МОДЭК», 2003. – С. 80-85.
3. Halskova N.D., Hez N.Y. Teoriya y metodyka prepodavaniya ynostrannykh yazykov y kultur. 3-e yzdanye. Moskva. E-. ACADEMA. 2006.
4. Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv . Bihych

O.B., Borysko N.F., Bohetska H.E. ta in. za zah. red. S.Yu. Nikolaievoi . K. : Lenvit, 2013. 509 s.

5. Mylrud R. P. Poroh mentalnocy rossiyskykh y anhlyyskykh studentov pry soprykosnovenyy kultur. Ynostrannyye yazyky v shkole. 1997. #4. S. 17–22.

6. Sadokhyn A. P. Mezhkulturaia kompetentnost: poniatye, struktura, puty formirovaniya. Zhurnal sotsyolohyy y sotsyalnoi antropolohyy. 2007. #1. S. 125–139.

7. Safonova V. V. Kulturovedenye v systeme sovremennoho yazykovoho obrazovaniya. Ynostrannyye yazyky v shkole. 2001. #3. S. 17–23.

8. Safonova V.V. Yzuchenye yazykov mezhdunarodnoho obshcheniya v kontekste dialoha kultur y tsyvylyzatsyi. Ystoky Voronezh, 1996. 237 s.

9. Suleimanova P. V. Natsyonalno-kulturnyye tsentry kak sredstvo formirovaniya sotsyokulturnoi kompetentnocy studentov. Elektronnyi resurs. P. V. Suleimanova. Rezhym dostupu : www.science-education.ru/113-11137

10. Shekhavtsova S. O. Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy u pozanavchalnii diialnosti universytetu : avtoref. dys. kand. ped. nauk : [spets. □ 13.00.04 Teoriia i metodyka profesiinoi osvity S. O. Shekhavtsova. Luhansk, 2009. 20 s.

УДК 881.111'42: 659 (043.5)

Пожидаєва Надія Петрівна,

кандидат філологічних наук, доцент

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Бахмут. Україна

e-mail: ponad2008@ukr.net

Чаплик Наталія Володимирівна,

магістрант

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Бахмут. Україна

e-mail: raspberry0000@ukr.net

МАРКЕТИНГОВА І СТРУКТУРНА СКЛАДОВА РЕКЛАМНОГО СЛОГАНУ, ТРУДНОЩІ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Постановка проблеми. Вивчення стилістичних особливостей рекламних слоганів представляється актуальним у зв'язку з усталеним розвитком міжнародних відносин у всіх сферах життя, поширенням міжкультурної комунікації на всіх рівнях людської діяльності і, як наслідок, зростанням і розгалуженням рекламного дискурсу, що

підсилюється за рахунок залучення перекладу з метою розширення купівельної аудиторії. З точки зору лінгвістики, рекламний текст володіє різними характеристиками: оцінними, експресивними, прагматичними, метафоричними, які, в свою чергу, можуть істотно підвищити ефективність його впливу на споживача товарів і послуг. Відмінною рисою рекламного дискурсу є його прагматична установка, для досягнення якої творці реклами вдаються до різних засобів, зокрема, впроваджують у рекламу вербальний і невербальний компоненти. Невербальний компонент створює атмосферу і вибудовує образи, які апелюють в першу чергу до емоційної сторони підсвідомості, тоді як вплив вербального компонента охоплює раціональну та емоційну сторони. Такий складний і багатогранний феномен, як реклама, є об'єктом вивчення не тільки мовознавства, а й низки інших дисциплін (економіки, маркетингу, журналістики тощо).

Аналіз останніх досліджень. У теорії реклами існує особлива інтеракційна модель комунікації, де як головний принцип виступає взаємодія, поміщена в соціально-культурні умови ситуації [15; 16]. Характерною рисою текстів реклами є вплив на покупця за допомогою різних вербальних засобів [6; 11], що сприяють реалізації його основної мети – залучення та спонукання до дії, для чого використовуються різні комунікативні стратегії й тактики [11, с. 32-37]. Для залучення інтересу покупця повинні бути використані незвичайні мовні та стилістичні засоби, що викликають постійний позитивний «синдром реакцій» [1, с. 189] і що володіють персуазивним ефектом [14, с. 226]. Інтеракційна модель комунікації містить ядро, яке зумовлює напрямок виявлення «механізму» підбору смислів та їх передачі одержувачу по комунікативним каналам, іншими словами, за визначенням презентаційної суті комунікації в цілому [9]. Презентаційні комунікації забезпечується ЗМІ, які відповідають за інформаційне середовище людини, покращують його та роблять доступним для когнітивної діяльності [13, с. 311]. Мова ЗМІ є своєрідним інструментом віртуалізації реальності, що містить особливу систему концептів і «нав'язує» їх реципієнту як «єдино правильну» оцінку тих чи інших подій і явищ [10]. Близькість перекладу до оригіналу залежить від багатьох факторів: від майстерності перекладача, від особливостей мови оригіналу та перекладу, від характеру першотвору і способу перекладу тощо. Ступінь відтворення першотвору визначають, як правило, низкою термінів: точність, вірність, тотожність (повна ідентичність), еквівалентність, адекватність та повноцінність [5, с. 506-507].

Метою дослідження є визначення певних мовних особливостей, які сприяють найбільш оптимальному та ефективному досягненню цілей, переслідуваних рекламодавцем, а також пошук засобів для створення еквівалентного перекладу таких стилістичних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Слово «слоган» походить від гельської «sluggair», що в перекладі означає «бойовий клич». По суті, саме цим слоган і є. Слоган – це коротке самостійне рекламне повідомлення, яке може існувати ізольовано від інших рекламних продуктів і виражати згорнутий зміст рекламної кампанії [3, с. 99].

Традиційне тлумачення поняття «слоган» в міжнародній рекламній практиці зводиться до наступного: слоган – це рекламна фраза в стислому вигляді, викладає основну рекламну пропозицію і входить до усіх повідомлень у межах рекламної кампанії.

Зазвичай слоган стоїть в кінці рекламного повідомлення, поруч з ім'ям рекламодавця або рекламованої товарної марки – бренду. Ця позиція зумовлена резюмуючою роллю слогана. Він підбиває підсумок всьому сказаному в рекламі [12].

Крім того, функція слогана – слугувати сполучною ланкою між багатьма окремими повідомленнями, що входять до загальної рекламної кампанії та мають різні формати: телевізійні рекламні ролики, макети в пресі, щити зовнішньої реклами, радіоспорт тощо. Слоган зазвичай з'являється в кожному рекламному повідомленні, не залежно від його формату та розміру. Причому з'являється завжди в одному й тому ж місці, де його звик бачити або чути споживач.

Разом із кількома іншими елементами рекламного повідомлення (ім'я рекламодавця або рекламованого бренду, фірмовий знак, фірмові кольори, музика) слоган формує мережу постійних елементів, які забезпечують однаковість рекламних матеріалів і покликаних створити ефект впізнавання. За цим постійним елементом споживач відразу може визначити, до якої рекламної кампанії належить те чи інше рекламне оголошення [2, с. 17].

Мета рекламного слогана – викликати позитивну асоціацію у споживача стосовно іміджу компанії, продукту або послуги. Роль слогана в рекламній кампанії резюмуюча і навіть в тому випадку, коли слоган у сукупності з ім'ям бренду є єдиним елементом рекламного повідомлення. Така ситуація – вищий критерій оцінки рекламної фрази. Якщо слоган зможе «*вижити*» в настільки екстремальній обстановці, то він і точно буде мати успіх у поєднанні з іншими елементами рекламного повідомлення [4, с. 43].

На особливу увагу заслуговує структура рекламного тексту. Текст – найважливіший елемент друкованої реклами (крім тексту друковане рекламне послання може містити малюнки, фотографії, фірмові знаки тощо). Текст рекламного повідомлення буде мати успіх у читачів лише за умови оптимальної структури. Зазвичай рекомендується розбивати текст на три частини, кожна з яких виконує свою функцію. Завдання такого розташування матеріалу – привернути увагу читачів, потім змусити їх

вчитатися в сам текст опублікованого рекламного звернення. У практиці окремі блоки можуть об'єднуватися або не залучатися.

Вдалиий рекламний слоган повинен легко читатися і запам'ятовуватися, бути оригінальним, викликати зацікавленість, містити унікальну торгівельну пропозицію, обіцяти вигоду, винагороду [7, с. 39]. Вдалиий слоган повинен володіти чітким внутрішнім ритмом і представляти собою наче міні-вірш з одного рядка (використання рими при цьому – досить спірне питання в літературі).

Розглянемо деякі прийоми, які використовуються при створенні слогана:

1. *Вживання цитатій або алюзій.* Різниця між цитацією і алюзією чисто умовна: популярний рядок з пісні, кінофільму або літературного твору вважається «цитацією», а загальновідомий вираз з економіки, історії тощо є «алюзією». Існує велика кількість слоганів, створених подібним методом: «*Life is short ... stay awake for it*» Caribou Coffee [7, с. 77].

2. *Використання метафор.* Дуже поширений прийом, що дозволяє створити лаконічний девіз з елементами чудової незавершеності. Недомовленість, на думку фахівців, інтригує, привертає увагу. Слогани, що створені за допомогою метафор, також є досить численними. Наприклад: «*A taste of paradise*» Bounty.

До цієї ж метафоричної серії належать різні «алгоритми успіху», всілякі види свіжості тощо. Використовувати метафори потрібно з обережністю, бо за уявною простотою знаходження ховається особливість – швидко ставати штампом. Тому і рекомендується час від часу звертатися до такого прийому створення слогана, як повтор.

3. *Повтор.* Значну роль у мові реклами відіграють різні види повторів. З-поміж лексичних повторів цитатного характеру виділяється найбільш часто пародійні. Так, наприклад, найчастіше цитується, рядок із «Гамлету» В. Шекспіра: «*To be or not to be*». Крім філософської вагомості цієї фрази, істотно важливою її характеристикою є сама структура повтору. Ця структура використовувалася декількома фірмами в процесі національних рекламних кампаній: фірма Putex використовувала фразу: «*To bleach or not to bleach*» для прального порошку; Clairol – «*To frost or not to frost*» для реклами морозильників; Hathaway рекламувала чоловічі сорочки під гаслом «*To tie or not to tie*», що надавало згаданим виробам певну привабливість.

4. *Каламбур.* Одним із найкращих способів залучення уваги слухача / глядача є використання евфемізмів і каламбурів, стимулюючих розумові процеси. Приклад такого роду – телереклама електроніки від московської фірми «Селдом», коли на екрані симпатична дівчина повертає ручку налаштунок стереосистеми на значок «CD» і її звуковою хвилею саджає в крісло, а в цей час вкрадливий голос диктора вимовляє рекламний слоган: «*Сиди! Слухай!*» Найчастіше таким чином обіграється назва товару, трохи

рідше (це складніше) – його властивості. При використанні цього прийому виходять багатозначні фрази – девізи-слогани «з подвійним» або навіть з «потрійним значенням». Наприклад: «*Made to make your mouth water*» – Opal Fruits.

5. «Спроба афоризму». Цей прийом дозволяє помістити в короткій фразі зміст довгої промови президента фірми-виробника. Однак будь-який афоризм передбачає стилістичну витонченість фрази. Наприклад: «*The best part of waking up is Folgers in your cup*» Folgers Coffee (Procter&Gamble).

6. Використання «помілок» у тексті. Вдалий слоган – не обов'язково повинен бути правильним з точки зору мови. Неправильність допомагає привернути увагу, може зробити слоган інформативнішим. У рекламі часто використовується навмисна зміна графічної форми слова, що відбиває особливості вимови (графон), що надає відчуття неформальності й автентичності. Наприклад, в Америці не рідкість, що магазин одягу названий «*Peek-a-bouteeek*» (Pick a Boutique); місця, де можна поїсти, запрошують відвідати таким чином: «*Pik-kwik score*» (Pickquick), «*The Donut Place*» (Doughnut), «*Ri e Bread S op*» (right), «*Work in Fast Food Restaurant*», «*Bar B-Q*» («Barbecue»). У газетах, на телебаченні, вуличних плакатах можна зустріти рекламу машин «*Sooper Class Models*» (super), ліків «*Rite Aid*» (right), магазину «*Ready for you*», компакт-диска «*Music 4 You*» etc. [7, с. 78].

Однією з проблем при створенні слоганів у межах міжкультурної комунікації є адаптація з іноземної мови. Проблема найчастіше полягає в тому, що не існує адекватного перекладу з однієї мови на іншу без перекладацької втрати за рахунок відмінностей мовних систем джерела і цільової мови, наприклад, «*Just Do It*» або «*Жувати не переживати*». Єдиний шлях у такому випадку – адаптація, так з'явився слоган «*Діаманти не тьмяніють*» (в оригіналі – «*Diamonds Are Forever*»).

Крім ляпів, у перекладі рекламних текстів дуже часто зустрічається некоректний підхід до опрацювання маркетингової складової слогану. Так, згадка в деяких випадках країни-виробника є зайвим, що аж ніяк не додає переваг товару, а можливо, і вводячи в оману: «*Сака*» – чудові горішки з Голландії». Та для українців Голландія не представляється країною, де ростуть горіхи. Скоріше мова повинна йти про тюльпани.

Слоган в рекламі напою Mountain Dew «*Зроби Dew*» звучить непереконаливо, особливо після діалогу: «*Не люблю котів! – Ти просто не вмєєш їх готувати*». Слоган Коли «*Спробуй відмовитися*» звучить загрозливо. Споживач, швидше за все, вважатиме за краще триматися подалі від цього напою, а то раптом потім не сподобається. Подібних прикладів безліч. Дивина ситуації в тому, що маркетологи таких великих компаній не намагаються уникнути подібних ситуацій і не враховують мовних тонкощів.

Отже, при підготовці інформації, з якою компанія має вийти на міжнародний ринок, особливу увагу слід звернути на переклад рекламного тексту. Все частіше таким компаніям потрібно не створення нових рекламних образів і сюжетів, а переклад й адаптація текстів/роликів, які вже довели свою ефективність на ринках інших країн [8].

Без допомоги фахівця-мовознавця не завжди вдається вгадати, як в даному регіоні буде сприйняте те чи інший рекламне повідомлення. Наукові дослідження доводять, що в силу своєї специфіки, рекламний слоган потребує ретельного аналізу з точки зору його маркетингової і структурної складової для пошуку вдалих перекладацьких відповідностей, оскільки без адекватного перекладу слоган втрачає сенс і силу впливу. Іноді текст, який змушує посміхнутися жителів однієї країни, може викликати подив і навіть гнів у жителів інших країн. Тому під час перекладу рекламного тексту обов'язково потрібно враховувати традиційні національні, культурні та соціальні особливості, стереотипи поведінки конкретної аудиторії.

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**: цінність рекламного слогану визначається двома основними параметрами: маркетинговим і художнім. Маркетингова цінність полягає в актуальності інформації, яка має зацікавити споживача. Художні параметри рекламного тексту складають різні художні прийоми, які проявляються на трьох рівнях: фонетичному, лексичному та синтаксичному. При перекладі рекламних текстів слід звертати увагу на збереження апелятивної функції тексту в цільовій культурі.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні низки актуальних питань: досягнення еквівалентності на таких формальних рівнях, як: фонетичний, лексичний, синтаксичний із залученням спеціальних ефектів перекладу.

Література

1. Барышникова С. Н. Педагогические методы стимулирования учебной деятельности студентов при изучении иностранного языка. *Язык и мир изучаемого языка : сб. науч. статей*. Саратов, 2014. Вып. 5. С. 188–192.
2. Бове А. Современная реклама. Москва: 2010. 179 с.
3. Гончарова Н. А. Особенности перевода рекламных слоганов. *Инновационные исследования: проблемы внедрения результатов и направления развития*. 2017. С. 99–103.
4. Гриндерг Г. Рекламная деятельность. Москва: 2007. 73 с.
5. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) Київ: Київський університет, 2008. 543 с.
6. Козловский Д. В. Эвиденциальная модель в художественном дискурсивном пространстве. *Мир науки, культуры, образования*. 2013. № 3 (40). С. 270–275.

7. Кристи Л. Законы успеха. Москва: 2004. 448 с.
8. Латышев Л. К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы их достижения. – М., 1981.
9. Макаров М.Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе. Тверь: Изд во Твер. ун та, 2006.
10. Мокшанцев Р. И. Психология рекламы: учеб. пособие / науч. ред. М. В. Удальцова. Москва: Новосибирск: Новосибирское соглашение, 2000.
11. Морова О. Л. прагматический потенциал средств речевого контакта. *Язык и мир изучаемого языка*. Саратов, 2017. Вып. 8. С. 75–79.
12. Райс Эл, Траут Джек. Маркетинговые войны. Москва: 2006. 256 с.
13. Тупикова С. Е. Семухина Е.А. Когнитивные модели иронической тональности. *Когнитивные исследования языка*. 2017. № 30. С. 311–314.
14. Харитоновна В. Ю. Стилистические средства реализации персуазивного эффекта в женской популярной прессе. *В мире науки и инноваций*. Ч. 2. Уфа : Изд во ООО «Аэтерна», 2017. С. 225–228.
15. Юртаева Е. В. Характеристики виртуальной языковой личности в коммуникативном пространстве интернет дискурса. *Иностранные языки в контексте межкультурной коммуникации: матер. докладов VIII Междунар. конф.* Саратов, 2016. С. 308–313.
16. Goffman E. Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. NY: Anchor Books, 2011.

Анотація

Пожидаева Н.П., Чаплик Н.В. Маркетингова і структурна складова рекламного слогану, труднощі адекватного перекладу.

У статті подано оцінку труднощів адекватного перекладу рекламних слоганів із збереженням апелятивної функції тексту. Розглянуто два основних параметри побудови рекламного тексту, а саме: маркетингова цінність і художні прийоми. Вказано на необхідність врахування культурних відмінностей і соціальних особливостей для досягнення еквівалентності при перекладі.

Ключові слова: рекламне повідомлення, маркетингова складова, апелятивна функція, культурні відмінності.

Аннотация

Пожидаева Н.П., Чаплык Н.В. Маркетинговая и структурная составляющая рекламного слогана, трудности адекватного перевода.

В статье дана оценка трудностей адекватного перевода рекламных слоганов с сохранением апелятивной функции текста. Рассмотрены два основных параметра построения рекламного текста, а именно маркетинговая ценность и художественные приёмы. Указано на необходимость учитывать культурные различия и социальные особенности для достижения эквивалентности при переводе.

Ключевые слова: рекламное сообщение, маркетинговая составляющая, апелятивная функция, культурные различия.

Summary

N. Pozhydaieva, N. Chaplyk. Marketing and structural contents of an advertisement slogan, difficulties of adequate translation.

The article analyses difficulties of adequate translation of advertising slogans while saving the appellative function of the text. Two main parameters of making an advertisement slogan are described, namely marketing value and artistic techniques. It has been stressed that one must observe cultural and social differences in order to achieve equivalence in translation.

Keywords: advertisement message, marketing component, appellative function, cultural differences.

Abstract

N. Pozhydaieva, N. Chaplyk. Marketing and structural contents of an advertisement slogan, difficulties of adequate translation

The study of stylistic features of advertising slogans is relevant in connection with the sustainable development of international relations in all spheres of life, the spread of intercultural communication at all levels of human activity and, as a consequence, the growth and diversification of advertising discourse, which is enhanced by involving translation in order to expand the purchasing audience. A distinctive feature of advertising discourse is its pragmatic aspect, to achieve which the creators of advertising texts resort to various means, in particular, introduce verbal and nonverbal components into advertising.

In the theory of advertising there is a special interactive model of communication, where the main principle is the interaction placed in the socio-cultural conditions of the situation. A characteristic feature of advertising texts is the influence on the buyer with the help of various verbal means, which contribute to the realization of its main purpose – involvement and motivation to action, for which various communication strategies and tactics are used.

The purpose of the advertising slogan is to evoke a positive association in the consumer regarding the image of the company, product or service. The role of the slogan in the advertising campaign is summarizing. One of the problems in creating slogans within intercultural communication is its adaptation from a foreign language. The most common challenge is that there can be no adequate translation from one language to another without translation loss due to differences between the source and target language systems. In addition to blunders in the translation of advertising texts, there is often a wrong approach to the development of the marketing component of the slogan. Marketers of quite a few large companies do not try to avoid situations requiring equivalent translation and do not take into account the differences of language systems.

Special attention should be paid to the translation of advertising texts. Obviously, companies should avoid creating new advertising images and stories, but instead apply translation and adaptation of the texts that have already proven their effectiveness in other markets. Without the help of a linguist, it is not always possible to guess how this or that advertising message will be perceived in a certain social or cultural environment. Research proves that due to its

specificity, the advertising slogan needs careful analysis as to its marketing and structural component to find successful translation equivalent, because without adequate translation the slogan loses its meaning and power. When translating advertising texts, one should pay attention to the preservation of the appellative function of the text in the target culture. The value of an advertising slogan is determined by two main parameters: marketing and creativity. The marketing value lies in the relevance of the information that should get the consumer interested. The creativity parameters of the advertising text may involve different stylistic techniques or means.

References

1. Baryshnikova S. N. Pedagogicheskie metody stimulirovaniya uchebnoj deyatel'nosti studentov pri izuchenii inostrannogo yazyka. YAzyk i mir izuchaemogo yazyka : sb. nauch. statej. Saratov, 2014. Vyp. 5. S. 188–192.
2. Bove A. Sovremennaya reklama. Moskva: 2010. 179 s.
3. Goncharova N. A. Osobennosti perevoda reklamnyh sloganov. Innovacionnye issledovaniya: problemy vnedreniya rezul'tatov i napravleniya razvitiya. 2017. S. 99–103.
4. Grinderg G. Reklamnaya deyatel'nost'. Moskva: 2007. 73 s.
5. Kiyak T. R., Naumenko A. M., Oguj O. D. Perekladoznavstvo (nimec'ko-ukraïns'kij napryamok) Kii'v: Kii'vs'kij universitet, 2008. 543 s.
6. Kozlovskij D. V. Evidencial'naya model' v hudozhestvennom diskursivnom prostranstve. Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. 2013. № 3 (40). S. 270–275.
7. Kristi L. Zakony uspekha. Moskva: 2004. 448 s.
8. Latyshev L. K. Kurs perevoda: Ekvivalentnost' perevoda i sposoby ih dostizheniya. – M., 1981.
9. Makarov M.L. Interpretativnyj analiz diskursa v maloj gruppe. Tver': Izd vo Tver. un ta, 2006.
10. Mokshancev R. I. Psihologiya reklamy: ucheb. posobie / nauch. red. M. V. Udal'cova. Moskva: Novosibirsk: Novosibirskoe soglasenie, 2000.
11. Morova O. L. pragmaticeskij potencial sredstv rechevogo kontakta. YAzyk i mir izuchaemogo yazyka. Saratov, 2017. Vyp. 8. S. 75–79.
12. Rajs El, Traut Dzhek. Marketingovye vojny. Moskva: 2006. 256 s.
13. Tupikova S. E. Semuhina E.A. Kognitivnye modeli ironicheskoj tonal'nosti. Kognitivnye issledovaniya yazyka. 2017. № 30. S. 311–314.
14. Haritonova V. YU. Stilisticheskie sredstva realizacii persuazivnogo efekta v zhenskoj populyarnoj presse. V mire nauki i innovacij. CH. 2. Ufa : Izd vo OOO «Aeterna», 2017. S. 225–228.
15. Yurtaeva E. V. Harakteristiki virtual'noj yazykovoj lichnosti v kommunikativnom prostranstve internet diskursa. Inostrannye yazyki v kontekste mezhkul'turnoj kommunikacii: mater. dokladov VIII Mezhdunar. konf. Saratov, 2016. S. 308–313.

16. Goffman E. Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. NY: Anchor Books, 2011.

УДК 811.162.3

Скоплев Андрій Олександрович,
старший викладач

Горлівський інститут іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Бахмут. Україна
E-mail: andskoplev@ukr.net

ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ГІБРИДНОЇ ПРИРОДИ ЧЕСЬКОГО ДІЄСЛІВНОГО ІМЕННИКА В ГЕНЕРАТИВНІЙ ГРАМАТИЦІ

Постановка проблеми. Чеські акціональні субстантиви на *-ní/-tí* (чеськ. *podstatné jméno slovesné* «дієслівний іменник»; далі – ДІ) виявляють ознаки гібридних дієслівно-іменникових утворень: виражаючи типові для іменників категорії роду, числа та відмінка, ці субстантиви, з огляду на регулярне утворення від дієслів, спроможні передавати протиставлення за видом, а також зберігати зворотний компонент. Наприклад: *rozvíjet se* (розвиватися, розгортатися) – *rozvinout se* (розвитися, розгорнутися) → *rozvíjení se* – *rozvinutí se* (розвиток, розгортання). Щодо споріднених віддієслівних іменників дії на кшталт *rozvoj* «розвиток» (далі – ВІД) таке трактування є неактуальним або зовсім незастосовним, пор. *rozvíjet se* – *rozvinout se* → *rozvoj* (**se*) – ? Поєднання ознак полярних частин мови, з одного боку, зумовлює унікальність ДІ як формацій з подвійною граматичною природою, але, з іншого – породжує численні дискусії серед лінгвістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досить тривалий час у традиційному чеському мовознавстві панувала практика включати ДІ в парадигму дієслова. Вона відбита в переважній більшості посібників з чеської мови ХІХ–ХХ ст. (у граматиках В. Жака [39], Я. Томічека [36], Я. Гебауера [17], Ф. Травнічека [37], Б. Гавранека–А. Єдлічки [19]; академічній граматиці 1980-х рр. [31]) та підтримується у працях Г. Балажа [7, с. 21]. Розгляд дієслівного іменника в орбіті дієслова, а саме в колі неособових форм, мотивувався високою регулярністю утворення субстантивів, здатністю передавати вид першооснови, можливістю виступати у зворотній формі.

Із середини ХХ ст. ця концепція активно піддавалася критиці з боку М. Докуліла [11; 12], М. Єлінека [21], Г. Кржижкової [28], Ф. Копечного

[27], В. Васильєвої [2], О. Ісаченко [3], які спростували усі аргументи опонентів, що фактично призвело до стирання розбіжностей між ДІ та ВІД.

Так, регулярність утворення є для Ф. Копечного достатньо слабким аргументом на користь включення ДІ в систему дієслівних форм з огляду на наявність у чеській мові інших «парадигматично» похідних категорій слів – наприклад, якісних прислівників на *-e(ě)/-o* (*dokonalý* (досконалий, відмінний) → *dokonale* (досконало, відмінно)) або іменників на *-ost* (*určitý* (визначений) → *určitost* (визначеність, точність)). Такі слова, зазначає дослідник, не прийнято кваліфікувати як словоформи відповідних мотивувальних прикметників [27, с. 132].

Бездоказовим, за переконанням Ф. Копечного, Г. Кржижкової, М. Докуліла, є і факт вираження ДІ виду – «найменш граматичної» дієслівної категорії [28, с. 203], семантика якої, зосереджуючись у афіксах основи дієслова, тісно пов'язана з його понятійним змістом [21, с. 564; 31, с. 136]. Через це крім субстантивів на *-ní/-tí* вид разом із дієслівною основою, як відзначають автори, можуть наслідувати також інші віддієслівні деривати, зокрема іменники діяча на *-tel* і, певною мірою, навіть ВІД, пор.: *obnovovat* (оновлювати) – *obnovit* (оновити) → *obnovovatel* – *obnovitel* (оновлювач) [27, с. 132]; *stavba* (будова) – *přestavba* (перебудова), [11, с. 268; 21, с. 565].

Зворотність же, яка є для дієслівних іменників властивістю периферійною / необов'язковою [31, с. 140–141], також не може слугувати, за твердженням Г. Кржижкової, переконливим аргументом на користь їхньої належності до дієслова [28, с. 201–202].

Отже, в традиційній чеській граматиці встановилося уявлення про дієслівний іменник як формацію іменникову, яка репрезентує разом з синонімічними ВІД лексико-граматичний клас іменників. Притаманний ДІ комплекс дієслівних ознак сприймається, відтак, як своєрідний побічний ефект, пережиток віддієслівного словотворення. Ця концепція, зрештою, здобула широке визнання (див. праці А. Достала [13], В. Шмілауера [35], М. Комарека [26, с. 33–34], Б. Беднаржикової [8]) та в сучасному чеському мовознавстві, відповідно до новітніх посібників з мови [9, с. 219; 32; 33, с. 311], вважається еталонною.

Альтернативою розглянутим розвідкам, які проводяться в руслі морфології / словотвору, є інтерпретація співвідношення «дієслово – ДІ – ВІД» у **генеративній граматиці**, яка перенесла проблему в площину синтаксису. Факт синонімії між іменниковими фразами з ДІ та предикативними конструкціями на базі дієслова, підкріпленій регулярністю й системним характером їхньої взаємозаміни, напр. *Náraz způsobil [rozsypání nákladu]* – *Náraz způsobil [to, že se náklad rozsypal]* (Зіткнення призвело до того, що вантаж розсипався), спонукав генеративістів тлумачити дієслівний іменник як продукт *трансформації* (номіналізації) базових дієслівних структур, детермінованої правилами

граматики [10; 20]. Такий підхід виявився дуже корисним, оскільки розкрив прихований «дієслівний потенціал» ДІ, що лишився поза увагою представників традиційної граматики.

Мета цієї статті – розглянути специфіку дослідження гібридної природи чеських дієслівних іменників у генеративній граматиці та систематизувати відповідні концепції богемістів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Генеративна граMATика є порівняно молодого наукою, яка виникла в середині ХХ ст. під впливом ідей американського лінгвіста Н. Хомського. Вона, як відомо, вивчає природжену здатність людини засвоювати мову – так звану *мовну компетенцію*, яка моделюється загалом як певна система правил (обчислювальна система мовного апарату людини), що дозволяє породжувати безліч граматично правильних речень [1; 4, с. 255–258; 5, с. 1–25; 6, с. 9–59]. Генеративна граMATика перебуває в безперервному розвитку, і її етапи щоразу зумовлені появою основоположних праць Н. Хомського, див.: «стандартна теорія», «розширена стандартна теорія», «теорія керування і зв'язування», «мінімалістська програма» [5]. Розробка концепції чеського ДІ в руслі генеративної граматики припадає переважно на 2000-і роки – епоху панування ідей *мінімалізму* – і пов'язана з працями таких богемістів, як П. Карлік [23–25], Л. Веселовська [38], В. Дворжак (Прохазкова) [14–16; 34].

Дослідження акціональних іменників віддієслівного походження у генеративній граматиці є більш ніж специфічним. По-перше, об'єктом аналізу постають не самі субстантиви, а побудовані на їхній основі іменникові фрази, синонімічні реченню, напр. *zakašláni otce* (батькове кашляння, що почалося), *otcovo věnování laptopu matce* (батькове дарування лептопа матері) [34, с. 45, 65]. По-друге, генеративісти ставлять перед собою мету описати механізми породження (деривації) номіналізованих конструкцій шляхом розкриття, зокрема, особливостей реалізації, формального вираження і смислової інтерпретації при ДІ / ВІД дієслівних *аргументів*, таких як *агенс* (далі – Аг.; виконавець дії), *пацієнс* (далі – Пац.; елемент, який зазнає на собі певну дію) тощо [1, с. 46–47; 5, с. 56–61]. Пор.: *Petr*_{Аг. / Н. в.} *pozval Pavla*_{Пац. / Зн. в.} *do svého pokoje* (Петр запросив Павла до своєї кімнати) – *Petrovo*_{Аг. / присвійн. прикм.} *pozvání Pavla*_{Пац. / Р. в.} *do svého pokoje* [23, с. 19]. По-третє, це проводиться, як правило, у зіставленні з еквівалентними конструкціями англійської мови, зокрема з герундієм і віддієслівним іменником.

Вивчення чеського ДІ в такому ключі неодмінно порушує питання про його мовний статус, проте відповідні висновки формулюються в системі понять генеративістики, яка працює не з традиційними частинами мови, а з *лексичними категоріями*, що утворюють у структурі синтаксичних конструкцій *вершини* (тобто з іменником – N⁰, дієсловом –

V⁰, прикметником – A⁰, прийменником – P⁰), та їхніми групами, тобто проекціями вершин (NP, VP, AP, PP) [1, с. 35–37; 5, с. 27–44].

Конструкції з акціональними субстантивами, треба визнати, перебувають у центрі уваги генеративістів із найперших версій генеративної граматики. Важливу роль щодо цього відіграв розподіл англійських субстантивів на 'gerundive' і 'derived', обґрунтований Н. Хомським на початку 1970-х рр. Аналізуючи синонімічні фрази типу *The enemy destroyed the city* (Ворог зруйнував місто) / *the enemy's destruction of the city* / *enemy's destroying the city*, дослідник наголосив на різному характері відношень віддієслівних іменників та герундіїв до твірних дієслів: перші (*derived nominals*) є окремими автосемантичними лексемами, тоді як другі (*gerundive nominals*) виступають дієслівними трансформами, з огляду на регулярність деривації, ідентичний набір лексичних значень, утворення фраз із формальними ознаками дієслова, збереження категорії аспекту, вживання тільки в однині [10].

Взявши за основу зазначений розподіл Н. Хомського, чеські генеративісти повернулися до практики розмежування ДІ та ВІД, відмінність між якими у працях М. Докуліла, Г. Кржижкової та їхніх прибічників виявилася практично стертою. На сучасному етапі дієслівний характер чеського ДІ в порівнянні з ВІД підкріплюється значно більшим переліком доводів. Наведемо переважно ті, які стосуються нових, некоментованих раніше особливостей функціонування дієслівного іменника:

а) нездатність бути твірною одиницею для нових слів (що наближає його до словозмінної форми): *hřtění* (гуркотіння) → ?; однак *hřmot* (гуркіт, грюк) → *hřmotit* (гурміти, грюкати);

б) належна дистрибуція видових форм в аспектуально значущих контекстах: *několik let se táhnoucí stavění*_{недок. вид} / **dostavění*_{док. вид} *stadionu* (тривале декілька років будівництво стадіону), але *několik let se táhnoucí stavba* / *dostavba stadionu*;

в) здатність вільно вживатися в заперечній формі (ВІД – тільки як виняток): *nedodání* / *nedodávka* (недодавання, недопоставка), *nehraní* (неграння), але **nehra*;

г) формування конструкцій з агенсом у формі Ор. в., властивих пасивним дієприкметникам: *utěšování* / **útěcha pacientů jejich doktorem* (утішання, заспокоєння пацієнтів їхнім лікарем) – *Pacient je utěšován doktorem* (Пацієнт, заспокоюваний лікарем);

д) здатність визначатися прикметниками, які передбачають тривалість означуваної дії у часі, її повторюваність, а також зв'язок із логічним суб'єктом (агенсом): *časté malování* (часте малювання), *úmyslné zkoušení* (умисна проба, перевірка), але **častá malba*, **úmyslná zkouška*;

е) незліченність позначуваних дій, що зумовлює відсутність форм множини й неможливість поєднуватися з кількісними числівниками: **dvě operování*, але *dvě operace* (дві операції) [15; 23–25; 34; 38].

Фрази з дієслівним іменником при цьому відзначаються системністю реалізації аргументів, у зв'язку з чим його синтаксичне функціонування в чеській мові регулюється чіткими правилами [23, с. 14], які корелюють у деяких випадках з такими ж в дієслова. Пор.:

а') дієслівні аргументи, крім тих, які виражаються у формах Н. в. (Аг.) і Зн. в. (Пац.), зберігаються при ДІ без змін: *Petr důvěřuje Marii*_{Д. в.} (Петр довіряє Марії) – *důvěřování Petra Marii*_{Д. в.}, але *důvěra Petra k Marii*;

б') пацієнс, який може бути реалізований постпозитивною формою Р. в. (GenP) або препозитивним присвійним прикметником (PossP), і агенс, виражений таким же самим способом або формою Оп. в. (InstrP), задаються при ДІ в чіткому порядку з преференцією першого в GenP: *Zloděj*_{Аг. / Н. в.} *oloupil stařenku*_{Пац. / Зн. в.} (Злодій пограбував бабуся) – *oloupení stařenku*_{Пац. / GenP} *zlodějem*_{Аг. / InstrP} або *zlodějovo*_{Аг. / PossP} *oloupení stařenku*, але **stařenčino*_{Пац. / PossP} *oloupení zloděje*_{Аг. / GenP};

в') дієслова доконаного виду й умотивовані ними ДІ потребують експліцитного вираження пацієнса: *V neděli jsme lovili*_{недок. вид} ___ / **ulovili*_{док. вид} ___ *v lese* (У неділю ми ловили / *зловили в лісі) – *Tátovi udělalo radost lovení* ___ / **ulovení* ___ *v lese* (Татові ддало радості ловлення / *зловлення в лісі);

г') незалежно від видового значення ДІ пацієнс не може залишитися невираженим за наявності агенса в InstrP: *rozdělování kořisti*_{Пац. / GenP} *rybářem*_{Аг. / InstrP} (розподілення вилову рибалкою), але **rozdělování* ___ *rybářem*;

д') за аналогією до пасивних конструкцій вираження агенса у InstrP при ДІ зазвичай є факультативним: *Auto bylo ukradeno (zločincem*_{Аг. / InstrP}) (Автомашина була вкрадена злодієм) – *ukradení auta (zločincem)* (крадіжка автомашини злодієм) [14, с. 98–99; 23, с. 20–21; 34, с. 37–56; 38].

Встановлений комплекс ознак служить для представників генеративізму ХХІ ст. своєрідною доказовою базою, ключем до побудови моделей породження чеських іменникових фраз. Також необхідно відзначити, що з часу розподілу Н. Хомського 'gerundive – derived nominals' теорія генеративної граматики пішла далеко вперед, зокрема:

- породжувальні модулі граматики тепер оперують також одиницями нижчого структурного рівня, ніж слово;

- можливість формувати групи, крім стандартних лексичних категорій V, N, A, P, поширилася на функціональні категорії – граматичні слова (сполучники, артиклі, вказівні займенники) або ознаки; напр. фінітна група IP, групи детермінатора DP, виду AspP, заперечення NegP, часу TP;

- у рамках Х-штрих-теорії розроблено універсальну модель структури синтаксичних груп, що включає вершину, комплемент і

специфікатор, які пов'язані несиметричним відношенням *s*-команди (див. нижче схему 1) [1, с. 38–40; 5, с. 44].

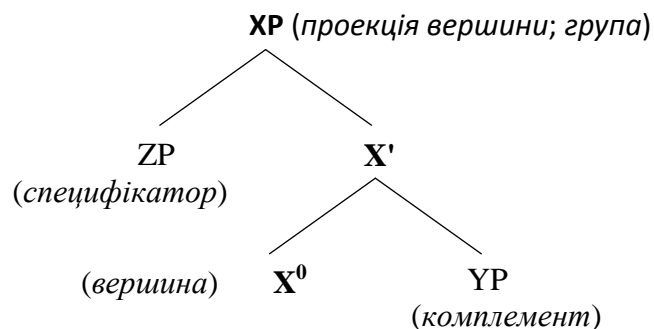


Схема 1. Модель структури синтаксичної групи

Виявлену відмінність між ДІ та ВІД досить однаково інтерпретують Л. Веселовська та П. Карлік, концепції яких ґрунтуються на **лексикалістській** моделі граматики, яка передбачає наявність двох породжувальних модулів: *лексикона* (словника, де з наявного у ньому «мовного матеріалу» – морфем – можуть створюватися слова) і *синтаксису* (обчислювальної системи, яка конструює з одиниць лексикона синтаксичні структури – докладніше див. [5, с. 211–225; 23, с. 21–40]). На думку авторів, дієслівні іменники як результат поєднання «номіналізуючої» морфемі [+N] (-*ní/-tí*) з дієслівною основою [+V], що має набір відповідних граматичних ознак та аргументну структуру, виникають у мові безпосередньо під час породження іменникових фраз, що забезпечує можливість реалізувати певні ознаки дієслівної основи (див. вище п. *a–e; a', в'*) у початковій фазі процесу породження (на рівні *глибинної структури, нумерації*). Деривація ж чеських ВІД навпаки відбувається у лексиконі, що зазвичай супроводжується втратою дієслівних ознак основи, а тому у процес породження іменникових фраз такі формації вступають як «готові» одиниці – типові у категоріальному відношенні іменники [23; 38].

На цій підставі виникнення субстантивів на *-ní/-tí* П. Карлік ототожнює з дієслівною словозміною, вважаючи їх «ані повноцінними іменниками, ані відмінюваними інфінітивами, а відтак дієсловами» (переклад цитати наш – А. С.) [23, с. 22].

Дискусійним є дослідження ДІ у *розподіленій морфології* (далі – РМ; англ. *Distributed Morphology*) – **нелексикалістській** теорії генеративізму, якою керуються П. Карлік у пізніх працях і В. Дворжак (Прохазкова). Модель граматики у РМ передбачає один породжувальний модуль – *синтаксис*, який конструює за допомогою операцій *поєднання* і *переміщення* (*merge and move*) як фрази (речення), так і слова; лексикон містить інвентар граматичних ознак та акатегоріальні корені ($\sqrt{\quad}$). Останні отримують категоріальний статус (у нашому випадку – N або V) від

функціональних вершин, з якими вони поєднуються у ході деривації синтаксичних структур [5, с. 215–223; 22, с. 33–41; 30]).

Чеський ДІ як складова фрази певною мірою асоціюється богемістами зі «змішаною категорією» (*mixed category*), тобто вважається продуктом деривації, при якій твірний корінь шляхом поєднання з вершинами [+V] отримує спочатку дієслівні риси, а згодом структура з цим коренем занурюється в іменниковий контекст, тобто поєднується з вершиною n^0 або, нарешті, з D^0 [24, с. 108–109; 34, с. 1]. Спірним питанням є «величина» дієслівної ділянки структури і, зокрема, наявність у ній функціональної групи vP з вершиною v^0 , яка приписує Зн. в. *внутрішньому аргументу* (пацієнсу) і породжує *зовнішній аргумент* (агенса) [5, с. 102; 30, с. 217–219]. Див. у схемі 2 приклади А. Маранца, що ілюструють наявність / відсутність vP в англ. фразі *John destroyed the city* (Джон зруйнував місто) і синонімічних номіналізованих фразах [30, с. 217–219].

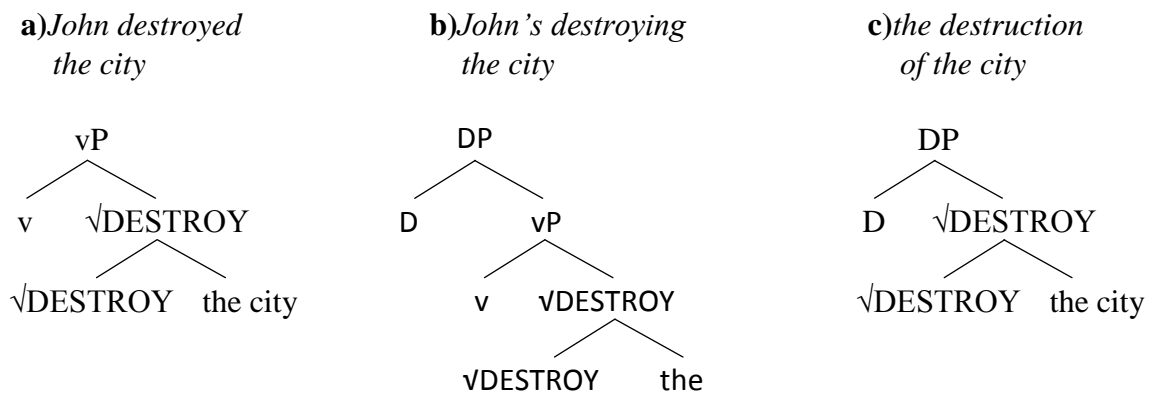


Схема 2. Приклади деривації дієслівних та іменникових конструкцій у розподіленій морфології (спрощений вигляд)

Так, для П. Карліка переконливим доказом того, що структура фраз з ДІ не містить vP , слугує неможливість вираження пацієнса у Зн. в., а також закономірна відсутність агенса: у реченні *Petr napomíná* (Петр робить зауваження), розмірковує автор, аргумент неодмінно тлумачиться як агенса, оскільки він уведений у структуру безпосередньо v^0 , тоді як у фразі *Petrovo_{Аг.} / Пац. napomínání* аргумент, введений на рівні nP або DP , може тлумачитися подвійно, а у сполученні типу *Petrovo auto* (автомобіль Петра) – загалом як «посесор» (власник) [24, с. 112]. Факультативні елементи $InstrP_{Аг.}$, напр. *Petrovo_{Пац.} napomínání Pavlem_{Аг.}* (зауваження Павла Петру), П. Карлік за традицією визнає *ад'юнктами* (необов'язковими компонентами фрази, які не відносяться до аргументів [5, с. 40–42]), паралельно заперечуючи припущення про наявність «пасивного» різновиду v^0 в іменникових фразах, які виявляють помітну подібність щодо вираження агенса з конструкціями на базі пасивних дієприкметників (див. вище п. 2, д') [24, с. 110–111]. Науковець, утім, залишає поза увагою обґрунтування в РМ інших різновидів v^0 ,

характерних, наприклад, для дієслівних конструкцій неперехідного типу [18; 30].

Наявність у структурі фраз з ДІ вершини v^0 , але особливого типу, обґрунтовує В. Дворжак (Прохазкова), хоча і описує таку вершину непослідовно, ототожнюючи її зі становою вершиною Voice^0 . Якщо у ранніх працях v^0 / Voice^0 [+Agent] характеризується В. Дворжак (Прохазковою) як вершина, яка відповідає за породження агенса, експліцитне вираження якого певним чином зумовлено взаємодією з пацієнтом (див. вище п. б', з') [34, с. 37–46], то у пізніших – автор говорить про «дефектність», «неактивність» вершини v^0 , її нездатність приписувати внутрішньому аргументу Зн. в., а отже, відповідно до узагальнення Бурціо [5, с. 94], породжувати зовнішній аргумент [14, с. 94; 16, с. 99–100]. Відзначаючи схожість між іменниковими і пасивними дієприкметниковими конструкціями у реалізації агенса, вершини v^0 в їхній структурі В. Дворжак (Прохазкова) не ототожнює [16, с. 100–103]. Процес деривації фрази з ДІ вона зображує у вигляді наступного «синтаксичного дерева» – див. схему 3 (курсивом позначено словниковий матеріал, за допомогою якого озвучуються ті чи інші ознаки у позиції функціональних вершин):

*po-sl-á-n-í*_{док. вид} *dopisu*_{Пац. / GenP}(надіслання листа)

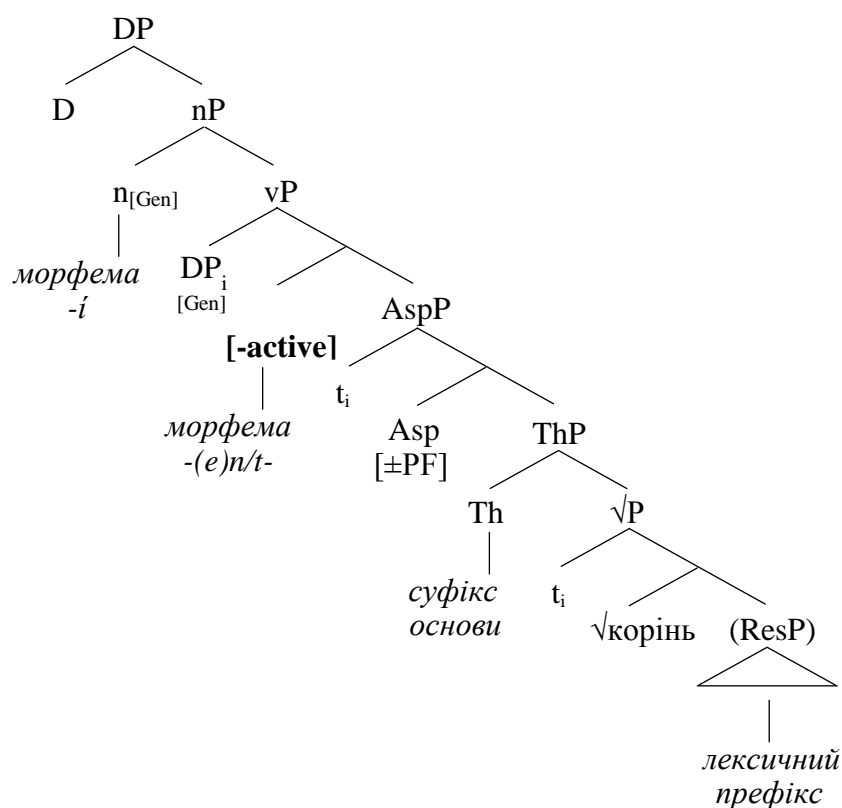


Схема 3. Приклад деривації іменникової фрази на базі чеського дієслівного іменника (спрощений вигляд)

Відтак, структура чеської фрази з ДІ (перехідного типу), на думку В. Дворжак (Прохазкової), містить:

а) на рівні «лексичної», акатегоріальної ділянки:

– дієслівну групу VP (познач. '√P', оскільки структура сама по собі не має категоріального маркування), яка має внутрішній аргумент з тета-роллю пацієнса (познач. DP_i; t_i – його слід після переміщення);

– групу результуючого стану ResP у складі VP, яка додає семантику результуючої підподії [5, с. 271–278];

б) на рівні дієслівної ділянки:

– групу ThP, яка надає структурі дієслівного характеру і актуалізує різні додаткові семи процесності;

– групу виду AspP, вершина якої, у випадку наявності ознаки [+перфектність], зумовлює переміщення внутрішнього аргументу (пацієнса) у позицію свого специфікатора (див. вище п. в');

– групу vP з вершиною v⁰ неактивного типу, яка являє собою фазу деривації, що зумовлює необхідність подальшого переміщення внутрішнього аргументу на межу фази (у позицію специфікатора vP);

в) на рівні іменникової ділянки:

– «номіналізуючу» групу nP, вершина якої приписує P. в. внутрішньому аргументу в позиції специфікатора vP, тобто першому аргументу, яким вона c-командує;

– групу детермінатора DP, яка передбачає можливість визначення іменникової конструкції різними означальними словами – займенниками, прикметниками тощо, наприклад, у вищенаведеній фразі *Petrovo napomínání* (докладніше див. [14; 16, с. 99–104; 34, с. 77–116]).

В. Дворжак (Прохазкова) робить висновок, що дієслівний іменник та дієслово мають значний спільний фрагмент синтаксичної структури, де задаються не тільки внутрішні аргументи, але і важливі граматичні параметри, які зумовлюють їхнє вираження [14, с. 89–90, 108]. Субстантиви, однак, подібно до пасивних дієприкметникових конструкцій, мають у своєму розпорядженні особливий, «дефектний» різновид v⁰. У термінах класичної граматики такий висновок, на наш погляд, приблизно прирівнюється до визнання ДІ неособовими дієслівними формами, тим більше що фінітні ознаки дієслова, тобто час, особа тощо, приписуються, відповідно до генеративної граматики, не у межах дієслівної групи VP або vP, а на рівні речення у межах фінітної групи IP [1, с. 38; 5, с. 38–39].

Щодо іменникових фраз на базі ВІД, то за ними у розподіленій морфології закріплюється статус конструкцій менш дієслівних: вершина n⁰ у цьому випадку поєднується зі структурою √P безпосередньо, тому «дієслівність» ВІД задається виключно лексично – акціональною семантикою кореня. Це, у свою чергу, зумовлює варіативність способів вираження пацієнса та інших аргументів (пор. вище п. а') [15]. Див. у схемі 4 запропоноване В. Дворжак (Прохазковою) синтаксичне дерево:

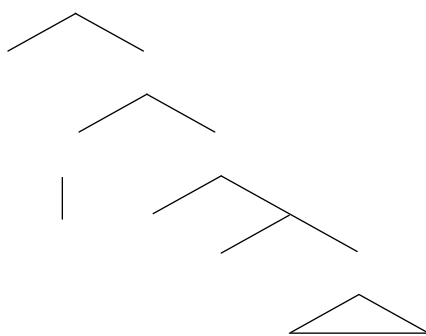


Схема 4. Приклад деривації іменникової фрази на базі чеських віддієслівних іменників дії

Генеративна граматики, безперечно, відіграла важливу роль у становленні альтернативних поглядів на мовну природу і статус субстантивів на *-ní/-tí* в колі віддієслівних іменників зі значенням дії. Синтаксичний підхід до проблеми дозволив розкрити той недоступний для традиційної лінгвістики комплекс властивостей дієслівного іменника, який свідчить про його дієслівну граматичну природу й суто «поверховий» характер іменникових флективних ознак. Якщо синонімічні віддієслівні іменники дії генеративна граматики характеризує як словникові, автосемантичні, «синтаксично інертні» одиниці, то субстантиви на *-ní/-tí* в рамках цієї науки не є одиницями словника, бо вони виникають безпосередньо під час деривації синтаксичних структур, що мають більше дієслівний, аніж іменниковий характер.

Перспективи подальших розвідок. Вважаємо проблему, що розглядається, досить широкою і не обмеженою всебічним описом мовних властивостей чеського дієслівного іменника. Її вирішення нерозривно пов'язане з поняттям про саме дієслово, з питанням про межі дієслівної лексики, а також з урахуванням аналогічних досліджень щодо інших віддієслівних гібридних утворень – дієприкметника, дієприслівника, герундія.

Література

1. Бейлин Дж. Краткая история генеративной грамматики. *Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления* / Под. ред. А. А. Кибрика, И. М. Кобозевой и И. А. Секериной. Москва: Едиториал УРСС, 2002. С. 13–57.
2. Васильева В. Ф. О видовых значениях отглагольных существительных (на материале чешского языка). *Славянская филология: сборник статей*. Вып. 7. М: Издательство Московского университета, 1968. С. 24–39.
3. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким: Морфология: ч. 2. Братислава: Издательство словацкой академии наук, 1960. 576 с.

4. Кронгауз М. А. Семантика: Учебник для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений. Москва: Академия, 2005. 352 с.
5. Митренина О. В., Романова Е. Е., Слюсарь Н. А. Введение в генеративную грамматику. Москва: URSS, 2012. 357 с.
6. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Пер. с англ.; под. ред. В. А. Звегинцева. Москва: Изд-во Московского университета, 1972. 260 с.
7. Baláž G. Abstraktné deverbatíva v ruštine, slovenčine a češtine. *Sovětská jazykověda*. 1954. Roč. 4, č. 1. S. 12–21.
8. Bednaříková B. Slovo a jeho konverze. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fak., 2009. 253 s.
9. Čeština – řeč a jazyk / M. Čechová a kolektiv autorů. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 407 s.
10. Chomsky N. Remarks on Nominalization. *Readings in English Transformational Grammar*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 1970. Pp. 184–221.
11. Dokulil M. K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. *Slovo a slovesnost*. 1982. Roč. 43, č. 4. S. 257–271.
12. Dokulil M. Tvoření slov v češtině 1: Teorie odvozování slov. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962. 263 s.
13. Dostál A. Slovesné kategorie verba finita a infinita. *K historickosrovnávacímu studiu slovanských jazyků: sborník projevů z konference, 28. ledna až 2. února 1957*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. S. 27–38.
14. Dvořák V. Case assignment, aspect, and (non-)expression of patients: A study of the internal structure of Czech verbal nouns. *Noun Valency*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014. P. 89–112.
15. Dvořák V. Dějové substantivum. *Nový encyklopedický slovník češtiny online*. Brno, 2012–2018. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DĚJOVÉ%20SUBSTANTIVUM> (дата звернення: 20.11.2018).
16. Dvořák V. Inherent Case and Locality Requirement: Evidence from Ditransitives and their Nominalizations. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. 2011. Vol. 17, issue 1. P. 95–104.
17. Gebauer J. Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé. Praha: Česká grafická společnost «Unie», 1904. 550 s.
18. Harley H. The Morphology of Nominalizations and the Syntax of vP. Oxford University Press, 2009. URL: <http://ling.auf.net/lingbuzz/000434/current.pdf> (дата звернення: 29.11.2018).
19. Havránek B., Jedlička A. Česká mluvnice. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 568 s.

20. Jędrzejko E. Nominalizacje w systemie i w tekstach współczesnej polszczyzny. Katowice: Uniw. Śląski, 1993. 140 s. (Prace naukowe Uniw. Śląskiego; N. 1335).
21. Jelínek M. Jména dějová. *Tvoření slov v češtině*. 2. Odvozování podstatných jmen. Praha: Academia, 1967. S. 562–653.
22. Karlík P. Gramatika a lexikon češtiny. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 118 s.
23. Karlík P. Ještě jednou k českým deverbálním substantivům. *Čeština – univerzália a specifika 4*. Praha: Lidové noviny, 2002. S. 13–23.
24. Karlík P. Mixed nominals in Czech. *Czech in Generative Grammar*. Muenchen: Lincom Europe, 2007. S. 105–117.
25. Karlík P. Několik drobných poznámek k dějovým jménům. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná*. 2007. Roč. 56, č. 55. S. 235–246.
26. Komárek M. K některým otázkám morfológické části gramatiky. *Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за изучување на граматичката структура на словенските литературни јазици*. Скопје: Македонската академија на науките и уметностите, 1979. S. 31–36.
27. Kopečný F. Základy české skladby. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 335 s.
28. Křížková H. K problematice podstatných jmen slovesných v ruštině v porovnání s češtinou. *Ruský jazyk*. 1959. Roč. 9, č. 5. S. 195–203.
29. Křížková H. Substantiva s dějovým významem v ruštině a v češtině. *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české*. III. O ruském slovese. Praha: Academia, 1968. S. 81–152.
30. Marantz A. No Escape from Syntax: Don't Try Morphological Analysis in the Privacy of Your Own Lexicon. *University of Pennsylvania Working Papers of Linguistics*. 1997. Vol. 4, issue 2. P. 201–225.
31. Mluvnice češtiny (2): Tvarosloví / J. Petr a kol. Praha: Academia, 1986. 536 s.
32. Mluvnice současné češtiny 1: Jak se píše a jak se mluví / V. Cvrček a kol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. 418 s.
33. Příruční mluvnice češtiny / Ed. P. Karlík, M. Nekula, Z. Rusínová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 800 s.
34. Procházková V. Argument structure of Czech event nominals: MA thesis. Tromsø, 2006. 134 p.
35. Šmilauer V. Novočeské tvoření slov. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 217 s.
36. Tomíček J. S. Česká mluvnice: První (teoretický) díl. Praha: Nákladem Bedřicha Tempského, 1858. 231 s.
37. Trávníček F. Mluvnice spisovné češtiny: Část I–II. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951. 1497 s.

38. Veselovská L. K analýze českých deverbálních substantiv. *Čeština – univerzália a specifika 3*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. S. 11–27.

39. Ziak V. P. *Böhmische Sprachlehre für Deutsche*. Brünn: Verlag von C. Winiker, 1846. 454 s.

Abstract

Skopliev A. O. On the study of the hybrid nature of the Czech verbal noun in generative grammar

The article considers and systematizes the studies of the hybrid grammatical nature of the Czech verbal noun in generative grammar. The verbal noun, on the one hand, possesses the inflectional properties of the noun, expressing the categories of gender, number, and case, whereas on the other hand, being regularly produced from verb stems, it inherits the categories of aspect and reflexivity: e.g., *rozvíjet se* (imperfective aspect) / *rozvinout se* (perfective aspect) – *rozvíjení se* / *rozvinutí se* (a reflexive imperfective noun / a reflexive perfective noun).

As a result of analyzing the evolution of views, arguments and approaches to the problem in the works of Bohemists of the 20th–21st centuries, the author establishes that in traditional Czech linguistics prevails concept, which refers the substances ending in *-ní/-tí* to the lexicogrammatical class of nouns. Scholars primarily recognize the inflectional (morphological) features of the substantives, which are truly nominal and characteristic of typical nouns: expression of gender as well as distinction of number and case. Conversely, features such as reflexivity and aspect are considered to be insufficiently indicative due to their optionality or informative reconsideration.

Linguists working in the direction of the generative grammar and solving the problem, respectively, in the framework of syntax contrarily identify the verbal noun with the verb. They focus mainly on the syntactic functioning of the substantives ending in *-ní/-tí* within nominal phrases. Generativists study the mechanisms of producing nominal syntactic constructions thereby revealing the ratio between the verbal and nominal features of the verbal noun, including the way of expressing verbal arguments such as the agent and the patient within such constructions. Generative grammarians specify that the features equating such substantives with verb forms include the following: preserving reflexivity, the ability to be used in a negative form, building constructions with an agent expressed by a noun in the ablative case, as well as systematicity and consistency in preserving verb arguments. Therefore, generativists believe that Czech verbal nouns appear directly in the process of generating nominal phrases and, in the initial stage of it, at the depth level, are equivalent to verb units.

The author of the article concludes that generative grammar undoubtedly played an important role in the formation of alternative views on the linguistic nature and status of nouns ending in *-ní/-tí*. Consideration of the problem in the framework of syntax allowed generativists to reveal “hidden” verbal essence of the verbal noun, which actually led to its identification with the verb.

It is suggested that the analyzed problem should be solved beside a comprehensive description of the verbal noun's linguistic properties. The solution is inextricably linked with the notion of the verb itself, the question of the verbal lexeme boundaries, as well as taking into account similar studies of other hybrid verbal units such as the participle, the transgressive, and the gerund.

References

1. Beylyn Dzh. Kratkaya ystoryya heneratyvnoy hrammatyky. *Sovremennaya amerykanskaya lynchvystyka: Fundamental'nye napravlenyya* / Pod. red. A. A. Kybryka, Y. M. Kobozevoy y Y. A. Sekerynoy. Moskva: Edytoryal URSS, 2002. S. 13–57.
2. Vasylyeva V. F. O vydovykh znachenyyakh othlahol'nykh sushchestvytel'nykh (na materyale cheshskoho yazyka). *Slavyanskaya fylolohyya: sbornyk statey*. Vyp. 7. M: Yzdatel'stvo Moskovskoho unyversyteta, 1968. S. 24–39.
3. Ysachenko A. V. Hrammatycheskyy stroy russkoho yazyka v sopostavlenyy s slovatskym: Morfolohyya: ch. 2. Bratislava: Yzdatel'stvo slovatskoy akademyy nauk, 1960. 576 s.
4. Kronhauz M. A. Semantyka: Uchebnyk dlya stud. lynchv. fak. vyssh. ucheb. zavedenyy. Moskva: Akademyya, 2005. 352 s.
5. Mytrenyna O. V., Romanova E. E., Slyusar' N. A. Vvedenye v heneratyvnuyu hrammatyku. Moskva: URSS, 2012. 357 s.
6. Khomskyy N. Aspekty teoryy syntaksysa / Per. s anhl.; pod. red. V. A. Zvehyntseva. Moskva: Yzd-vo Moskovskoho unyversyteta, 1972. 260 s.
7. Baláž G. Abstraktné deverbatíva v ruštine, slovenčine a češtine. *Sovětská jazykověda*. 1954. Roč. 4, č. 1. S. 12–21.
8. Bednaříková B. Slovo a jeho konverze. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fak., 2009. 253 s.
9. Čeština – řeč a jazyk / M. Čechová a kolektiv autorů. Praha: ISV nakladatelství, 2000. 407 s.
10. Chomsky N. Remarks on Nominalization. *Readings in English Transformational Grammar*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 1970. Pp. 184–221.
11. Dokulil M. K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. *Slovo a slovesnost*. 1982. Roč. 43, č. 4. S. 257–271.
12. Dokulil M. Tvoření slov v češtině 1: Teorie odvozování slov. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1962. 263 s.
13. Dostál A. Slovesné kategorie verba finita a infinita. *K historickosrovnávacímu studiu slovanských jazyků: sborník projevů z konference, 28. ledna až 2. února 1957*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. S. 27–38.
14. Dvořák V. Case assignment, aspect, and (non-)expression of patients: A study of the internal structure of Czech verbal nouns. *Noun Valency*.

Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014. P. 89–112.

15. Dvořák V. Dějové substantivum. *Nový encyklopedický slovník češtiny online*. Brno, 2012–2018. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DĚJOVÉ%20SUBSTANTIVUM> (дата звернення: 20.11.2018).

16. Dvořák V. Inherent Case and Locality Requirement: Evidence from Ditransitives and their Nominalizations. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics*. 2011. Vol. 17, issue 1. P. 95–104.

17. Gebauer J. Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé. Praha: Česká grafická společnost «Unie», 1904. 550 s.

18. Harley H. The Morphology of Nominalizations and the Syntax of vP. Oxford University Press, 2009. URL: <http://ling.auf.net/lingbuzz/000434/current.pdf> (дата звернення: 29.11.2018).

19. Havránek B., Jedlička A. Česká mluvnice. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. 568 s.

20. Jędrzejko E. Nominalizacje w systemie i w tekstach współczesnej polszczyzny. Katowice: Uniw. Śląski, 1993. 140 s. (Prace naukowe Uniw. Śląskiego; N. 1335).

21. Jelínek M. Jména dějová. *Tvoření slov v češtině*. 2. Odvozování podstatných jmen. Praha: Academia, 1967. S. 562–653.

22. Karlík P. Gramatika a lexikon češtiny. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 118 s.

23. Karlík P. Ještě jednou k českým deverbálním substantivům. *Čeština – univerzália a specifika 4*. Praha: Lidové noviny, 2002. S. 13–23.

24. Karlík P. Mixed nominals in Czech. *Czech in Generative Grammar*. Muenchen: Lincom Europe, 2007. S. 105–117.

25. Karlík P. Několik drobných poznámek k dějovým jménům. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná*. 2007. Roč. 56, č. 55. S. 235–246.

26. Komárek M. K některým otázkám morfológické časti gramatiky. *Referaty od X zasedanye na Medzhunarodnata komysyja za yzuchuvan'e na hramatychkata struktura na slovenskyte lyteraturny jazytsy. Skopje: Makedonskata akademyja na naukyte y umetnostyte*, 1979. S. 31–36.

27. Kopečný F. Základy české skladby. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. 335 s.

28. Křížková H. K problematice podstatných jmen slovesných v ruštině v porovnání s češtinou. *Ruský jazyk*. 1959. Roč. 9, č. 5. S. 195–203.

29. Křížková H. Substantiva s dějovým významem v ruštině a v češtině. *Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české*. III. O ruském slovese. Praha: Academia, 1968. S. 81–152.

30. Marantz A. No Escape from Syntax: Don't Try Morphological Analysis in the Privacy of Your Own Lexicon. *University of Pennsylvania Working Papers of Linguistics*. 1997. Vol. 4, issue 2. P. 201–225.
31. Mluvnice češtiny (2): Tvarosloví / J. Petr a kol. Praha: Academia, 1986. 536 s.
32. Mluvnice současné češtiny 1: Jak se píše a jak se mluví / V. Cvrček a kol. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. 418 s.
33. Příruční mluvnice češtiny / Ed. P. Karlík, M. Nekula, Z. Rusínová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 800 s.
34. Procházková V. Argument structure of Czech event nominals: MA thesis. Tromsø, 2006. 134 p.
35. Šmilauer V. Novočeské tvoření slov. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 217 s.
36. Tomíček J. S. Česká mluvnice: První (teoretický) díl. Praha: Nákladem Bedřicha Tempského, 1858. 231 s.
37. Trávníček F. Mluvnice spisovné češtiny: Část I–II. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951. 1497 s.
38. Veselovská L. K analýze českých deverbálních substantiv. *Čeština – univerzália a specifika 3*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. S. 11–27.
39. Ziak V. P. Böhmische Sprachlehre für Deutsche. Brünn: Verlag von C. Winiker, 1846. 454 s.

Анотація

Скоплев А. О. Про дослідження гібридної природи чеського дієслівного іменника в генеративній граматиці.

Стаття присвячена розгляду та систематизації досліджень гібридної граматичної природи чеського дієслівного іменника в генеративній граматиці. Проаналізовано погляди, доводи, підходи щодо проблеми в наукових працях богемістів ХХІ ст. Установлено, що концепція дієслівного іменника, сформульована в руслі генеративної граматики, є альтернативою дослідженням цього контамінанта в традиційній граматиці. Розгляд проблеми в площині синтаксису дозволив генеративістам виявити «приховану» дієслівну сутність дієслівного іменника, що фактично призвело до ототожнення його з дієсловом.

Ключові слова: дієслівний іменник, гібридні частини мови, неособові форми дієслова, генеративна граматика, номіналізація.

Аннотация

Скоплев А. А. Об исследовании гибридной природы чешского глагольного существительного в генеративной грамматике.

Статья посвящена рассмотрению и систематизации исследований гибридной грамматической природы чешского глагольного существительного в генеративной грамматике. Проанализированы взгляды, доводы, подходы к проблеме в научных работах богемистов ХХІ в. Установлено, что концепция чешского глагольного существительного, сформулированная в русле генеративной грамматики, является альтернативой исследованиям данного контаминанта в традиционной грамматике. Рассмотрение проблемы в плоскости синтаксиса позволило генеративистам выявить «скрытую» глагольную сущность глагольного существительного, что фактически привело к отождествлению его с глаголом.

Ключевые слова: глагольное существительное, гибридные части речи, неличные формы глагола, генеративная грамматика, номинализация.

Summary

Skopliev A. O. On the study of the hybrid nature of the Czech verbal noun in generative grammar.

The article considers and systematizes the studies of the hybrid grammatical nature of the Czech verbal noun in generative grammar. It is focused on analyzing different views, arguments and approaches to the problem in the works of Bohemists of the 21st century. The author specifies that the concept of Czech verbal noun, formulated in line with generative grammar, is an alternative to the studies of this hybrid formation in traditional grammar. Consideration of the problem in the framework of syntax allowed generativists to reveal “hidden” verbal essence of the verbal noun, which actually led to its identification with the verb.

Key words: verbal noun, hybrid parts of speech, non-finite forms of the verb, generative grammar, nominalization.

УДК 811.111: 81'42

Суховецька Людмила Валентинівна

кандидат філол. наук, доцент,

Каменко Тетяна Віталіївна

магістр

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”

м. Бахмут. Україна

E-mail: suhlv1974@gmail.com

E-mail: tanya_tanya_771@mail.ru

СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ОПОВІДАННІ А. КРІСТІ «THE MOVING FINGER»

Постановка проблеми. Фразеологічні одиниці є найбільш специфічними елементами лексичної системи мови. Стійкий інтерес лінгвістів до їхнього дослідження пояснюють тим, що вони відображають своєрідність культури та ментальності того чи іншого етносу. Особливу роль у встановленні національної культурної специфіки відіграють соматичні фразеологізми (СФ), які є «серцем ідіоматичної мови».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження соматичної фразеології останніх десятиліть характеризується різнобічною спрямованістю. Аналізувалися фразеологічні одиниці (ФО), що дають якісну оцінку особи [6], ті, що виражають значення здивування [3]. Групи ФО підбираються також за властивостями соматизмів, що в них входять [1]. Досить популярні роботи, в яких ФО відбираються за їх належністю до поведінки людини або її відношенню та стану, наприклад,

статусно-рольові відносини [5], невербальна поведінка людини [7], емоційний стан [8].

У традиційній лінгвістиці соматичні фразеологізми отримали досить повну систематизацію та ідеографічний опис. Разом з тим, слід зазначити, що СФ являють собою дуже неоднорідний пласт лексики і, отже, вимагають диференційованого опису [8]. **Актуальність** дослідження зумовлена тим, що концептуалізація жестових рухів людини і дій її тіла знаходить відображення саме у фразеологічних одиницях.

Метою статті є висвітлення семантичної специфіки соматичних фразеологізмів в оповіданні Агати Крісті «...». **Об'єктом** дослідження є фразеологічні одиниці із соматичним компонентом. **Предметом** дослідження – їх семантичні особливості.

Виклад основного матеріалу. Науковці стверджують, що ідіоми із соматичними компонентами, вважаються одним із найчастотніших типів. Когнітивні моделі, які покладено в основу соматизмів, є найбільш архаїчними і найбільш стабільним лексичним пластом й найтіснішим чином пов'язаний із сприйняттям людського тіла. Особливість номінацій соматизмів зумовлена антропоцентризмом та антропоморфізмом предметного світу у свідомості людини [2, с. 30].

Соматизми є важливою частиною мови, що становлять значний фрагмент мовної картини світу. Вивчення фрагментів мовної картини світу, пов'язано з традиціями та особливостями національної культури, дозволяють реконструювати систему архаїчного народного мислення.

Риси, властиві людині, суттєві особливості характеру та поведінки людини часто номіналізуються за допомогою фразеологізмів із соматичним компонентом. Отже, схарактеризувати людину можна не тільки на підставі того, що вона говорить, але й виходячи з того, як вона говорить, як тримає себе, які рухи та жести використовує [4]. Тому соматичні фразеологізми є вдалим знаряддям в руках багатьох письменників для визначення різних нюансів смислу. Розглянемо, як послуговується цим інструментом А. Крісті у своєму оповіданні. Наприклад, такі одиниці допомагають передати емоційний стан героя:

- *to leave a nasty taste in the mouth* – used for saying that you are still upset about something that happened[10].

Наведена фразеологічна одиниця імплікує ситуацію, при якій на суб'єкта X впливає будь-який негативний зовнішній фактор, у результаті якого суб'єкт X відчуває емоційну реакцію

“Not really,” I said. “A particularly scurrilous anonymous letter arrived with the morning coffee, and it’s left rather a nasty taste in the mouth.” [9, с.10].

У цьому прикладі соматичний фразеологізм *to leave a nasty taste in the mouth* передає емоційну реакцію розпачі Джеральда, яка виникла внаслідок отримання ним дуже брудного анонімного листа. Незважаючи на те, що Джеральд та Джоанна були рідними братом та сестрою, у листі було

написано що вони коханці. Співрозмовник героя, доктор Гріфіт також помічає пригнічений емоційний стан свого друга, про що свідчить інша ідіома, вжита в його мовленні: *under the weather* (не мати гарного настрою).

- ***someone's face/cheeks flush (with something)*** – *if someone flushes, their face becomes red because they are hot or ill, or are feeling angry, embarrassed, or excited*[10].

Пресупозитивна семантика наведеної фразеологічної одиниці передбачає наявність зовнішнього фактора, який викликає у суб'єкта X емоції гніву, сором'язливості, хвилювання, що виражається у почервонінні кольору обличчя людини.

"I will tell you with pleasure," I said. "It just said that the fancy tart I'd brought down with me wasn't my sister – not half! And that, I may say, is a shortened version."

His dark face flushed angrily [9, с.10].

Тут, соматичний фразеологізм слугує позначенням емоційної реакції гніву, який лікар Гріффін відчуває внаслідок того, що дізнався про що йшлося в анонімному листі. Анонім який написав про те, що та жінка, яку Бертольд привіз із собою у село зовсім не його сестра. Він настільки був розлючений цією неправдою, що його обличчя почервоніло від злості.

To shrug one's shoulders – *to move your shoulders up and let them drop to show that you do not know something or do not care* [10].

Зазначена фразеологічна одиниця імплікує ситуацію, при якій суб'єкт X не знає що відповісти або як відреагувати на питання співрозмовника та це відчуття підкреслюється певним жестом.

I was struck by something forlorn in the words. I said gently, "What do you do with yourself down here?" She shrugged her shoulders [9, с. 21].

У наведеному прикладі Джеральд вважає що Меган живе дуже нудним життям та він намагається дізнатися що стало причиною для цього. В її словах Джеральд відчув відчай, який приховувався за байдужою поведінкою Меган. Семантика цього фразеологізму вказує на те, що Меган не має що відповісти на питання Джеральда та замість відповіді Меган знизала плечима, що підтверджує почуття відчаю та невідомості.

- ***to shake one's head*** – *show you do not understand by turning head* [10].

У цьому прикладі соматичний фразеологізм передає реакцію непорозуміння між комунікантами або демонструє нестачу інформації про певну ситуацію.

"Haven't you hobbies? Don't you play games? Haven't you got friends around about?"

"I'm stupid at games. There aren't many girls around here, and the ones there are I don't like. They think I'm awful".

“Nonsense. Why should they?” – Megan shook her head.[9, с.21].

Меган не має жодного хобі, жодної подруги, вважає, що погано грає у будь-які ігри, негативно ставиться до дівчат, які мешкають поблизу. Вона використовує слова з негативною конотацією *don't like, stupid, awful*, що свідчить про її негативне ставлення до самої себе та до оточуючих її людей. На питання Джеральда щодо причин, які сприяли формуванню поганої думки про неї, вона лише похитнула головою з однієї сторони в іншу *shook her head*, що свідчить про те, що вона навіть не здогадується що викликало таке ставлення до неї.

- ***bone lazy*** – *someone who is behaving in a lazy way* [MMD].

Дана фразеологічна одиниця формує характеристику ледаря.

“Extraordinary child,” said Miss Griffith, looking after her.

“Bone lazy. Spends her time mooning about. Must be a great trial to poor Mrs. Symmington.[9, с.22].

Стиль життя Меган викликає негативні емоції в інших людей. Міс Гріфітс засуджує такий ледачий спосіб життя, про що свідчить ідіома *Bone lazy*, вживана на адресу Меган. Свою думку Міс Гріфітс підсилює іншою ідіомою *moon about* (безглуздо марнувати час). Дівчина марнує свій час, нічим не цікавиться та дуже ледаща.

to put someone's back up – *to make someone angry or annoyed* [10].

Дана фразеологічна одиниця імплікує ситуацію, у якій суб'єкт відчуває емоції гніву та роздратування внаслідок впливу на нього зовнішнього фактору.

I thought that was probably true, but felt that in Megan's place I should have withstood firmly any of Aimie Griffith's suggestions for the simple reason that her aggressive personality would have put my back up.[9, с. 22].

В контексті ситуації Міс Гріфітс відкрито виражає свою зневагу до молоді дівчини в достатньо агресивній формі. Таке ставлення посилюється негативно-конотованим лексемами *half-witted* та *disappointment*. Але така агресивна позиція лише провокує у будь-кого тільки реакцію гніву та роздратування, що і передано соматичною фразеологією *put someone's back up*.

- ***to toss one's head/hair*** – *to move your head quickly upwards, especially when you are angry or do not care about something* [10].

Пресупозитивна семантика наведеного фразеологізму імплікує ситуацію, при якій внаслідок негативного зовнішнього фактору суб'єкт відчуває емоційну реакцію гніву або відчуття байдужості до певної ситуації.

“And anyway I added, why all this concern about my love life? What about you, my girl? You'll need a little distraction down here, if I know you. No unappreciated genius knocking about here. You'll have to fall back on Owen Griffith. He's the only unattached male in the place.” Joanna tossed her head.

“Dr. Griffith doesn't like me.” [9, с. 36].

У наведеному прикладі висловлення із фразеологічною одиницею *Joanna tossed her head* слугує означенням емоційної реакції гніву Джоанни на пропозицію Джеральда знайти собі чоловіка. Брат запропонував їй кандидатуру Овена Гріффіта, який єдиним неодруженим чоловіком у їх селі і здавався підходящим варіантом для Джоанни. Проте така пропозиція викликала у неї негативне почуття гніву, яке супроводжувалось різким рухом голови догори.

- **to hit the bull's eye** – *to achieve exactly what you intended* [10].

Дана фразеологічна одиниця імплікує ситуацію у якій людина досягає своєї мети у взаємовідносинах з іншими.

“The lack of resemblance might have been what prompted the particular accusation. A foul and quite uncalled for blow at a venture.”

“But it happened to hit the bull's eye,” said Joanna. “After all, she wouldn't have killed herself otherwise, would she?” [9, с. 52].

Дана фразеологічна одиниця яскраво виражає досягнення мети автором анонімного листа – позбавлення Міссіс Сіммінгтон. У листі йшлося про те, що начебто її син не є рідним, бо він не був зовні схожий ні на батька, ні на мати. Хоча анонім написав неправдиву інформацію, жінка все одно була настільки перелякана тим, як чоловік відреагує на таку новину, що вчинила самогубство.

- **to give a pat on the back** – *praise for having done something good* [10].

Фразеологічна одиниця передбачає наявність теплих дружніх стосунків між людьми, коли один учасник ситуації виражає похвалу або підтримку іншому шляхом плескання по плечу.

“Thank you. Thank you very much. I'm sorry I'm so stupid. But you see it's rather dreadful when your mother dies.”

“I know,” I said.

I gave her a friendly pat on the back and she flashed me a grateful look and disappeared into a bedroom. I went on downstairs. [9, с. 57].

Фразеологічна одиниця з соматизмом *back* функціонує у якості дружнього жесту. У усвідомлюючи, що Меган знаходиться у стані розпачу після смерті міссіс Сіммінгтон, Джеральд намагається підтримати її, поплескав її по спині. Цей жест викликав відповідну реакцію з боку Меган. Вона відчула довіру і спокій, про що свідчить вираз *grateful look* – вдячний погляд.

- **to have the nerve** – *to do something bold, daring, or impudent*. [10].

Наведений соматичний фразеологізм зображує стиль поведінки людини, у якому поєднується сміливість та нахабство.

“However when Partridge had said, “Breakfast at half past eight, or nine o'clock?” neither Joanna nor I had the nerve to suggest a later hour. [9, с. 90].

У зазначеному прикладі йдеться про Джеральда та Джоанну, які зіткнулися із незвичним для них розпорядком дня. Назначений час для сніданку був 8 або на пів дев'яту. Зазвичай у цей час вони знаходяться у

ліжку і їм не подобається такий ранній підйом. Проте застосована у негативній формі ідіома *to have the nerve* вказує на те, що в них не вистачило сміливості попросити про більш пізній час, що характеризує їх як вихованих людей.

- ***to give tongue*** – *to articulate; either verbally or with a cry, shout, or noise.* [10].

Дана фразеологічна одиниця передає зневажливу манеру спілкування.

To my annoyance, Aimie Griffiths was standing on the doorstep talking to Megan.

She gave tongue with her usual heartiness at the sight of us: "Hullo, there, slackers! I've been up for hours." [9, с. 90].

З контексту сюжету ми знаємо, що Еммі Гріффітс є дуже специфічною особистістю. Вираз *usual heartiness* використовується в іронічному значенні, щоб підкреслити те, що жінка завжди чимсь не вдоволена. У прикладі, зневажливе ставлення до Джеральда та Джоанни виражається фразеологізмом *She gave tongue* і підкреслюється іменником *slackers* – ледарі.

- ***to come to a head*** – *to reach a point of intensity at which action must be taken* [10].

Дана фразеологічна одиниця імплікує емоційну реакцію занепокоєння, яке зростало та заповнювало все єство Джеральда.

I ought, I dare say, to have put two and two together earlier. Perhaps, unconsciously, my mind was already suspicious. Anyway the leaven was working now. The uneasiness was growing – coming to a head. [9, с. 112].

У цьому прикладі, Джеральд відчуває емоційну реакцію занепокоєння, яке збільшувалось з кожним разом. На його думку, приводом для цього стали слова Джоанни. Після того, як вона сказала, що після самогубства місіс Сіммінгтон минув вже тиждень, на рівні підсвідомості він відчув, що саме вираз "рівно тиждень" викликав в нього таку емоційну реакцію. Він вважав, що підсвідомо в нього вже зародилась підозра що до причин, які підштовхнули жінку до бажання звести рахунки з життям.

- ***in one's mind eye*** – *in one's imagination or mind, especially referring to something that is being visualized* [10].

Ця фразеологічна одиниця імплікує процес уявлення. Екстраполюється думка про те, що свідомість має своє око, яке бачить не об'єктивну, а уявлену реальність.

Someone had opened the gate, had walked very correctly and quietly up to the house, and had pushed a letter through the letter box. I saw, hazily, in my mind's eye, that vague woman's shape. The face was blank – but it must be a face that I knew... [9, с.132].

Агнес, яка, на думку лейтенанта Неша, була вбита через те, що вона виявилась випадковим свідком того, як анонім відправляв брудні листи. Під час розмови, Джеральд подивився у вікно та спробував уявити фігуру жінки, яка була причетна до ситуації вбивства.

- ***to clutch at somebody's heart*** – *if something clutches at your heart, you suddenly feel fear or nervousness* [10].

Наведена фразеологічна одиниця сприяє зображенню емоції страху та переживання.

We found Rose washing up breakfast, and she stopped at once and rolled her eyes and clutched her heart and explained again how she'd been coming over queer all the morning.[9, с. 137].

Лейтенант Неш прийшов до Розі, щоб послухати її версію стосовно самогубства Агнес. Але та під час зустрічі з ним вилупила очі, ухопилась за серце *clutched her heart* і таким чином видала своє почуття страху.

Висновки. Проаналізовані нами соматичні фразеологізми, вжиті в дискурсі Агати Крісті, слугують ефективним засобом передачі різних семантичних нюансів. У першу чергу, вони зображують різноманітні емоційні реакції (гнів, розпач, хвилювання), надають характеристику героям, конкретизують стиль життя, модель поведінки, різноманітні стосунки між людьми, продукують етичні значення, сприяють зображенню ментальних процесів. **Перспективи** подальших розвідок ми вбачаємо у здійсненні семантичної класифікації соматичних фразеологізмів у художніх творах окремо взятого письменника як особливості його авторського стилю.

Література

1. Архипкина Л. В. Немецкие фразеологические единицы компонентами-соматизмами в лингвокогнитивном и культурномаспектах. диссертация... кандидата филологических наук : 10.02.04. Тула, 2007. 233 с.
2. Денисенко І. І. Структурно-семантичні аспекти соматичних ідіом англійської мови. *Молодий вчений*. №12.1 (52.1). 2017. С. 30–33.
3. Кашина И. В. Фразеологизмы со значением удивления в современном русском языке. РЯШ. Выпуск 2, 1981. № 4. С. 11–18.
4. Кочубей В. Ю. Англійські фразеологізми на позначення частинтіла як елемент культурного коду. *Наукові записки Центральноукраїнського державного пед. університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Вип.155. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В.Винниченка, 2018. С. 232–237.
5. Лоова Э. С. Статусно-ролевые значения в русской и французской идиоматике. Диссертация... кандидата филологических наук : 10.02.19. Нальчик, 2005. 165 с.

6. Солодуб Ю. П. Национальная специфика и универсальные свойства фразеологии как объект лингвистического исследования. *Филологические науки*. М: Наука, 1990, № 6. С. 55–65.

7. Маякина М. А. Фразеологические словосочетания, описывающие невербальное поведение человека коммуникативно-прагматический и лексикографический аспекты на материале художественных текстов. Автореф. дисс. к. филол. н. 10.02.04. Иваново, 2006. 23 с.

8. Хабибуллина А. Е. Фразеологические единицы, выражающие состояние человека, в русском, английском и татарском языках. Автореф. дисс. к. филол. н. 10.02.04. Казань, 2010. 27 с.

9. Christie A. The Moving Finger. URL : http://detective.gumer./anto/christie_25_2.pdf

10. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners: UK Edition by Michael Rundell. Palgrave Macmillan, 2005. 1664 p.

Анотація

Суховецька Л. В., Каменко Т. В. Семантична специфіка соматичних фразеологізмів в оповіданні А. Крісті «The Moving Finger».

Стаття присвячена висвітленню семантичних особливостей фразеологічних одиниць із соматичним компонентом, ужитих у романі Агати Крісті «The Moving Finger». У результаті дослідження було встановлено, що соматичні фразеологізми слугують ефективним засобом передачі різних семантичних нюансів. Вони передають емоційні реакції, надають характеристику героям, конкретизують стиль життя, модель поведінки, різноманітні стосунки між людьми, продукують етичні значення, сприяють зображенню ментальних процесів.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, соматизм, картина світу, ідіоматична мова.

Аннотация

Суховецкая Л. В., Каменко Т. В. Семантическая специфика соматических фразеологизмов в рассказе А. Кристи «The Moving Finger».

Статья посвящена раскрытию семантических особенностей фразеологических компонентов с соматическим компонентом, употребленных в романе Агаты Кристи «The Moving Finger». В результате исследования было установлено, что соматические фразеологизмы служат эффективным средством передачи различных семантических нюансов. Они передают эмоциональные реакции, раскрывают характеристику героев, конкретизируют образ жизни, модель поведения, различные отношения между людьми, производят этические значения, способствуют изображению ментальных процессов.

Ключевые слова: фразеологическая единица, соматизм, картина мира, идиоматический язык.

Summary

Sukhovetska L. V., Kamenko T. V. Semantic peculiarities of somatic phraseological units in A. Christie's story "The Moving Finger".

The article deals with the semantic features of phraseological units with components used in Agatha Christie's novel "The Moving Finger". As a result of the study, it was found that somatic phraseology serves as an effective means of conveying various semantic nuances. They convey emotional reactions, characterize the heroes, specify the way of life, model of behavior, various relationships between people, produce ethical meanings, contribute to the depiction of mental processes.

Keywords: phraseological unit, somatic component, world picture, idiomatic language.

Abstract

Sukhovetska L. V., Kamenko T. V. Semantic peculiarities of somatic phraseological units in A. Christie's story "The Moving Finger"

Phraseological units are the most specific elements of the lexical system of language. The steady interest of linguists in their research is explained by the fact that they reflect the unique aspect of the culture and mentality of a particular ethnic group. Somatic phraseology, which is the "heart of idiomatic language", plays a special role in establishing national cultural identity.

Somatic phraseology has been studied in recent decades from different points of view. Phraseological units, denoting a qualitative assessment of the person, those that express the meaning of surprise have been analyzed. Phraseological unit groups are also selected according to the properties of somatic units. Quite popular works in which phraseological units are selected according to their affiliation to human behavior or its attitude and state, for example, status-role relations, non-verbal human behavior, emotional state.

In traditional linguistics, somatic phraseology has received a fairly complete systematization and ideographic description. However, it should be noted that SF are a very heterogeneous layer of vocabulary and, therefore, require a differentiated description. The relevance of the study is due to the fact that the conceptualization of human gestures and actions of his body is reflected in the phraseological units.

The aim of the article is to highlight the semantic peculiarities of somatic phraseology in Agatha Christie's story "The Moving Finger". The object of research is phraseological units with a somatic component. The subject of research is their semantic features.

Scientists claim that idioms with somatic components are considered one of the most commonly used types. The cognitive models that underlie somatic components are the most archaic and stable lexical layer and most closely related to the perception of the human body. The peculiarity of the nominations of somatic components is due to anthropocentrism and anthropomorphism of the objective world in the human mind.

Somatic components are an important part of language, forming a significant fragment of the linguistic picture of the world. The study of fragments of the linguistic picture of the world, connected with the traditions and peculiarities of the national culture, allows to reconstruct the system of archaic folk thinking.

The reflection of the somatic component in language plays a significant role in highlighting the mentality of the nation. Somatism is a nomination of body structure. Their emergence in language dates back to the period of human's cognition of the world and separation of a human being from other objects of reality by means of sensations, organs and body parts. The human body has proved to be one of the most accessible objects for observation and

study, a unique index base, the primary basis for conceptualizing the world, and a “starting point”.

Traits inherent in man, essential features of human character and behavior are often nominalized by means of phraseology with a somatic component. Somatic phraseology is characterized by high emotionality, rethought and figurative meaning. Thus, a person can be characterized not only on the basis of what he says, but also on the basis of how he speaks, how he behaves, what movements and gestures he uses.

The somatic phraseological units used in Agatha Christie's discourse serve as an effective means of conveying various semantic nuances. First of all, they depict various emotional reactions (anger, despair, excitement), characterize the heroes, specify the lifestyle, behavior model, various relationships between people, produce ethical meanings, contribute to the depiction of mental processes. We see the prospects for further explorations in the implementation of the semantic classification of somatic phraseology in the works of literature of a definite author as a feature of his idiosyncrasy.

References

1. Arhipkina L. V. Nemeckie frazeologicheskie edinicy s komponentami-somatizmami v lingvokognitivnom i kul'turnom aspektah. dissertaciya... kandidata filologicheskikh nauk : 10.02.04. Tula, 2007. 233 s.
2. Denisenko I. I. Strukturno-semantichni aspekti somatichnih idiom anglijs'koï movi. Molodij vchenij. №12.1 (52.1). 2017. S. 30–33.
3. Kashina I. V. Frazeologizmy so znachenim udivleniya v sovremennom russkom yazyke. RYASH. Vypusk 2, 1981. № 4. S. 11–18.
4. Kochubej V. YU. Anglijs'ki frazeologizmi na poznachennya chastin tila yak element kul'turnogo kodu. Naukovi zapiski Central'noukraïns'kogo derzhavnogo ped. universitetu imeni Volodimira Vinnichenka. Seriya: Filologichni nauki (movoznavstvo). Vip.155. Kropivnic'kij: RVV CDPU im. V.Vinnichenka, 2018. S. 232–237.
5. Loova E. S. Statusno-rol'nye znacheniya v russkoj i francuzskoj idiomatike. Dissertaciya... kandidata filologicheskikh nauk : 10.02.19. Nal'chik, 2005. 165 s.
6. Solodub YU. P. Nacional'naya specifika i universal'nye svoystva frazeologii kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya. Filologicheskie nauki. M: Nauka, 1990, № 6. S. 55–65.
7. Mayakina M. A. Frazeologicheskie slovosochetaniya, opisyvayushchie neverbal'noe povedenie cheloveka kommunikativno-pragmaticeskij i leksikograficheskij aspekty na materi ale hudozhestvennyh tekstov. Avtoref. diss.. k. filol. n. 10.02.04. Ivanovo, 2006. 23 s.
8. Habibullina A. E. Frazeologicheskie edinicy, vyrazhayushchie sostoyanie cheloveka, v russkom, anglijskom i tatarskom yazykah. Avtoref. diss.. k. filol. n. 10.02.04. Kazan', 2010. 27 s.

9. Christie A. The Moving Finger. URL : http://detective.gumer./anto/christie_25_2.pdf

10. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners: UK Edition by Michael Rundell. Palgrave Macmillan, 2005. 1664 p.

УДК 811.111

Чернишова Ірина Вікторівна

кандидат філологічних наук, доцент

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Бахмут, Україна

E-mail: irinacherr@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ РЕЧЕНЬ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ «СВОГО» ПРОСТОРУ З ТЕМПОРАЛЬНИМ МАРКЕРОМ *NOW* (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ БІБЛІЇ)

Постановка проблеми. Мовознавство ХХІ століття інтегрувало наукову спадщину попередніх сторіч і творчо переробило її. Звернувшись до людини як продуцента мови і знання, лінгвістика вступило в діалог з іншими галузями науки. Метою сучасного мовознавства постає дослідження комунікативної взаємодії індивідів, що орієнтується на їхнє діалогічне взаєморозуміння у співвідношенні з параметрами мови, середовища і культури. У такий спосіб комунікація розглядається у сполученні з когнітивними, етнопсихологічними, політичними та іншими факторами. Сьогоднішня парадигма наукового знання про мову складається з лінгвістичних теорій, що намагаються відповісти на питання: як людська свідомість пізнає світ крізь призму мови, як пізнання і відбиття світу впливають на життя і функціонування індивіда і соціуму, яким чином фундаментальні онтологічні категорії «час», «простір», «людина» усвідомлюються нею і проєціються в її мові та мовленні. У зв'язку з цим особливо актуальною постає проблема «свого/чужого» простору, що поєднує дейктичні та аксіологічні координати.

У статті досліджуються речення негативної оцінки з темпоральним дейктичним маркером *now*, що займає центральне місцеположення у функціонально-семантичному полі темпорального дейксису та вказує на близькість до мовця у часі, тобто є локальними маркером «свого» простору.

Метою дослідження є виявлення лексико-семантичних, синтаксичних і комунікативно-прагматичних особливостей негативно оцінних речень з темпоральним маркером *now* в англійському тексті Біблії, у зв'язку з чим важливим постає розв'язання таких завдань: аналіз категорій «свого/чужого», дейксису та оцінки й дослідження

негативної оцінки в реченнях з темпоральним маркером «свого» простору в лексико-семантичному, синтаксичному та комунікативно-прагматичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень. На думку багатьох науковців, дейксис – це категорія, яка здійснює вказівку на учасників акту комунікації, її місце та час. За допомогою дейктичних маркерів визначаються координати комунікативного акту, якими постають мовець та слухач («я»/«ми», «ти»/«ви»), місце комунікації («тут») та її час («зараз»), також імпліцитно здійснюється вказівка на особу або осіб, що не беруть участі в акті комунікації («він», «вона»/«вони»), місце, яке є відмінним від місця комунікації («там»), та час, що відрізняється від часу здійснення комунікації («тоді»). Відповідно до цього, В.В. Бурлакова [4], Г.А. Уфимцева [11] та ін. виділяють три основні різновиди дейксису: персональний, локальний та темпоральний. У дослідженні ми розглядаємо «свій» простір як такий, що актуалізує близькість до мовця та вербалізується особовими займенниками першої та другої особи *I, we, you* й відповідними присвійними займенниками першої та другої осіб, прислівником місця *here*, вказівними займенниками *this/these* і прислівником часу *now*. «Чужий» простір, на противагу «своєму», позначає віддаленість від мовця, засобами експлікації постають особові займенники третьої особи *he, she, they* та відповідні присвійні займенники третьої особи, прислівник місця *there*, вказівні займенники *that/those* і прислівник часу *then*.

Оцінка у нашому дослідженні постає мовною категорією, функцією якої є відображення суспільно-особистого уявлення про добро і зло, про корисність об'єктів, явищ або предметів. Оцінка виражає ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта – позитивне або негативне. У цьому дусі, головними елементами оцінної структури є суб'єкт оцінки, її об'єкт і характер [1; 3; 5].

Проблему оцінності дейктичних маркерів неможливо уявити поза межами «свого/чужого» простору, адже саме дейктичні маркери можуть слугувати знаками «свого» або «чужого» простору та набувати позитивної або негативної оцінки. Це зумовлюється тим, що на думку багатьох учених, протиставлення «свого» і «чужого» світів реалізується у таких опозиціях, як: «ми/вони», «я/ти», «близький/далекий», «позитивний/негативний», що призводить до ставлення до «свого» як нормального, а «чужого» як аномального [2; 9].

У дослідженні застосовується ономасіологічний підхід, який визначає мовлення як діяльність породження висловлень з позиції мовця, спрямовану на об'єктивацію думки [7, с. 6]. Використовуючи цей підхід у широкому розумінні та застосовуючи його на рівні речення, ми визначаємо ономасіологічний базис як «свій» простір, що в даному випадку реалізується за допомогою темпорального маркера *now*, а ономасіологічну

ознаку – як ту ознаку, що є йому притаманною. Таким чином, між базисом та ознакою встановлюється зв'язок через значення позитивної або негативної оцінки. У такий спосіб ономазіологічною моделлю виступає саме «свій/чужий» простір та сполучувана з ним оцінка.

З метою аналізу семантичних різновидів ономазіологічної ознаки вважаємо за доцільне виокремлення лексико-семантичних груп (далі – ЛСГ), які зазвичай визначаються як семантичні класи слів, об'єднані загальними лексико-парадигматичними семами або спільними семантичними множниками [8, с. 126]. Доречним також убачається виділення гіперонімів, які виражають найбільш загальне поняття в певному різновиді семантичних відношень. У тому разі, якщо лексема використовується на позначення часткового випадку, вона номінується гіпонімом [10]. Виділення ЛСГ і гіперонімів дає можливість виявити загальні семантичні особливості оцінної лексики, що використовується для реалізації оцінки «свого/чужого» простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексико-семантичні особливості речень негативної оцінки з темпоральним маркером «свого» простору now. В англійському тексті Біблії було виокремлено семантичні різновиди негативної оцінки в реченнях з темпоральним маркером «свого» простору *now*, що актуалізуються такими ономазіологічними ознаками, як:

1. **Співвіднесеністю з негативно оцінною особою**, що є найчастотнішою (75%). Найчастіше вербалізується співвіднесеність з третьою особою (72%), у той час як співвіднесеність з другою та першою особами є кількісно менш релевантною в досліджуваному тексті (відповідно 16 та 12%).

Дієслівна форма експлікації (ЛСГ «пороків» (*sin*), ЛСГ «негативного ставлення» (*accuse*)) (45%) виступає найбільш уживаною, її наслідують прикметникова (ЛСГ «пороків» (*sinful*)) (28%) та іменникова форми (ЛСГ «негативно оцінної особи» (*devil*)) (27%). Наведемо приклад: *Now therefore why tempt ye God, to put a yoke upon the neck of the disciples, which neither our fathers nor we were able to bear?* [Acts 015: 010]. Негативну оцінку мовця стосовно адресата вербалізовано дієсловом «пороків» *tempt* (*risk provoking (a deity or abstract force), usually with undesirable consequences* [12]), а актуалізація моменту мовлення відбувається за допомогою прислівника часу *now*: мовець незадоволений адресатом, він уживає питальне речення для маніфестації свого обурення вчинками співрозмовника, що мають місце в певний час, і це зумовлює непряму негативну оцінку *now*.

2. **Співвіднесеністю з негативно оцінною подією, поняттям або станом справ** (21%), що характеризується низькою частотою актуалізації; основними формами експлікації є іменникова (ЛСГ «пороків» (*sin*)) (53%) та дієслівна (ЛСГ «переслідування» (*persecute*)) (47%).

3. Ономасіологічною ознакою **несприятливості часу**, що постає кількісно найменш поширеною в досліджуваному тексті (4%); вона має за основну форму експлікації прикметникову (ЛСГ «загальної оцінки зла» (*bad*) (100%)).

Кількісний аналіз різновидів ономасіологічної ознаки при негативній оцінці часу «зараз», що позначається дейктичним маркером *now*, виявляє, що для мовця найважливішою постає співвіднесеність моменту мовлення з негативно оціненою особою (75%), зокрема з третьою особою (72%), що зумовлює непрямий характер негативної оцінки *now* в досліджуваному тексті.

Синтаксичні особливості речень негативної оцінки з темпоральним маркером «свого» простору now. Негативна оцінка в реченнях із темпоральним маркером «свого» простору *now* в англійському тексті Біблії актуалізується за допомогою двоскладних речень, які відбивають ретроспективну, перспективну та поточну часові спрямованості.

Частота функціонування **складних речень** виявляється високою у досліджуваному тексті (89%).

1. Серед **складнопідрядних речень** (44%), використовуваних для актуалізації негативної оцінки, усі різновиди представлені досить рівномірно та мають характер низькочастотного функціонування, а саме: речення з підрядними причини (38%), означення (36%) та додатка (26%). Наприклад: *Neither can they prove the things whereof they now accuse me* [Acts 024: 013]. Дейктичний маркер виражено прислівником *now*, анегативна оцінка вербалізується в складнопідрядному реченні з підрядним означальним за допомогою лексеми *accuse (charge (someone) with an offence or crime* [12]): мовець обурений тим, що треті особи безпідставно звинувачують його, тобто для нього час «зараз» є несприятливим, чим зумовлюється його негативна оцінка.

2. **Складносурядні речення** вживаються для експлікації негативної оцінки в 30% випадків, при цьому, як правило, усі частини складносурядних речень слугують для підтвердження негативної оцінки.

3. Кількість **складних речень з різними видами зв'язку** становить 26%, за їх допомогою мовець надає всі подробиці негативної оцінки «свого» простору.

В простих реченнях спостерігається низька частота актуалізації негативної оцінки (11%).

Негативна оцінка в реченнях з прислівником *now* в англійському тексті Біблії представлена розповідними (71%), питальними (25%) та спонукальними (4%) реченнями зі значним зрушенням у бік перших, як-от, наприклад: *Now therefore there is utterly a fault among you, because ye go to law one with another* [1 Corinthians 006: 007]. Негативна оцінка маніфестується в розповідному реченні, мовець таким чином повідомляє

про те, що «зараз» є несприятливим моментом, бо з ним пов'язана негативна оцінка світу другої особи, яка характеризується за допомогою лексеми *fault* (*an unattractive or unsatisfactory feature, especially in a piece of work or in a person's character* [12]) на позначення недоліків адресата.

Аналіз синтаксичних особливостей негативної оцінки в реченнях з прислівником *now* в англійському тексті Біблії свідчить про домінуючий характер складних речень (89%), зокрема складнопідрядних (44%) з підрядними причини (38%) та означення (36%), за допомогою яких мовець воліє конкретизувати об'єкт негативної оцінки й обґрунтувати її причину.

Комунікативно-прагматичні особливості висловлень негативної оцінки з темпоральним маркером «свого» простору *now*. Серед комунікативно-прагматичних типів висловлень негативної оцінки з темпоральним маркером «свого» простору *now* в англійському тексті Біблії ми виокремлюємо репрезентативні, квеситивні, директивні та комісивні.

1. **Репрезентативні мовленнєві акти** (68%) характеризуються середньою частотою функціонування. Мовець упевнений, що його судження є істинними, наслідком чого виступає констатація негативного стану справ, негативно оцінених дій, що відбуваються у момент мовлення, або співвіднесення *now* з особами, що оцінюються негативно: *Little children, it is the last time: and as ye have heard that antichrist shall come, even now are there many antichrists; whereby we know that it is the last time* [1 John 002: 018]. Адресант негативно оцінює час, що вербалізується прислівником *now*, за допомогою лексеми на позначення негативно оціненої особи *antichrist* (*a person or force seen as opposing Christ or the Christian Church* [12]). Використовуючи репрезентатив, мовець впевнений у правдивості своїх слів та намагається вплинути на адресата, переконуючи його в тому, що «зараз» постає несприятливим часом для людства, бо є часом появи антихристів.

2. У свою чергу **квеситиви** (25%), з-поміж яких 92% є **непрямі мовленнєві акти, директиви** (4%) та **комісиви** (3%), що представлені переважно промісивними мовленнєвими актами (96%), є менш уживаними. Наприклад: *And Moses said, Wherefore now do ye transgress the commandment of the LORD?* [Numbers 014: 041]. Негативну оцінку адресата маніфестовано дієсловом «пороків» *transgress* (*go beyond the limits of what is morally, socially, or legally acceptable* [12]), а прислівник часу *now* є актуалізатором моменту мовлення. Мовець уживає непрямий мовленнєвий акт у формі квеситиву через незадоволення адресатом, у такий спосіб він висловлює обурення від його вчинків, що зумовлює непрямую негативну оцінку моменту мовлення *now*. Використовуючи непрямі мовленнєві акти, адресант ставить за мету оцінити світ другої особи негативно та виявити свій негативний емоційний стан, обумовлений діями адресата.

Комунікативно-прагматичний аналіз висловлень, що вживаються для вербалізації негативної оцінки моменту мовлення *now* в англійському

тексті Біблії, дає підстави стверджувати, що у більшості випадків використовуються репрезентативні мовленнєві акти (68%): адресант повідомляє про негативний стан справ, негативно оцінні дії, які відбуваються «зараз», або співвідносить час мовлення з негативно оцінними особами, і це зумовлює непряму негативну оцінку *now*. Мовець має на меті висловити негативне ставлення до об'єкта оцінки і таким чином переконати адресата змінити свою оцінну позицію стосовно певних осіб або речей.

Кількісні характеристики темпоральних маркерів оцінності «свого/чужого» простору в англійському тексті Біблії

Темпоральні маркери	Позитивна оцінка	Негативна оцінка	Кількісне співвідношення різних типів темпоральних маркерів, %
<i>Now</i>	59,4%	40,6%	35,3%
<i>Then</i>	–	100,0%	64,7%
Кількісне співвідношення позитивної та негативної оцінок, %	20,9%	79,1%	

Висновки. Порівняння речень позитивної та негативної оцінок із темпоральним маркером «свого» простору *now* уможливило висновок про те, що негативна оцінка є значно менш частотною за позитивну (відповідно 40,6 та 59,4%). З іншого боку, оцінка в англійському тексті Біблії найчастіше застосовується в реченнях з прислівником часу *then* (64,7%), які у 100% випадків є негативно оцінними, що дає підстави стверджувати, що маніфестація негативної оцінки «чужого» простору постає важливішою для мовця. Це збігається з твердженням про те, що мовцю властиво оцінювати «свій» простір позитивно, а «чужий» – негативно.

Перспективи подальших розвідок. Як перспектива подальшого дослідження убачається доцільним розгляд темпоральних маркерів оцінності «чужого» простору, а також локальних та персональних маркерів оцінності «свого/чужого» простору для дослідження категорії «свого/чужого» в повнішому обсязі. Плідним також буде вивчення зазначеної проблеми в інших різновидах дискурсу, зокрема в політичному, а також переміщення фокусу дослідження до сфери когнітивної лінгвістики.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва, 1988. 338 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика [пер. с франц. Ю. Н. Караулова и др.] / под ред. Ю. С. Степанова. Москва, 1974. 447 с.
3. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: автореф. дис. на ... докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 40 с.
4. Бурлакова В. В. Дейксис. *Спорные вопросы английской грамматики*. Ленинград, 1988. С. 74–88.
5. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва, 1985. 228 с.
6. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. Москва, 1981. 200 с.
7. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. Москва, 1986. 157 с.
8. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови : підруч. для ін-тів і фак. іноз. мов. Харків, 1993. 256 с.
9. Пеньковский А. Б. О семантической категории «чуждости» в русском языке. *Проблемы структурной лингвистики, 1985 – 1987*: сборник / отв. ред. В. П. Григорьев. Москва, 1989. С. 54–82.
10. Универсальная энциклопедия «Кругосвет» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.krugosvet.ru/articles/76/1007612/print.htm>
11. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва, 1974. 206 с.
12. Oxford Dictionary (En-En) (для ABBYY Lingvo x3) Oxford Dictionary of English, Revised Edition. Oxford, 2005. 355000 entries.
13. The Holy Bible. King James Version. – URL: <http://www.htmlbible.com> (дата звернення: 12.02.2019).

Анотація

Чернишова І. В. Особливості речень негативної оцінки «свого» простору з темпоральним маркером *now* (на матеріалі англомовного тексту Біблії)

У статті розглядаються лексико-семантичний, синтаксичний та комунікативно-прагматичний аспекти речень негативної оцінки з темпоральним маркером *now*, у зв'язку з чим важливим постає поняття «свого/чужого» простору. Аналіз досліджуваного явища в англійському тексті Біблії виявив домінування співвіднесеності моменту мовлення з негативно оціненою особою, зокрема з третьою особою, що зумовлює непрямий характер негативної оцінки *now* в досліджуваному тексті. Це виявляється переважно у складних реченнях, зокрема складнопідрядних з підрядними причини та означальними, за допомогою яких мовець воліє конкретизувати об'єкт негативної оцінки й обґрунтувати її причину. У більшості випадків використовуються репрезентативні мовленнєві акти, за допомогою яких адресант стверджує про негативний стан справ, негативно оцінні дії, які відбуваються «зараз», або співвідносить час мовлення з негативно оцінними особами.

Ключові слова: «свій» простір, темпоральний дейксис, негативна оцінка, ономазіологічна ознака, мовленнєвий акт.

Аннотация

Чернышова И. В. Особенности предложений отрицательной оценки «своего» пространства с темпоральным маркером *now* (на материале англоязычного текста Библии)

В статье рассматриваются лексико-семантический, синтаксический и коммуникативно-прагматический аспекты предложений отрицательной оценки с темпоральным маркером *now*, в связи с чем важным является понятие «своего/чужого» пространства. Анализ исследуемого явления в английском тексте Библии выявил доминирование предложений, в которых момент речи соотносится с лицом, которое оценивается говорящим отрицательно и обуславливает имплицитный характер оценки. Основным способом вербализации являются сложные предложения, в частности сложноподчинённые с придаточными причины и определительными, при помощи которых говорящий хочет конкретизировать объект отрицательной оценки и объяснить её причину. В большинстве случаев используются репрезентативные речевые акты: адресант прямо заявляет о соотнесённости момента речи с отрицательной оценкой лиц, отрицательным положением дел или отрицательно оценочными действиями, он уверен в правильности своего суждения и пытается таким образом повлиять на адресата.

Ключевые слова: «свое» пространство, темпоральный дейксис, отрицательная оценка, ономаσιологический признак, речевой акт.

Summary

Chernyshova I.V. Peculiarities of the Negative Evaluation Sentences with the Temporal Marker *now* in the English Bible Text

The article deals with the lexical-semantic, syntactic, and communicative-pragmatic aspects of negative evaluative sentences with the temporal marker *now*. The analysis of this phenomenon in the English text of the Bible reveals the dominance of sentences in which the moment of speech correlates with the person who is evaluated negatively by the speaker, thus determining the indirect nature of the evaluation.

The main means of verbalization is composite sentences. The speaker wants to provide additional information about the object of negative evaluation and explain its reasons.

The communicative-pragmatic analysis shows the prevailing use of representative speech acts. The goal of the speaker is to express the negative attitude towards the object of evaluation and convince the recipient to change his attitude to certain people or things.

Key words: “one’s own” space, temporal deixis, negative evaluation, onomasiological sign, speech act.

Abstract

Chernyshova I.V. Peculiarities of the Negative Evaluation Sentences with the Temporal Marker *now* in the English Bible Text

The aim of the research is to study temporal deixis in the English Bible text. We focus on the lexical-semantic, syntactic, and communicative-pragmatic features of evaluative sentences with the temporal deictic marker *now* that delineates the boundaries of “one’s own” space.

Modern linguistic theories try to answer questions concerning the problem of human interaction with the world and how an individual understands and uses such ontological categories as “time”, “space” and “person” in his language and speech.

The category of “one's own/alien” is studied by many linguists, it can be correlated with the problem of evaluative deictic markers. In the language the person interacts with the environment on the basis of the division of the world

into “own” and “alien”. This opposition is axiological by nature and corresponds to the opposition “good/bad”, in which “alien” world has negative evaluation. The antithesis of the two worlds can be interpreted in different ways being realized in the oppositions “I/you”, “we/they”, “positive/negative”, “now/then”, “near/far”, which determine the attitude to “one's own” as normal and to “alien” as abnormal. In such a way personal, possessive, demonstrative pronouns and adverbs of time and place can serve as determiners of “one's own” or “alien” space and have positive or negative evaluation. Thus, the opposition “one's own/alien” combines deictic and evaluative markers.

The analysis of the semantic features of this phenomenon leads to the conclusion that for the speaker the most important thing is to correlate “alien” space with a negative person, especially with the third person, which implies the implicit evaluation of “now”. “Alien” space is evaluated indirectly through its connection with negatively evaluated people or concepts that have direct evaluation.

Composite sentences are predominant in the text. The speaker wants to provide additional information about the object of negative evaluation and explain its reasons.

The communicative-pragmatic analysis shows the prevailing use of representative speech acts. The goal of the speaker is to express the negative attitude towards the object of evaluation and convince the recipient to change his attitude to certain people or things.

Comparing the ratio of positive and negative evaluation sentences with the temporal marker of “one's own” space enables us to make a conclusion that positive evaluation is used more often (59.4%) than negative one. But sentences with the adverb *then* are used more often in the English Bible text (64.7%), and these are used to display negative evaluation (100%). This gives grounds to assert that manifestation of the negative evaluation of “alien” space is more significant for the speaker than evaluation of “one's own” space. What is more, the results of our study confirm the idea that people have a tendency to evaluate “one's own” space positively while “alien” – negatively.

We see prospects for further research in the study of deictic markers in other types of texts and in shifting the emphasis to the field of cognitive linguistics. It can be also productive to study peripheral lexemes of the deictic lexico-semantic field, which primarily refers to spatial and temporal deixis.

References

1. Arutyunova N. D. *Tipy yazykovykh znachenij: Otsenka. Sobytie. Fakt.* Moskva, 1988. 338 s.
2. Benvenist E. *Obshchaya lingvistika [per. s franc. Yu. N. Karaulova i dr.] / pod red. Yu. S. Stepanova.* Moskva, 1974. 447 s.

3. Byessonova O. L. Otsinnyy tezaurus anhliys'koyi movy: kohnityvnyy i hendernyy aspekty: avtoref. dys. na ... dokt. filol. nauk: 10.02.04. Kyyiv, 2003. 40 s.
4. Burlakova V. V. Dejksis. *Spornye voprosy anglijskoj grammatiki*. Leningrad, 1988. S. 74–88.
5. Vol'f E. M. Funktsional'naya semantika otsenki. Moskva, 1985. 228 s.
6. Kubryakova E. S. Tipy yazykovykh znachenij: Semantika proizvodnogo slova. Moskva, 1981. 200 s.
7. Kubryakova E. S. Nominativnyj aspekt rechevoj deyatel'nosti. Moskva, 1986. 157 s.
8. Mostovyy M. I. Leksykolohiya anhliys'koyi movy : pidruch. dlya in-tiv i fak. inoz. mov. Kharkiv, 1993. 256 s.
9. Pen'kovskij A. B. O semanticheskoy kategorii «chuzhdosti» v ruskom yazyke. *Problemy strukturnoj lingvistiki*, 1985 – 1987: sbornik / otv. red. V. P. Grigor'ev. Moskva, 1989. S. 54–82.
10. Universal'naya entsyklopediya «Krugosvet» [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.krugosvet.ru/articles/76/1007612/print.htm>
11. Ufimtseva A. A. Tipy slovesnykh znakov. Moskva, 1974. 206 s.
12. Oxford Dictionary (En-En) (для АBBYY Lingvo x3) Oxford Dictionary of English, Revised Edition. Oxford, 2005. 355000 entries.
13. The Holy Bible. King James Version. – URL: <http://www.htmlbible.com> (дата звернення: 12.02.2019).

UDC 811.111'25(075.8)

Olena Anatolijivna Yasynetska,

Candidate of Philology, Associate Professor,

Horlivka Institute for Foreign Languages of the State Higher Education

Institution “Donbas State Pedagogical University”

Bakhmut, Ukraine

E-mail: olena_yasynetska2015@ukr.net

THE COMMUNICATIVE STRUCTURE OF A SENTENCE FOR TRANSLATING FROM UKRAINIAN INTO ENGLISH

Introduction and problem statement. The article emphasizes the importance of understanding the communicative structure of a sentence from the functional sentence perspective (FSP). Every sentence has a formal syntactic structure and a potential communicative structure. Within the formal syntactic structure, grammarians distinguish between the main parts (subject and predicate) and the secondary parts (object, attribute, and adverbial modifier) set in a certain order. In Ukrainian, the word order is much more flexible than in

English. Unlike English, Ukrainian texts abound in sentences with an inverted word order. Therefore, it is essential specify and illustrate that attention to the communicative structure of a sentence helps the translator to form the syntactic structure of the target-language sentence logically.

Previous research review. A sentence within a situation pursues a certain communicative aim and discloses its communicative structure. The communicative structure of a sentence is the content structure that expresses semantic relations between sense groups of various communicative values. The implications of this are specified by the theory of functional sentence perspective (FSP), with the underlying notions extensively researched and explained by many scholars, including Vilém Mathesius, František Daneš, Jan Firbas, Libuše Dušková, Aleš Svoboda, and Martin Adam in the traditions of the Prague School of Linguistics, and Michael Halliday.

The distinction between the subject and the topic was first suggested by Henri Weil, a German-born French classical philologist, in 1844, when he established the connection between information structure and word order. In his comparative study, which was translated into English and published in 1877 under the title *The Order of Words in the Ancient Languages Compared with That of the Modern Languages* (it originally appeared in French in 1844), Weil reached the conclusion that a sentence contains a point of departure (an initial notion) and a goal of discourse, and that the movement from the former to the latter corresponds to the movement of the mind.

Weil's ideas were revisited in the late 19th century by two German linguists, Georg von Gabelentz and Hermann Paul, who also wrote about word order and information structure as well as introduced the distinction of psychological subject and psychological predicate and their separation from the grammatical subject-predicate.

Vilém Mathesius, a Czech linguist and literary historian who represented an inextinguishable source of inspiration to other members of the Prague Linguistic Circle (which he officially co-founded in October 1926), viewed the sentence as a basic functional tool in the communication process and characterized its most important feature as the reaction of the speaker to some reality, thus laying emphasis on the dynamic nature of the concept of the dynamic semantic scales in the theory of functional sentence perspective (FSP). In his writings, a clear distinction was made between two constituting elements of a sentence, namely the 'theme' (that is, what is being talked about) and the 'rheme' (that is, what is being said about the theme) [2]. This division was postulated as a language universal of every meaningful sentence or utterance.

In the 1960s, Michael Halliday, a British-Australian linguist, was developing the internationally influential systemic functional linguistics model for English [3] with regard to the 'theme' as the element that serves as the starting-point for the message and conveys what the clause (sentence or utterance) is going to be about.

Research focus and its practical implications. The theory of functional sentence perspective and its methods have been considered one of the prominent tools of research on information processing. The **purpose** of the article is to specify the practical implications of researching the communicative structure of a sentence from the functional sentence perspective for Ukrainian and English as a translation pair of languages. The **tasks**, therefore, are to determine, illustrate, and thus suggest the communicative structure-based strategies that simplify making sense to the recipient of a translation from Ukrainian into English.

Both in Ukrainian and English, the communicative value typically increases towards the end of the sentence – from less important information to more important, from the ‘old’ knowledge to the ‘new’ knowledge. Thus, the starting point of the sentence has a minimum communicative value; it is known as a theme. The thought gradually moves to its peak, or semantic center, which is found at the end of the sentence; it is called a rheme. The clarification of the communicative structure of a sentence is important for the process of translating, especially concerning sentences with an inverted word order [1]. Let us consider the following example: *Увазі любителів театру були представлені вистави Львівського театру драми та комедії.* The word group “*увазі любителів театру*” is thematic, the words “*вистави Львівського театру драми та комедії*” form the rheme of the sentence, whereas the predicate “*були представлені*” separates them from each other. Another example: *Основою економіки країни є промисловість.* The words “*основою економіки країни*” are the theme of the sentence, “*промисловість*” – the rheme, and the verb “*є*” indicates their boundaries.

While a rhematic group always presents only new information, the theme of a sentence may carry both old and new information. However, even if it presents some new information, its communicative value remains lower than that of the rheme. A rhematic group always contains a logical stress. The sentence in which the thematic group introduces some new information is known as a monorheme. If the information presented in the theme is already known to the recipient, we deal with a dirheme.

As monorhemes present only new information (both in thematic and rhematic groups), they are usually found at the beginning of a text or a paragraph. Dirhemes continue the thought and follow the former; they appear in the course of the story. For example: *Із забуття повернуто десятки імен українських письменників та майстрів перекладацької справи. Тепер із їхнім творчим доробком мають можливість познайомитися читачі в Україні й у всьому світі.* The first sentence of the above-cited begins the text. Thus, the information in both thematic and rhematic groups is new to the reader. The second sentence continues the thought of the first one: its thematic group is predetermined by the rheme of the preceding sentence. Therefore, the theme of the second sentence carries ‘old’ information. While the first sentence is a monorheme, the second is a dirheme.

The type of the sentence predetermines its translation. Thus, translation of a monorheme from Ukrainian into English requires shifting the rhematic group of the Ukrainian sentence onto the initial position: *Із забуття повернуто десятки імен українських письменників та майстрів перекладацької справи.* – *Many great names of Ukrainian writers and masters of translation have returned from oblivion.* As we can see, the direct object of the Ukrainian impersonal sentence has changed its position in the translation and has become the subject of the English two-member personal sentence.

To preserve the communicative structure of the second sentence, its dirheme, the translator should keep the rhematic group in its place but transform it into a sentence part whose final position in English is justified: *Тепер із їхнім творчим доробком мають можливість познайомитися читачі в Україні й у всьому світі.* – *Now their works are accessible to Ukrainian readers and people all over the world.*

The rhematic subject group of the considered Ukrainian sentence is transformed into an object in the translation, and the regular position of the subject in the English sentence is occupied by the word group that plays the role of a prepositional object in the Ukrainian sentence. Another important fact is that the transformations within the rhematic and thematic groups have entailed a total change of the predicate. Any time when we make transformations similar to the above-described, we need to find a verb which most accurately corresponds to the new subject.

Dirhemes with an inverted word order undergo a number of transformations which mostly depend on the part of the sentence by which the thematic group is expressed.

A thematic adverbial modifier is transformed into the subject of the English sentence if its semantic relations allow it to play the role of the formal agent. If the thematic group of the dirheme is expressed by an adverbial modifier of time, the translator metaphorically uses the English verbs *see, witness, bring about, signal*, etc.: *За останній час вийшла низка публікацій, присвячених різним аспектам нашого життя.* – *The recent years have seen a number of publications describing different aspects of our life.*

The subject in the TL sentence can also be expressed by some other word (group of words) introduced in the context: *Під час зустрічі були обговорені питання двосторонніх торговельних відносин.* – *The participants of the meeting discussed the problems of bilateral trade relations.*

In the above-cited dirheme sentence, the word group “*під час зустрічі*” is thematic, and, according to the rules of translation, it must be transformed into the subject of the TL sentence. However, the word “*зустріч*” cannot play the role of the agent. Logically, not “*the meeting*” itself but “*the participants of the meeting*” “*discussed the problems of bilateral trade relations*”. Thus, the word “*participants*”, the agent of the action, is introduced into the context.

In another example, the thematic group expressed by an adverbial modifier of place in Ukrainian is represented by the subject in the English sentence: *У Харківській області відроджена робота студентських та учнівських трудових загонів. У минулому році в них працювало близько 20 тис. студентів і учнів.* – *KharkivOblast has restored students' labor groups. Last year, they included about 20 thousand students and pupils.*

Dirhemes with thematic groups expressed by adverbial modifiers of cause, purpose, or manner require similar transformations: *Для реклами товарів українського виробника тут буде влаштований великий виставковий центр.* – *Ukrainian goods will be promoted in a large exhibition center.*

In the sentence above, the adverbial modifier of purpose “для реклами” with the extending elements – the object “товарів” and the attribute “українського виробника” – should be transformed into the subject of the English sentence. As the adverbial modifier itself is too abstract and, thus, not desirable for the role of the formal agent, the word “товари” is transformed into the subject of the TL sentence. The adverbial modifier “для реклами” is transformed into the predicate. The rest of the thematic group forms an attribute before the subject within the theme of the TL sentence.

Translation transforms the theme as a direct object into the subject. Moreover, a change in the direction of the action causes a change of the voice. The examples given below illustrate the change of the voice from active to passive: *Решту необхідних коштів вкладуть приватні інвестори.* – *The rest of the required money will be contributed by private investors;* *І енергетиків, і промисловців очікують проблеми із енергопостачанням.* – *Both power engineering specialists and industrialists will be confronted with problems of energy supply.*

In the last sentence, though, the English language allows using the predicate in the active voice: *І енергетиків, і промисловців очікують проблеми із енергопостачанням.* – *Both power engineering specialists and industrialists will face problems with energy supply.*

If a thematic group is expressed by an indirect object, the English sentence uses the active voice: *Умовами розстрочки передбачається оплата терміном до 12 або 36 місяців.* – *The installment contract allows payment within 12 to 36 months.*

A thematic group expressed by a prepositional object is transformed into the subject of the English sentence. The predicate of the translation can be used in the passive or active voice: the choice depends on the semantic meaning of this prepositional object and the combinability of its components: *Якщо спочатку проти реформи висловилися 19% респондентів, то через два роки – вже 23%.* – *Initially, the reform was opposed by 19% of the respondents, but in two years, this came to 23%;* *На це і була спрямована реструктуризація.* – *It was one of the goals of the restructuring.*

An initial adverbial modifier or an object can be transformed into the subject in dirhemes with the direct word order as well, but only in case the semantic meaning allows its governing the action: *У поліцейських протоколах це кваліфікується як розкрадання державного майна.* – *The police records classify it as misappropriation of the national property.*

The predicative of the Ukrainian sentence is transformed into the English subject, and the rheme as the sentence subject undergoes opposite changes – it becomes a predicative in the English sentence: *Його вдячними читачами є школярі й студенти, вчителі й академічна професура.* – *His grateful readers are pupils, students, teachers, and university professors.*

The Ukrainian rhematic subject keeps its final position in the translation. This is possible due to the construction *there is/are*, the formal subject *it*, or a thematic subject (when the agent of the action is logically restored from the context). The latter is illustrated by the first example: *Вражає непересічний літературний хист, досконале знання селянського побуту й людських характеристик.* – *The readers admire his extraordinary literary talent as well as knowledge of peasants' life and human characters.*

Next, we have the construction *there are* introduced below: *Є багато прикладів співпраці регіональних управлінь у справах сім'ї та молоді з громадськими молодіжними організаціями.* – *There are many examples of cooperation between regional youth and family centers and public youth organizations.*

Ukrainian impersonal sentences can appear as both monorhemes and dirhemes. Their translation is regulated by the same rules as those of personal sentences: *Міністрами закордонних справ було дано високу оцінку співробітництву України та НАТО.* – *The foreign secretaries appreciated the cooperation between Ukraine and NATO.* Thus, the subject (or agent, performer) of the action is turned into the subject of the sentence.

The subject of the action is restored from the context: *Йшлося також про поглиблення зв'язків між польськими й українськими літераторами.* – *They (the participants of the conference) also discussed prospects for intensifying relations between Polish and Ukrainian writers and literary critics.*

Thus, there are several steps that a translator is supposed to make while handling sentences with an inverted word order: (1) states whether the sentence is a monorheme (if all information is new) or a dirheme, (2) if it is a monorheme, the translator shifts the subject group to the initial position in the English sentence, (3) if it is a dirheme, the boundaries of the theme are found and the syntactic function is recognized as an adverbial modifier, an object, or a predicative, (4) if the thematic group is an adverbial modifier, the translator transforms it into the subject of the English sentence, (5) if the theme is expressed by an object, the translator determines whether it is direct or indirect. If the object is direct, the translator uses a passive form of the verb in the English sentence. If the object is indirect, it is made the subject and the active

voice of the structure is preserved. A prepositional object transformed into the subject in the translation can be used with both active and passive verb forms, (6) if the thematic group functions as a predicative, the translator transforms it into the subject, (7) if the theme is a simple verbal predicate, the translator uses a thematic subject, which is restored from the context, the formal subject *it*, or the construction *there is/are*, (8) if the dirheme or the monorheme is an impersonal sentence, the translator uses the same rules as for personal sentences, and (9) if the dirheme is a sentence with the direct word order and it has an adverbial modifier or an object before the subject, the translator transforms this adverbial modifier or object into the subject in case its semantic meaning allows it to perform the role of a formal agent.

Conclusion. It is important to preserve the communicative structure of the source language (SL) sentence and build its translation in accordance with the grammar rules of the target language (TL). After establishing the subject-predicate cluster, the translation from Ukrainian into English goes smoothly and clarifies the communicative sense. Further research will be aimed at specifying other strategies that simplify making sense to the recipient of a translation.

References

1. Ясинецька Н. А., Ясинецька О. А. Дискурсивні аспекти теорії та практики перекладу з української мови англійською = Discourse aspects of the theory and practice of translating from Ukrainian into English: навч. посіб. англ. мовою. Слов'янськ: Вид.-во Б. І. Маторіна, 2015. С. 23–34.
2. Adam, M. & Headlandová Kalischová, I. (2012). The Concept of the Dynamic Semantic Scales in the Theory of FSP Revisited. *Écho des Études Romanes: Revue semestrielle de linguistique et littératures romanes*, Vol. VIII(1). Pp. 27–42.
3. Halliday, M. A. K. (1961). Categories of the Theory of Grammar. *Word*. 17(3). Pp. 241–92. Reprinted in Full in *On Grammar: Volume 1 of the Collected Works of M. A. K. Halliday*. London and New York: Continuum, 452 p.

Анотація

Ясинецька О. А. Комунікативна структура речення для перекладу з української мови англійською

У статті наголошується, що увага до комунікативної структури речення допомагає перекладачеві логічно сформувати синтаксичну структуру речення засобами цільової мови. Розглянуто особливості порядку слів для констатування теми (предмета повідомлення) та реалізації реми (інформації про предмет повідомлення) при перекладі з української мови англійською; підкреслено важливість урахування комунікативної структури та порядку розташування тема-рема-тичних складових. Відтворення комунікативної структури проаналізовано щодо перекладу односкладних, двоскладних та безособових речень; простежено особливості структурно-комунікативних змін при перекладі за наявності різного граматичного вираження теми. Проілюстровані положення систематизовано як своєрідні рекомендації щодо перекладу відповідних структур.

Ключові слова: комунікативна структура, синтаксична структура, тема, рема, порядок слів, переклад.

Аннотация

Ясинецкая Е. А. Коммуникативная структура предложения для перевода с украинского языка на английский

Статья акцентирует важность внимания к коммуникативной структуре предложения, что помогает переводчику логично сформировать синтаксическую структуру предложения средствами целевого языка. Рассмотрены особенности порядка слов для констатации темы (предмета сообщения) и реализации ремы (информации о предмете сообщения) при переводе с украинского языка на английский; подчеркнута необходимость учёта коммуникативной структуры и порядка расположения тематических составляющих. Воспроизведение коммуникативной структуры проанализировано при переводе односоставных, двусоставных и безличных предложений; рассмотрены особенности структурно-коммуникативных изменений при переводе при наличии разного грамматического выражения темы. Проиллюстрированные положения систематизированы как своеобразные рекомендации по переводу соответствующих структур.

Ключевые слова: коммуникативная структура, синтаксическая структура, тема, рема, порядок слов, перевод.

Summary

Yasynetska O. A. The communicative structure of a sentence for translating from Ukrainian into English

The article emphasizes the importance of attention to the communicative structure of a sentence, which helps the translator to form the syntactic structure of the target-language sentence logically. It accounts for the word order for stating the topic (the subject of the message) and implementing the rheme (information about the subject of the message) when translating from Ukrainian into English; it emphasizes the importance of regard to the communicative structure and the order of the theme-rheme components. The expression of the communicative structure is analyzed for translating personal one-member and two-member sentences as well as impersonal sentences; structural and communicative changes in translation are specified for different grammatical expressions of the topic. The illustrated provisions are systematized as recommendations for translating the specific structures.

Keywords: communicative structure, syntactic structure, theme, rheme, word order, translation.

Abstract

Yasynetska O. A. The communicative structure of a sentence for translating from Ukrainian into English

The article emphasizes the importance of understanding the communicative structure of a sentence from the functional sentence perspective (FSP). Every sentence has a formal syntactic structure and a potential communicative structure. Within the formal syntactic structure, grammarians distinguish between the main parts (subject and predicate) and the secondary parts (object, attribute, and adverbial modifier) set in a certain order. In Ukrainian, the word order is much more flexible than in English. Unlike English, Ukrainian texts abound in sentences with an inverted word order.

The article specifies and illustrates that attention to the communicative structure of a sentence helps the translator to form the syntactic structure of the target-language sentence logically. It accounts for the word order for stating the

topic (the subject of the message) and implementing the rheme (information about the subject of the message) when translating from Ukrainian into English; it emphasizes the importance of regard to the communicative structure and the order of the theme-rheme components. The expression of the communicative structure is analyzed for translating personal one-member and two-member sentences as well as impersonal sentences; structural and communicative changes in translation are specified for different grammatical expressions of the topic. The illustrated provisions are systematized as recommendations for translating the specific structures.

Thus, there are several steps that a translator is supposed to make while handling sentences with an inverted word order: (1) states whether the sentence is a monorheme (if all information is new) or a dirheme, (2) if it is a monorheme, the translator shifts the subject group to the initial position in the English sentence, (3) if it is a dirheme, the boundaries of the theme are found and the syntactic function is recognized as an adverbial modifier, an object, or a predicative, (4) if the thematic group is an adverbial modifier, the translator transforms it into the subject of the English sentence, (5) if the theme is expressed by an object, the translator determines whether it is direct or indirect. If the object is direct, the translator uses a passive form of the verb in the English sentence. If the object is indirect, it is made the subject and the active voice of the structure is preserved. A prepositional object transformed into the subject in the translation can be used with both active and passive verb forms, (6) if the thematic group functions as a predicative, the translator transforms it into the subject, (7) if the theme is a simple verbal predicate, the translator uses a thematic subject, which is restored from the context, the formal subject *it*, or the construction *there is/are*, (8) if the dirheme or the monorheme is an impersonal sentence, the translator uses the same rules as for personal sentences, and (9) if the dirheme is a sentence with the direct word order and it has an adverbial modifier or an object before the subject, the translator transforms this adverbial modifier or object into the subject in case its semantic meaning allows it to perform the role of a formal agent.

It is important to preserve the communicative structure of the source language (SL) sentence and build its translation in accordance with the grammar rules of the target language (TL). After establishing the subject-predicate cluster, the translation from Ukrainian into English goes smoothly and clarifies the communicative sense. Further research will be aimed at specifying other strategies that simplify making sense to the recipient of a translation.

References

Adam, M. & Headlandová Kalischová, I. (2012). The Concept of the Dynamic Semantic Scales in the Theory of FSP Revisited. *Écho des Études Romanes: Revue semestrielle de linguistique et littératures romanes*, Vol. VIII(1). Pp. 27–42.

Halliday, M. A. K. (1961). Categories of the Theory of Grammar. *Word*. 17(3). Pp. 241–92. Reprinted in *On Grammar: Volume 1 of the Collected Works of M. A. K. Halliday*. London and New York: Continuum, 452 p.

Yasynetska N. A., Yasynetska O. A. *Discourse aspects of the theory and practice of translating from Ukrainian into English*. Svovyansk: Borys Motorin Publishing, 2015. Pp. 23–34.

ЗМІСТ

Архіпова І. М., Бурлаченко А. Г. ОСНОВНІ ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ЗАГОЛОВКА ЖУРНАЛЬНОГО МІКРОТЕКСТУ-ПОВІДОМЛЕННЯ.....	3
Безсонова А. С. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЖАНРИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	14
Габидуллина А. Р. ХУДОЖЕСТВЕННИЙ КОНЦЕПТ «ЛЕСТНИЦА» В РУССКОЙ ПОЭЗИИ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА.....	22
Круть О. В. ПОХІДНІ ІМЕННИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЯЧА АГРЕСІЇ: СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ.....	30
Осипенко В. Ю. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛЮДИНИ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	39
Пожидаєва Н. П., Чаплик Н. В. МАРКЕТИНГОВА І СТРУКТУРНА СКЛАДОВА РЕКЛАМНОГО СЛОГАНУ, ТРУДНОЩІ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ	48
Скоплєв А. О. ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ ГІБРИДНОЇ ПРИРОДИ ЧЕСЬКОГО ДІЄСЛІВНОГО ІМЕННИКА В ГЕНЕРАТИВНІЙ ГРАМАТИЦІ	57
Суховецька Л. В., Каменко Т. В. СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ОПОВІДАННІ А. КРІСТІ «THE MOVING FINGER»	73
Чернишова І. В. ОСОБЛИВОСТІ РЕЧЕНЬ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ «СВОГО» ПРОСТОРУ З ТЕМПОРАЛЬНИМ МАРКЕРОМ <i>NOW</i> (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ БІБЛІЇ).....	83
Yasynetska O. A. THE COMMUNICATIVE STRUCTURE OF A SENTENCE FOR TRANSLATING FROM UKRAINIAN INTO ENGLISH.....	92

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Лінгвістичний вісник» містить наукові дослідження з романо-германських та слов'янських мов, лінгвістики тексту, дискурсології, концептуального аналізу й лінгвістичної семантики.

Редакція приймає до друку оригінальні авторські розвідки, які не були опубліковані раніше та відповідають профілю й науковому рівню збірника.

Правила оформлення статей

Формат сторінки	A 4, орієнтація – книжкова
Поля	2,5 см
Основний шрифт	Times New Roman
Розмір шрифту основного тексту	14 пунктів
Міжрядковий інтервал	одинарний
Вирівнювання тексту	за шириною
Абзацний відступ (новий рядок)	1,25 см
Нумерація сторінок	не ведеться
Покликання на літературу	[1, с. 2]
Список літератури	після тексту статті за алфавітом, відповідно до ДСТУ 8302:2015
Обсяг	від 7 до 20 сторінок включно

Треба розрізняти тире (–) і дефіс (-): відмінність полягає в розмірі та наявності пробілів до і після тире.

Ілюстративний матеріал виділяють курсивом.

Ініціали при прізвищах (наприклад, А. П. Коваль), скорочення (10 см) друкують через нерозривний пробіл (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл).

Авторські рукописи повинні відповідати вимогам Постанови ВАК України №7-05/1 від 15.01.2003 р. та містити такі елементи (заголовки виділяють напівжирним шрифтом):

- *постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;*
- *аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання поставленої проблеми й на які спирається автор;*
- *виділення невивчених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено запропоновану статтю;*
- *формулювання мети та завдань дослідження;*

- виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням одержаних наукових результатів;
- висновки;
- перспективи подальших розвідок.

Приклад оформлення статті (фрагмент)

УДК 808.3+808.2:801

Глушенко Володимир Андрійович,
доктор філологічних наук, професор
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ. Україна
E-mail: sdprunauka@ukr.net

ЛІНГВІСТИЧНИЙ МЕТОД: ОНТОЛОГІЧНИЙ, ТЕЛЕОЛОГІЧНИЙ ТА ОПЕРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТИ

Постановка проблеми. У радянські часи лінгвістична методологія перебувала під вирішальним впливом марксистсько-ленінської теорії, що значною мірою гальмувало розвиток методологічних досліджень у царині мовознавства. [текст]

Аналіз останніх досліджень. У статті наводиться наша оцінка тих концепцій лінгвістичного методу, які відбилися в студіях українських і російських мовознавців.

[текст]

Метою дослідження є оцінка теорій лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст., їхня докладна характеристика з позицій широкого трактування лінгвістичного методу як складної логічної одиниці гетерогенного характеру.

Ця мета конкретизується в таких **завданнях**: 1) охарактеризувати теорії лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.; [текст]

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін *метод* уживається в наукознавстві в різних значеннях – у широкому (як спосіб, знаряддя й засіб пізнання) та вузькому (як сукупність прийомів, процедур і операцій дослідження).

[текст]

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Теоріям лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. притаманні суттєві суперечності. Існують значні відмінності в дефініціях і трактуваннях методу, у класифікаціях методів.

[текст]

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у поглибленому вивченні низки актуальних питань:

1. Поняття лінгвістичної методології. Співвідношення понять методу, методології та методики.

[текст]

Література

Анотація

Глущенко В. А. Лінгвістичний метод: онтологічний, телеологічний та операційний компоненти.

У статті подано оцінку теорій лінгвістичного методу в мовознавстві кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. проаналізовано вузьке та широке трактування лінгвістичного методу, у межах яких метод розглядається відповідно як гомогенний і гетерогенний феномен. Обґрунтовано тезу про лінгвістичний метод як складну логічну одиницю. У структурі методу виділено три різні компоненти: онтологічний, телеологічний та операційний (В. І. Постовалова, В. А. Глущенко). Подано детальну характеристику цих компонентів.

Ключові слова: науковий метод, лінгвістичний метод, структура методу, онтологічний, телеологічний та операційний компоненти.

Аннотация

Глущенко В. А. Лингвистический метод: онтологический, телеологический и операциональный компоненты.

В статье дана оценка теорий лингвистического метода в языкознании конца ХХ в. – начала ХХІ в. Обосновано положение о лингвистическом методе как сложной логической единице. В структуре метода выделены три разнородных компонента: онтологический, телеологический и операциональный (В. И. Постовалова, В. А. Глущенко). Дана детальная характеристика этих компонентов.

Ключевые слова: научный метод, лингвистический метод, структура метода, онтологический, телеологический и операциональный компоненты.

Summary

Glushchenko V. The linguistic method: ontological, teleological and operational components.

The article gives the analysis of the theories of the linguistic method in the linguistics of the late 20th – the beginning of the 21st centuries. The status of the linguistic method as a complex logical unit is proved. Within the structure of the given method the three diverse components are distinguished: ontological, teleological and operational (V. Postovalova, V. Glushchenko). The detailed characteristics of these components is given.

Key words: scientific method, linguistic method, the structure of the method, ontological, teleological and operational components.

2. Реферат статті англійською мовою (Abstract)

Увага! На виконання наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 за № 1111, п. 2.9 «Про обов'язкову наявність статей англійською мовою на веб-сторінці видання» для розміщення на сайті збірника авторам необхідно подати до редакції реферат статті англійською мовою, оформлений за такими вимогами: Microsoft Word (*.doc, rtf), на папері формату А4 (книжковий), поля – 2,5 см, вирівнювання за шириною, абзац – 1,25, шрифт 12 TNR, через 1 інтервал, обсяг – 1 сторінка.

Наприкінці рукопису подається транслітерований латинським літерами список літератури (References).

Назви праць, написані кирилицею, прізвища та ініціали їхніх авторів повинні подаватися **транслітерованими** (для адекватної транслітерації рекомендуємо використовувати ресурс: <http://translit.kh.ua/?bgn#lat/bgn>).

Транслітерація здійснюється відповідно до Постанови КМУ від 27.01.2010 № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-п>.

Зразок реферату статті англійською мовою Glushchenko V. The linguistic method: ontological, teleological and operational components.

In the Soviet times methodology of linguistics was influenced by Marxist-Lenin's theory which considerably slowed down the development of methodological research work in the linguistic sphere. It resulted in getting forward of the "dialectic method" which, however, having all the features of a scientific principle or an approach has no features of a method.

If compared, "dialectic method" and partly scientific and specific methods are qualitatively different phenomena and possess different structure. Structural problems of the linguistic method were not given enough attention; in the linguistic methodology and science the preference was given to homogeneous concepts of the method which was associated with ways and techniques.

At present there are considerable contradictions and differences in definitions and interpretations of methods. So, considering the problems of the linguistic method, its structure in modern linguistics is highly urgent in both theoretical and practical senses.

Linguists use the term *method* in different meanings – wide and narrow. In the linguistics of the XX century and the beginning of the XXI century it has narrow interpretation. The method is considered a total of certain techniques, procedures and operations – in other words – homogeneous phenomenon. In the wide sense scientific and also linguistic method is considered to be the way of

cognition, its type and way, its tool and means. The perspective definition of the linguistic method is considering it a constituent logical part of a certain structure.

The linguistic method should be regarded as a unit that includes three heterogeneous components: ontological, teleological and operational.

Ontology here is the means which enables a scholar to perceive the world as in a certain way split whole represented to him as a system of philosophic categories. As an ontological component the method should consider such ways of perception as the principle and the approach.

As principles we take global statements with wide range of action that have strategic meaning. The scientific approach is closely connected with the principle and determines the direction of research but in contrast to the principle is not an immediate tool of knowledge. The approach is reflected in principles, techniques and procedures of a certain method.

The treatment of the linguistic method as a complicated logical unit that includes ontological, teleological and operational components seems to be perspective in terms of investigation of units and categories of all language levels. This approach enables us to combine in one conception of the linguistic methods such different but interrelated phenomena as principles / approaches, operations (techniques and procedures) and the aim of investigation.

Список літератури (References) друкується через один рядок після основного тексту (напівжирним шрифтом посередині рядка).

References

1. Askyn Ya. F. Fylosofskyy determynyzm / Ya. F. Askyn. – Saratov : Yzd-vo Saratovsk. un-ta, 1974. – 68 s.

2. Boychenko Y. V. Problema metoda v katehoryal'nom apparate ystorycheskoho materyalyzma / Y. V. Boychenko // Sotsyal'noe poznyanye: pryntsypy, formy, funktsyy : sb. nauch. trudov / otv. red. V. Y. Kutsenko, Y. V. Boychenko. – K. : Nauk. dumka, 1989. – S. 56-78.

3. Mel'nychuk A. S. Ponyatyе systemy y struktury yazyka v svete dyalektycheskoho materyalyzma / A. S. Mel'nychuk // Voprosy yazykoznanуya. – 1970. – # 1. – S. 19-32.

3. Відомості поавтора

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Місце роботи, посада	
Науковий ступінь, учене звання	
Поштова адреса	
Телефон, e-mail	

4. Порядок подання матеріалів

На електронну адресу редакційної колегії/головного редактора **Габідулліної Алли Рашатівни** (allagabidullina54@gmail.com) окремими файлами слід надіслати **такі матеріали:**

- статтю (назва файлу: ГлущенкоВ.А._стаття);
- для осіб, які не мають наукового ступеня, – скановану копію (фотокопію) рецензії (наукового керівника чи особи, яка має науковий ступінь (підпис рецензента повинен бути завірений у відділі кадрів установи або печаткою навчального закладу (назва файлу: Іванов В.В._рецензія);
- реферат статті англійською мовою (назва файлу: Глущенко В.А._реферат) (сторінка несплачується!);
- відомості про автора (назва файлу: Глущенко В.А._відомості про автора);
- копію про оплату публікації (назва файлу: Іванов В.В._квитанція).

За результатами внутрішнього рецензування редакційна колегія залишає за собою право відхилити статтю як таку, що не відповідає зазначеним вище вимогам або тематиці видання.

Автори статей несуть повну відповідальність за якість і достовірність поданого в розвідці матеріалу.

Про отримання всіх матеріалів та ухвалу щодо публікації редколегія сповістить автора електронною поштою.

Довідки за телефоном: (050) 292-22-76

Підписано до друку 25.11.2020 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 6,75.
Наклад 100прим.Зам. № 1735.

Видавництво Б. І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
